

พระศิwapangsingharamurti

โดย
นางสาวเนมล เจริญภัทธร สงวนลิขสิทธิ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

สารนิพนธ์นี้

เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2531

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี อนุมัติให้สารนิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนประกอบการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)

.....

หัวหน้าภาควิชาโบราณคดี

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

.....

ประธานกรรมการ

.....

กรรมการ

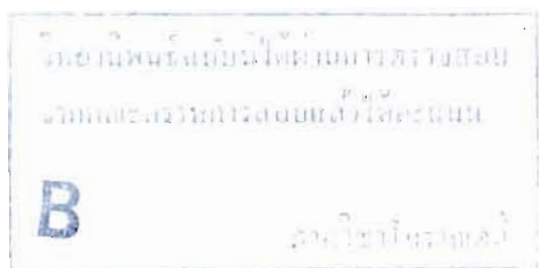
.....

กรรมการ

อาจารย์ผู้ควบคุมสารนิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว. สุวิญญู สุทสวัสดิ์

1 พฤศจิกายน 2531

คำนำ

พระคิวงเป็นเทพเจ้ายิ่งใหญ่องค์หนึ่งในเทพสามองค์ของศาสนาพราหมณ์และ
เป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในลัทธิไศวนิกาย พระนามของพระองค์มีมากมายอันเนื่องมาจาก
สาเหตุและเหตุการณ์ต่าง ๆ ของพระองค์ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่แตกต่างกันออกไป
พระคิวงในลักษณะที่ดูง่ายทรงเป็นผู้ทำลายโลกและทุกสิ่งทุกอย่าง ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจ
ศึกษาถึงประวัติความเป็นมาคติความเชื่อ บทบาทและความสำคัญของพระองค์ในสังคมอินเดีย
และศึกษาถึงลักษณะของประติมากรรมรูปเคารพที่สร้างขึ้น เนื่องจากความเชื่อที่ทาง
ประติมากรรมศึกษา

เนื่องจากดินแดนเอเชียอาคเนย์ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับ
การรุกรานอินเดียมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลทางด้านศาสนา ที่เข้ามา
ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของภูมิภาคนี้ ดังปรากฏหลักฐานโบราณสถานและโบราณ
วัตถุในแหล่งต่าง ๆ ที่การรุกรานอินเดียเข้าไปถึง และศาสนาพราหมณ์ก็เป็นศาสนาที่ยิ่ง
ใหญ่กำเนิดขึ้นในประเทศอินเดีย จึงได้รับการเผยแพร่มายังดินแดนเอเชียอาคเนย์ เมื่อ
พระคิวงปางหารมูรติก็เป็นที่ยอมรับบูชาของชาวอินเดียด้วย จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาถึง
บทบาทความสำคัญและรูปเคารพของพระคิวงปางหารมูรติที่มีในเอเชียอาคเนย์โดยเฉพาะ
ประเทศไทย ว่ามีคติความเชื่อและลักษณะรูปเคารพเป็นอย่างไรบ้าง มีความสำคัญอย่างไร
ต่อคนในสังคม

สารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตร
บัณฑิต (โบราณคดี) ภาควิชาโบราณคดี ถ้าเกิดความผิดพลาดหรือบกพร่องประการใด
อันอาจเนื่องมาจากเวลาและข้อจำกัดอื่น ๆ ก็ต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ณฤมล เจริญนันทน์

19 ตุลาคม 2531

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีก็ด้วยความช่วยเหลือจากหลายบุคคล และจะไม่สามารถสำเร็จลงได้ ถ้าขาดผู้ให้ความช่วยเหลือนี้ จึงขอกราบขอบพระคุณ และขอบคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วยคือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ อาจารย์ประจำภาค วิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้กรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ฉบับนี้

อรรถพร คำคมและตุลิต ทุมมากรณ์ ผู้ให้ความช่วยเหลือค้นคว้า และให้คำปรึกษาในการทำสารนิพนธ์นี้

นาวิณี เห่งนาเลน

ปิยะวรรณ แก้วสุข

พิมลพรรณ สุดหอม

กนกวรรณ เจริญธรรม

ปิยะวดี สังข์คำ

สุวันดี ตั้งวิเศษชน

สุภาพร พรคำเนนสวัสดิ์

พรเพ็ญ พยัทยากุล

อรุณรัตน์ วัฒนผลิน

อนันกิตา สุทัศน์ ณ อยุธยา

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

สิทธิชัย ทวีผล

สุเมธ ลีตระกูล

ศุภศักดิ์ เอื้อบุญกุล

ผู้ให้ความช่วยเหลือในการแปลข้อมูลภาษาต่างประเทศ

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่กรุณามอบทุนอุดหนุนการศึกษา

บิดามารดา น้อง ๆ และคุณสุทัศน์ ทองรีน ผู้คอยช่วยเหลือให้กำลังใจ และปล่อยบิใจตลอดระยะเวลาในการทำสารนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จ

นฤมล เจริญพักตร์

สารบัญ

หน้า

คำนำ

กิตติกรรมประกาศ

สารบัญรูปภาพ

บทที่ 1	บทนำ.....	1
บทที่ 2	ประวัติความเพ็ญมาและคติความเชื่อเกี่ยวกับพระศิวะปางสังหารมูรติ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระศิวะ.....	4
	ความหมายของพระนามพระศิวะ.....	9
	ประวัติความเพ็ญมาของพระศิวะปางสังหารมูรติ.....	19
	บทกวีของพระศิวะปางสังหารมูรติในศาสนาฮินดู.....	28
	คติความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระศิวะปางสังหารมูรติ.....	31
บทที่ 3	ลักษณะรูปเคารพของพระศิวะปางสังหารมูรติในประเทศอินเดีย ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับรูปเคารพพระศิวะปางสังหารมูรติ.....	34
	ลักษณะรูปเคารพพระศิวะปางสังหารมูรติตามคัมภีร์.....	35
	ลักษณะประติมากรรมรูปเคารพพระศิวะปางสังหารมูรติ.....	45
บทที่ 4	คติความเชื่อและรูปแบบประติมากรรมพระศิวะปางสังหารมูรติใน เอเชียอาคเนย์ การเผยแพร่ของศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวีย์เข้ามาสู่เอเชียอาคเนย์... ..	68
	คติความเชื่อและรูปเคารพพระศิวะปางสังหารมูรติในประเทศกัมพูชา.....	69
	คติความเชื่อและรูปเคารพพระศิวะปางสังหารมูรติในประเทศ อินโดนีเซีย.....	71
	คติความเชื่อและรูปเคารพพระศิวะปางสังหารมูรติในประเทศไทย... ..	75
บทที่ 5	บทสรุป.....	80

บรรณานุกรม

รูปภาพ

สารบัญภาพ

- ภาพที่ 1 คชนารมูรติ จากไกรลาสเทท (Kailasanthu) เมืองกาณูจีปุรัม
- ภาพที่ 2 คชนารมูรติ จากทรรสุรัม (Darasuram)
- ภาพที่ 3 คชนารมูรติ จากติรุจเงนคัตตันกูทิ (Tiruchchengattangudi)
- ภาพที่ 4 คชนารมูรติ จากวัลรุ (Valavur)
- ภาพที่ 5 คชนารมูรติ จากมธุรา พุทธศตวรรษที่ 22
- ภาพที่ 6 คชนารมูรติ ที่อมฤตปุระ (Amritapura) แคว้นไมซอร์ (Mysore)
- ภาพที่ 7 คชนารมูรติ จากหะเลบิท (Halebid) พุทธศตวรรษที่ 18
- ภาพที่ 8 กาลวิมูรติ ในถ้ำทาศวตาร (Dasevatera) ที่เอลูรา
- ภาพที่ 9 กาลวิมูรติ ในถ้ำไกรลาส (Kailasa) ที่เอลูรา
- ภาพที่ 10 กาลวิมูรติ จากพิพิธภัณฑ์ของนายสโตนี (Mr. R.F. Stoney)
- ภาพที่ 11 กาลวิมูรติ จากปัตติศวารัม (Pattisveram) ในเมืองตันชอร์
- ภาพที่ 12 กาลวิมูรติ จากติรุจเงนคัตตันกูทิ (Tiruchchengattangudi)
- ภาพที่ 13 กาลวิมูรติ จากมูวารโกวิล (Muvarkovil) เมืองโกทุมบลู
(Kodumbalur) พุทธศตวรรษที่ 14
- ภาพที่ 14 กาลวิมูรติ จากธรรมราชารัฐ (Dharmarajaratha)
เมืองมามัลลปุรัม (Mamallapuram) พุทธศตวรรษที่ 12
- ภาพที่ 15 กาลวิมูรติ จากเทวาลัยการหิศวร (Bhadrishvara) เมืองตันชอร์
- ภาพที่ 16 กาลวิมูรติ จากติรุคคาทวูระ (Tirukkadavur) เมืองตันชอร์ พุทธศตวรรษที่ 22
- ภาพที่ 17 กาลวิมูรติ จากวัดคิษเตศวร ที่การันทตตันกูทิ (Karuntattangudi)
- ภาพที่ 18 ศารเกษมูรติ จากวัดวิกรัม โคลิศวรัม อุทัยาร (Vikrama solisveram
Udaiyar temple) ที่ตักกักชชิ (Takkachahi)
- ภาพที่ 19 ศารเกษมูรติ จากวัดไอรวาตเศวร (Airavatesvarar temple) ที่ทรรสุรัม
ปัจจุบันอยู่ที่ฝรั่งเศส
- ภาพที่ 20 ศารเกษมูรติ จากวัดกามภนเศวร (Kampaharesvarar temple) ที่ตริภวนัม
(Tribhuvanam)

- ภาพที่ 21 ตริปรัณตคัมรติ มีอายุในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 14
- ภาพที่ 22 ตริปรัณตคัมรติ จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรุงนิวเดลี
- ภาพที่ 23 ตริปรัณตคัมรติ จากที่ติรุเนียมเปอร์ (Thirunelveli) เมืองทานจัวร์ (Thanjavur) ปัจจุบันอยู่ที่วัดทยะคราช (Thyagaraja temple)
- ภาพที่ 24 ตริปรัณตคัมรติ จากเมืองทานจัวร์ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะทานจัวร์
- ภาพที่ 25 ตริปรัณตคัมรติ จากโกทุมดี (Kodumudi) เมืองคอมภิตาเร
- ภาพที่ 26 ตริปรัณตคัมรติ จากวัดอุมามเหศวรที่โกเนอราปุรัม (Konerajapuram)
- ภาพที่ 27 ตริปรัณตคัมรติ ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑ์เมย์ ประเทศฝรั่งเศส
- ภาพที่ 28 ตริปรัณตคัมรติ จากวัดมายูรนาทาสวามิ (Mayuranathaswami) ที่มายูรัม (Mayuram) เมืองตันชอร์
- ภาพที่ 29 ตริปรัณตคัมรติ จากหมู่บ้านภนวิไลตานปัตติ (Ponvilaintanpetti) เมืองทานจัวร์ และปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑ์ทานจัวร์
- ภาพที่ 30 ตริปรัณตคัมรติ จากจิตัมพรัม
- ภาพที่ 31 ตริปรัณตคัมรติ จากวัดในเมืองตันชอร์ และปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑ์ศิลปะตันชอร์
- ภาพที่ 32 ตริปรัณตคัมรติ จากจิตัมพรัม
- ภาพที่ 33 ตริปรัณตคัมรติ จากสารนาถซึ่งปัจจุบันเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑ์เมืองสารนาถ
- ภาพที่ 34 ตริปรัณตคัมรติ ประทับยืนบนราชรถที่ถ้ำไกรลาส ถ้ำเอลลุรา
- ภาพที่ 35 ตริปรัณตคัมรติ ประทับยืนบนราชรถ ที่ผนังถ้ำตะวันออกในถ้ำไกรลาส ที่เอลลุรา
- ภาพที่ 36 ตริปรัณตคัมรติ ประทับยืนบนราชรถที่ คอนจีวรัม (Conjeevaram)
- ภาพที่ 37 ตริปรัณตคัมรติ ประทับยืนบนราชรถ ประติมากรรมบนผนังด้านใต้ของวิหารรูปาละศณะกะเมศวร (Rupala Sangameswara)
- ภาพที่ 38 ตริปรัณตคัมรติ ประทับยืนบนราชรถในถ้ำาศารตารา (Dasevatabara) ที่ถ้ำเอลลุรา
- ภาพที่ 39 ภาพลายเส้นของภาพที่ 38
- ภาพที่ 40 วีรภัทรมูรติ 4 กร จากวัดไกรหิศวร (Brihadisvara temple) เมืองตันชอร์
- ภาพที่ 41 วีรภัทรมูรติ 4 กร จากมุกิโคนทาม (Mudigondam) เมืองคอมภิตาเร
- ภาพที่ 42 วีรภัทรมูรติ 4 กร จากแคว้นโอริสสะ (Orissa)
- ภาพที่ 43 วีรภัทรมูรติ 4 กร ประติมากรรมทองเหลืองจากเมืองมธุรา

- ภาพที่ 44 วิรภัทรมูรติ 6 กร ในวิหารไกรลาสทหา (Kailasanthha) เมืองกาญฺฑิปรุํม (Kanchipuram)
- ภาพที่ 45 วิรภัทรมูรติ 8 กร ศิลปทมิฬ
- ภาพที่ 46 วิรภัทรมูรติ 8 กร จากพิพิธภัณฑ์เมืองมถุรา
- ภาพที่ 47 วิรภัทรมูรติ 10 กร ประติมากรรมบนหัวเสาหน้าเทวสถานพระคิเวที่เทนกาฬิ (Tendasi)
- ภาพที่ 48 กามานตกมูรติ ที่ทสรุํม (Darasuram) อายุประมาณเพุทธศตวรรษที่ 16
- ภาพที่ 49 กามานตกมูรติ ที่วัดกาญฺโคณทโคละปรุํม (Gangaikondacolapuram) เมืองตันซอร์
- ภาพที่ 50 มหากาล 4 กร พพิธภัณฑ์อินเดียเมืองคัตคัลตา
- ภาพที่ 51 มหากาล 12 กร พพิธภัณฑ์คัตคัลตา
- ภาพที่ 52 พระไกรพฺ ประติมากรรมศิลาจากพิพิธภัณฑ์ของราชวงศ์เมืองบอมเบย์
- ภาพที่ 53 พระไกรพฺ 4 กร จากวัดที่มุขหิงคาม (Mukhalingam)
- ภาพที่ 54 พระไกรพฺ 4 กร ประติมากรรมนูนสูงที่กำแพงทางทิศใต้ของวิหารกามชเย (Kamakhye)
- ภาพที่ 55 พระไกรพฺ 4 กร ประติมากรรมสำริด จากวัดภีรวมารุณดิศวร (Peravamaruthisvara) ที่ติรุตรับปณิ (Thiruthiruvannamudi) เมืองทาจวูร
- ภาพที่ 56 พระไกรพฺ 4 กร จากหมู่บ้านโครุกโก (Korukkai) เมืองทาจวูร
- ภาพที่ 57 พระไกรพฺ 4 กร จากวิหารกามชเยที่เกาฬติ (Gauhati)
- ภาพที่ 58 พระไกรพฺ 4 กร จากไหญยะ (Hajhaya) ปัจจุบันเก็บไว้ที่มหาราชของโคทกปฺร (Maharaja of Sahasapur)
- ภาพที่ 59 พระไกรพฺ 4 กร ภาพนูนสูงบนเหรียญสำริดที่กาฬิลิปาระ (Kahilipara)
- ภาพที่ 60 พระไกรพฺ 4 กร จากพิพิธภัณฑ์อินเดียเมืองคัตคัลตา
- ภาพที่ 61 พระไกรพฺ 4 กร จากพิพิธภัณฑ์เมืองมถุรา
- ภาพที่ 62 พระไกรพฺ 4 กร จากอินเดียเหนือ
- ภาพที่ 63 พระไกรพฺ 4 กร จากเทวาลัยพทุทิสวร เมืองตันซอร์
- ภาพที่ 64 พระไกรพฺ 4 กร ประติมากรรมหินทรายสีเทาจากชชฺรโ (Khajuraho)
- ภาพที่ 65 พระไกรพฺ 8 กร ประติมากรรมที่ผนังถ้ำทาสวตเรา (Dasavatar) ที่ถ้ำเอลลุรา
- ภาพที่ 66 พระไกรพฺ 8 กร จากวกะตากะ (Vakataka) ที่ถ้ำเอเลนันตะ
- ภาพที่ 67 พระไกรพฺ 8 กร จากถ้ำอันทา (Gajantaka) ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์อินเดียเมืองคัตคัลตา

- ภาพที่ 68 พระไภรพ 8 กร จากเมืองมธุรา
- ภาพที่ 69 พระไภรพ 8 กร จากติรุเวนคาฑู (Tiruvencadu) เมืองตันเชอร์ ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑ์ศิลปะตันเชอร์
- ภาพที่ 70 พระไภรพ 8 กร จากวัดกาญโคโกนโกโศทศวรม (Gangaikondasohsvaram)
- ภาพที่ 71 พระไภรพ 8 กร จากโกเชิร (Kiching)
- ภาพที่ 72 พระไภรพ 8 กร จากกาละหะติ (Kalahasti) เมืองชิตเตอร์ (Chittoor) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของอินเดีย
- ภาพที่ 73 พระไภรพ 10 กร จากวัดราชาเสศวรม (Rajarajeswaram temple) เมืองทาจวูร
- ภาพที่ 74 พระวฑุกะไภรพ 4 กร จากวายิราวัน (Vayiravan)
- ภาพที่ 75 พระวฑุกะไภรพ 4 กร จากไคติศวรม (Paithiswaram)
- ภาพที่ 76 พระวฑุกะไภรพ 4 กร ประติมากรรมสำริดจากมารูวัย - วรเทศวร (Marurai - Varadesvarar) ที่ไทรวาสิ (Tiruvasi)
- ภาพที่ 77 พระวฑุกะไภรพ 4 กร จากพิพิธภัณฑ์เมืองอัสโลช (Asulosh Museum)
- ภาพที่ 78 พระวฑุกะไภรพ 4 กร ประติมากรรมปูนสูงในซุ้มที่จัมบะวรม (Chidambaram)
- ภาพที่ 79 พระวฑุกะไภรพ 4 กร ประติมากรรมทองเหลืองจากอินเดียใต้
- ภาพที่ 80 พระวฑุกะไภรพ 10 กร ประติมากรรมสำริดจากเมืองตันเชอร์
- ภาพที่ 81 จักร จักร ไภรพ ประติมากรรมจากสิงห์สารี (Singasari)
- ภาพที่ 82 พระไภรพ จากชวาภาคตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศอินโดนีเซีย
- ภาพที่ 83 พระไภรพ จากปาดังโรบิโอ (Padang Robio) เมืองสุโขทัยลึงสาตเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย
- ภาพที่ 84 พระวฑุกะไภรพ จากตำบเลนาสาร อำเภอยะรัง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของทวารวดี

พระศิวะเป็นเทพเจ้าฮินดูที่ทรงใหญ่องค์หนึ่ง และมีผู้คนนับถือบูชาามากที่สุดในประเทศอินเดียตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงทุกวันนี้ โปสเตอร์หรือเทวาลัยที่ชาวฮินดูสร้างเพื่ออุทิศให้พระองค์มีมากที่สุดในประเทศอินเดีย เรื่องราวที่มาของพระศิวะ ปรากฏอยู่ทั่วไปในตำนานคัมภีร์ศาสนาพราหมณ์ รวมทั้งนิยายปรัมปรา วรรณคดีทางศาสนาอื่น ๆ ผู้ที่เคารพนับถือ สร้างเรื่องราวประวัติความเป็นมาของพระองค์ไว้หลายลักษณะ หลายเหตุผล ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระศิวะนี้ก็แตกต่างกันออกไป เพราะเนื่องจากศรัทธา ความเชื่อ ตลอดจนทั้งความนิยมที่สืบทอดกันมาต่างยุคต่างสมัยกัน

พระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุดองค์หนึ่งในตรีมูรติ (พระผู้เป็นเจ้า 3 องค์)

พระองค์คือผู้ทำลายโลกเพื่อสร้างขึ้นใหม่ เป็นเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวยิกาย และมีเทวาลัยที่แตกแยกออกไปอีกมาก จากการศึกษาประวัติศาสตร์อินเดีย พบหลักฐานสำคัญที่สะท้อนถึงการเคารพบูชาพระศิวะในหมู่ชาวฮินดูมา ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากการสำรวจจุดค้นอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ อันเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดของอินเดีย (3,200 - 1,500 ปีก่อนคริสตกาล) ได้พบรูปเทพนั่งขัดสมาธิอยู่ท่ามกลางสัตว์ป่า และได้สันนิษฐานว่าเป็นแบบของรูปพระศิวะ นอกจากนี้ยังพบสิ่งที่ทำด้วยหินซึ่งลึกลับมีความสัมพันธ์กับทวารวดีพระศิวะ พระศิวะมีชื่อมากมายซึ่งแต่ละชื่อจะมีสาเหตุ หรือเรื่องราวประวัติความเป็นมาต่าง ๆ กันออกไป นอกจากพระศิวะจะปรากฏในปางต่าง ๆ มากมาย และมีการปรากฏภายในปางที่ดูร้าย หรือปางน่ากลัวก็เป็นปางที่ชาวฮินดูเคารพนับถือกันมาก ซึ่งหมายถึงพระศิวะเป็นเทพผู้ทำลายโลก และทุกสิ่งทุกอย่าง มีวัฏจักรมวงสรวงบูชากันเป็นงานใหญ่ในเวลาปกติ และเทศกาลสำคัญ ความเป็นมาของปางดูร้ายนี้มีหลายลักษณะหลายชื่อ ซึ่งแต่ละปางจะมีประวัติความเป็นมาที่แตกต่างกัน รวมเรียกปางที่ดูร้ายหรือปางน่ากลัวทั้งหมดนี้ว่า "ปางสังหารมูรติ" (SAMHARAMURTIS) จึงเป็นปางที่น่าสนใจศึกษาถึง

คติความเชื่อ และประวัติความเป็นมา รวมทั้งรูปเคารพ อันเนื่องมาจากคติความเชื่อนี้ ซึ่งพระศิวะปางสังหารมูรติเป็นที่รู้จักกัน และให้การบูชามาจนถึงปัจจุบันในสังคมอินเดีย

จากการที่ประเทศในเอเชียอาคเนย์ และประเทศอินเดียมีการติดต่อเผยแพร่วัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีตกาล โดยถือว่าอินเดียเป็นแม่แบบทางวัฒนธรรมของประเทศในแถบนี้ และศาสนาพราหมณ์ก็เป็นหนึ่งในวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาทในเอเชียอาคเนย์ รวมทั้งพระศิวะก็เป็นเทพที่มีความสำคัญสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย ซึ่งพระศิวะปางสังหารมูรติ (SAMHARAMURTI) ก็เป็นปางหนึ่งที่มีความสำคัญ และมีบทบาทมากในสังคมฮินดู ดังนั้นจึงสมควรที่จะทำการศึกษาถึงคติความเชื่อ และบทบาทของพระศิวะปางสังหารมูรตินี้ว่าเป็นเช่นใด และคตินี้ได้แพร่กระจายมาสู่เอเชียอาคเนย์ในลักษณะเช่นใด โดยเฉพาะในประเทศไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศต่าง ๆ ที่ถือว่าอินเดียเป็นแม่แบบทางวัฒนธรรมเช่นกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อต้องการทราบถึงคติความเชื่อและประวัติความเป็นมาของพระศิวะปางสังหารมูรติว่ามีบทบาทและความสำคัญอย่างไรบ้างในสังคมอินเดีย และบทบาทของพระศิวะปางสังหารมูรติที่มีต่อดินแดนเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะในประเทศไทยอย่างไรบ้าง

ขอบเขตของการศึกษา

จะทำการศึกษาถึงกำเนิด และประวัติความเป็นมาของคติความเชื่อเกี่ยวกับพระศิวะปางสังหารมูรติ ซึ่งจากคติความเชื่อนี้ก่อให้เกิดประติมากรรมรูปเคารพ ในลักษณะเช่นใดบ้างในประเทศอินเดียและการแพร่กระจายของคติความเชื่อนี้เข้ามาสู่เอเชียอาคเนย์เป็นไปในลักษณะอย่างไร แตกต่างหรือคล้ายกับประเทศอินเดียมากน้อยเพียงใด

แหล่งข้อมูลที่ให้ และวิธีในการวิจัย

ห้องสมุด จะค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเอกสารในภาษาไทย และเอกสารในภาษาต่างประเทศที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระคิวงปางสังหารมูรติ ตามวิธีการค้นคว้างานนี้ คือ

1. วางโครงเรื่องในการศึกษา
2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ
3. วิเคราะห์ตีความและแปลความหมายข้อมูล
4. สรุปผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงกำเนิดประวัติความเป็นมา และวิวัฒนาการของคติความเชื่อเกี่ยวกับพระคิวงปางสังหารมูรติ
2. ได้ทราบถึงบทบาทความสำคัญของพระคิวงปางสังหารมูรติ ที่มีในประวัติศาสตร์สังคมอินเดีย
3. ได้ทราบถึงบทบาทพระคิวงปางสังหารมูรติ ในสังคมเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะในประเทศไทย
4. ได้ทราบถึงรูปแบบของงานประติมากรรมรูปเคารพ พระคิวงปางสังหารมูรติ ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากคติความเชื่อต่าง ๆ

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อเกี่ยวกับพระศิวะปางสังหารมูรติความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระศิวะ

พระศิวะ คือ เทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่ที่สุดองค์หนึ่งของเทพเจ้าสูงสุด 3 องค์ในศาสนาฮินดู ที่เรียกว่า ตรีมูรติ ซึ่งมีพระพรหมเป็นผู้สร้าง พระวิष्ณุเป็นผู้รักษาและพระศิวะเป็นผู้ทำลายเพื่อที่จะสร้างขึ้นใหม่¹ ได้รับยกย่องให้เป็นมหาเทพ คือ เทพที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเหนือเทพองค์อื่น ๆ ในนิยายที่นับถือพระศิวะ และรวมเอาเทพองค์อื่น เป็นบริวารมีอำนาจน้อยกว่า เช่นเดียวกับกับกายอื่นที่ยกย่องเทพเจ้าของตนเอง คือ ไวष्ณพนิกายจะยกย่องพระวิष्ณุ ไศวณิกายยกย่องพระศิวะ สำหรับพระพรหมนั้นไม่ได้รับการยกย่องแยกเป็นนิยายสำคัญเท่ากับพระวิष्ณุ และพระศิวะ²

ความเป็นมา และประวัติของพระศิวะนี้ ทราบได้จากหลักฐานทางวรรณคดีอินเดียโบราณ คือ คัมภีร์พระเวท กล่าวว่าในยุคไตรเพท หรือพระเวทนั้นยัง ไม่ปรากฏว่า ในศาสนาพราหมณ์มีพระเป็นเจ้าที่ชื่อว่า พระศิวะหรือพระอิศวร แต่ปรากฏว่ามีชื่อ รุกธ ซึ่งถือว่าเป็นพระศิวะนั่นเอง³ คัมภีร์พรหมานัสกล่าวไว้ว่า พระrukธเมื่อแรกเกิดพระองค์ร้องไห้ พระประชาบดีถามถึงเหตุผลว่าทำไมท่านจึงร้องไห้ พระองค์ตอบว่าที่ร้องไห้เพราะว่าไม่มีใครตั้งชื่อให้ ดังนั้นพระประชาบดีจึงตั้งชื่อให้ว่า รุกธ (จากรากศัพท์มาจาก "รุก" แปลว่าร้องไห้) แต่พระองค์ไม่พอใจจึงไม่ยอมหยุดร้องไห้ พระประชาบดีจึงทรงตั้งชื่อให้อีก

¹ W.J. Wilkins, Hindu Mythology (Vedic and Puranic), (New Delhi : Caylri Offset Press, 1972), p.262 - 263

² Titendra Nath Banerjee, Development of Hindu Iconography, (Calcutta : University of Calcutta, 1941), p.446

³ T.A. Gopinatha Rao, Element of Hindu Iconography, (New Delhi : Indological Publizhers, 1968), p.39

พระองค์จึงมีชื่อถึง 8 ชื่อ คือ ภพ (Bhava) , สรรพ (Sarva) , ปศุupati (Pasupati) , อุคร (Ugra) , มหาเทพ (Mahadeva) , รุกธ (Rudra) , อิศาน (Isana) และ อัคนี (Asani)⁴

กำเนิดของพระรุทหนั้นมีตำนานและวรรณกรรมโบราณคดีของอินเดียกล่าวไว้หลายอย่าง เช่น เกิดจากพระพรหมทำให้ยุตะยะจนเสโทไหลจึงเอาไม้ขุดที่ขาง แต่ไม้คมจึงบาดเอาจนโลหิตหยดลงไปในไฟก็บังเกิดเป็นเทพบุตรขึ้นมา ในคัมภีร์ปัทมปุราณะ กล่าวว่า พระมหาสวามิภวซึ่งเรียกนามโดยตรงว่า พระปรพพรหม (เทพเจ้าองค์นี้หมายถึง พระนารายณ์) ได้ทรงสร้างพระศิวมหากาฬจากนั้นพระองค์เพื่อช่วยกันสร้างโลก ในเทวปางของไทยกล่าวว่าเมื่อไฟบรรลัยกัลป์ล้างโลกนิพาคแล้ว พระเวทพระธรรมทั้งหลายก็มาประชุมกันขึ้นเป็นพระสยมภวญาณ คือ องค์พระอิศวรหรือพระศิวะ เป็นการเกิดขึ้นเอง⁵ ในคัมภีร์ปุราณะและนิยายปรัมปราฮินดูโบราณ กล่าวว่าพระศิวะนี้เป็นโอรสของพระกัศยปกับนางสุมรี⁶ ในคัมภีร์วิष्ณุ-ปุราณะกล่าวว่าพระรุทหนั้นเกิดมาจากขมวดคิ้วของพระพรหม ซึ่งมีแสงสุกสกาวดังพระอาทิตย์ แต่ร่างกายนั้นเป็นเครื่องหญิงครึ่งชายมีรูปร่างใหญ่่มากแล้ว พระพรหมทรงบังคับให้พระรุทหนแบ่งร่างกายออกเป็น 2 ส่วน โดยแยกส่วนที่เป็นผู้ชายและส่วนที่เป็นผู้หญิงออกจากกัน และส่วนที่เป็นผู้ชายได้แบ่งร่างกายออกไปอีก 11 ส่วน⁷ มีทั้งลักษณะที่สูงและต่ำแล้ว ส่วนร่างที่เป็นหญิงก็แบ่งตัวเองออกเป็นอีกหลายลักษณะ⁸

⁴W.J.Wilkins , op.cit , p 221

⁵พระยาสังฆาภิรมย์ (สรวง ศรีเพ็ญ) , เทวกำเนิด. (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2507). หน้า 1 - 2

⁶สมมติฐานเกี่ยวกับกำเนิดของเทพองค์นี้ไม่ตรงกันบางแห่งกล่าวว่าถือกำเนิดโดยอิทธิฤทธิ์ แต่บางตำราว่าพระองค์เป็นเทวดาถือจุติโดยอาการปกติเป็นโอรสของมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ คือ ท้าวกัศยป

⁷เป็นการกล่าวถึงกำเนิดของปางต่าง ๆ ของพระศิวะและพระชายาในยุคหลังของศาสนาฮินดู

⁸T.A.Gopinatha , op. cit. , p.47

ในคัมภีร์ฤคเวท (Rigvedic) ยกย่องพระองค์ว่าเป็นเทพเจ้าแห่งเพลง เทพเจ้าแห่งพิธีวงสรวงผู้กำบัดเบ้าอาการโทษและความทุกข์ที่ทรงมีรังสีสุกสว่างดุจดวงทมิทร เป็นเทพเจ้าซึ่งทรงพระกรุณายิ่งใหญ่กว่าเทพเจ้าทั้งหลาย ทรงอำนวยการความอุดมสมบูรณ์และความดีให้แก่ผู้เลี้ยงม้าผู้เลี้ยงแกะ ชาวนาหิงและวัว ทรงเป็นองค์ผู้อุ้มถ้ำเลี้ยงดูทั้งยังขับไล่สิ่งชั่วร้ายกับโรคออกไป ทรงจัดแจง พระกรข้างหนึ่งถือสายฟ้า ถือคันศรและศร ทรงขับเคลื่อนไปบนรถทรง ทรงกำหราบสัตว์ป่าเพราะเหตุว่าทรงฤทธิ์จึงทรงทำลายอย่างดุร้ายด้วย⁹ พระรุทรในมหากาพย์ภารตะ (Mahabharata) มีลักษณะทั่วไปไม่แตกต่างไปจากพระอัคคีเทวีเดียวนัก แต่ในวรรณคดีสมัยหลังพระรุทร ได้เพิ่มความสำคัญขึ้นอย่างมากมาย ลักษณะของพระองค์ชัดเจนมากขึ้น และเรื่องราวของพระองค์ได้ถูกแต่งเติมเสริมให้เด่นชัดขึ้นจากตำนานต่าง ๆ มากมายในยุคพระเวทพระรุทรเป็นเพียงเทพชั้นรองแต่ต่อมาพระองค์ก็กลายเป็นเทพที่สำคัญกว่าพระอัคคี (Asani) พระวาโย (Vaya) พระสุริยะ (Surya) มิตระ (Mitra) และพระวรุณ (Varuna) และแม้แต่พระอินทร์ซึ่งเป็นเทพที่สำคัญในมหากาพย์ และตำนานต่าง ๆ ก็ถูกบดบังความสำคัญลงกลายเป็นเทพชั้นรองมีอำนาจและเกียรติยศน้อยกว่าพระรุทร¹⁰

ในพระเวทเทพเจ้าชื่อรุทรซึ่งเป็นเทพที่ดุร้าย มีอำนาจมากอยู่ตามป่าตามเขา เป็นที่รังเกียจเกลียดชัง โศก พวกโจรและชาวเขา ถ้าใครทำจิตใจพระรุทรต้องมันดาลให้เกิดความฉิบหายให้เกิดอันตรายต่าง ๆ ¹¹ พระรุทรในลักษณะที่ดุร้ายจะมีลักษณะที่น่ากลัว พระวรกายล่ำสันมีผิวสีแดงกำมौरมแต่ดุร้ายเหมือนสัตว์ป่า มีพาหนะคือหมู เป็นเทพเจ้าที่พวกมิถิลาชินสัการะบูชา ทรงถือธนูและยิงธนูแห่งความตายและความเจ็บไข้ไปยังเทพเทพน

⁹Binod Chander Sinha , Hinduism & Symbol Worship. (New Delhi : B.N.Printers,1983) , p.109

¹⁰W.J. Wilkins , op.cit. , p.263

¹¹ภิกขุสีลา วีรธมฺมโง , ประวัติวัฒนธรรมอินเดีย. (2512) หน้า 352

มนุษย์และฝูงสัตว์เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลายล้างและเทพเจ้าแห่งฝูงสัตว์บ้าง บางครั้งก็ได้รับการยกย่องเป็นเทพรักษาความยุติธรรมในฐานะที่เป็นเทพแห่งฝูงสัตว์¹² ต่อมาในสมัยหลังพระรุทรซึ่งเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่ได้หมดความสำคัญลงมาอยู่ในนามว่า พระศิวะ¹³

พระศิวะมีชื่อมากมายและยังมีรูปร่างลักษณะตลอดจนผิวกายแตกต่างกันพิสดารอีกด้วย โดยมีเรื่องกล่าวถึงแปลก ๆ ออกไปเช่น บางทีว่ามีผิวกายสีขาว บางเรื่องก็ว่ามีผิวกายสีแดงชอบเอาที่เฝ้าท่าตามตัว (ในสมัยที่บำเพ็ญพรตเป็นฤๅษีอยู่ในพระศิวะทรงเปลือยร่าง ร่างทาด้วยที่เฝ้า มีผมยาวเป็นแผงคลุมร่างซึ่งพระองค์มีความมุ่งมั่นอันแรงกล้าในการบำเพ็ญสมาธิอย่างรุนแรงยิ่งกว่าใคร ๆ ไม่หวั่นไหวใด ๆ ทั้งสิ้นพระองค์จึงได้ชื่อว่าภูตเศศวร คือ เทพเจ้าแห่งภูตผีผาญ ทรงสวมประคำ กะโหลกศีรษะ เอาจูรียรัดบนเคียวมขรवार เป็นพรายปีศาจร้ายต่าง ๆ) มีตาที่สามอยู่กลางหน้าผาก¹⁴ สัญลักษณ์ที่แสดงถึงลักษณะของพระศิวะอย่างอื่นก็คือ นุ่งห่มหนังเสือ หรือหนังงาช้างเหมือนกับพวกโยคีที่อาศัยอยู่ในที่สงบในฐานะที่พระองค์ทรงเป็น โยคีผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด เครื่องประดับก็มีสังวาลง และพระจันทร์ประดับไว้ที่ผมซึ่งพันกันยุ่งเหยิงกล่าสูงขึ้นไป เรียกว่า จาตุมุกฏ (jata-mukuta)¹⁵

¹² ภาสกร อินทรารุณ, รูปเคารพในศาสนาฮินดู. (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์, 2522) หน้า 36

¹³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 40

¹⁴ ในมหาภารตะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตาที่สามของพระศิวะ คือ ครึ่งหนึ่งพระศิวะนั่งอยู่ที่เทือกเขาหิมาลัยได้เล่นกับพระอุมาซึ่งเป็นมเหสีอย่างสนุกสนาน พระอุมาได้เอามือทั้งสองปิดตาพระศิวะทำให้เกิดสิ่งที่น่ากลัวขึ้นความมืดเข้าปกคลุมโลก เกิดภัยวิบัติ ทันใดนั้นก็มีแสงสว่างพุ่งออกมาจากตาที่หน้าผากของพระศิวะ ให้ความสว่างแก่โลกอีกครั้งหนึ่ง

¹⁵ Vassils G. Vitsaxis , Hindu Epics , Myths and Legends in Popular Illustrations. (New Delhi : Oxord University Press , 1979) , p67

พระศิวะทรงสถิตอยู่ที่เขาไกรลาส (Kailasa) ซึ่งอยู่ในเทือกเขาหิมาลัย ซายาของพระองค์คือพระอุมาหรือปารวตี มีโอรส 2 องค์คือ พระกณเศ (Ganesa) และ กรรติเกยะ (Kartikeya)²⁰ พระศิวะมีขนาดเล็กและวิจิตรเป็นกุตฟีไคจ พาหนะของพระศิวะคือ วัวนเกิ หรือนันเกิ (Nandi) หรืออุศุภราช มีกายสีขาว บางแห่งกล่าวว่า เป็นเทพบุตรองค์หนึ่งเป็นหัวหน้าของกุตฟี ซึ่งเห็นขนาดเล็กของพระศิวะ บนเขาไกรลาส หน้าท้องเทพบุตรนเกิ คือ ฝ่าประตูทางเข้าวิมานของพระศิวะ เมื่อพระศิวะจะเสด็จไปในที่ต่าง ๆ เทพบุตรนเกิก็จะแปลงกายเป็นโคสีขาว เพื่อเป็นพาหนะให้พระศิวะประทับ เทพบุตรนเกินี้ ชาวฮินดูนับถือว่าเป็นเทพแห่งสัตว์จัตุบาท ดังนั้นชาวฮินดูจะไม่นำหรือกินเนื้อวัวเนื่องจากนับถือวัวว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์สัญลักษณ์ของพระเป็นเจ้าที่เคารพสูงสุด²¹

ความหมายของพระนามพระศิวะ

พระนามของพระศิวะนั้น มีมากมายแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้โดยขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะ หรือลักษณะพิเศษของพระเป็นเจ้าเอง เดิมในคัมภีร์ไตรเพทไม่มีพระศิวะ พวกพราหมณ์ที่นับถือพระศิวะในชั้นหลังจึงอ้างว่าพระศิวะคือ "รุท" ในคัมภีร์ไตรเพท²²

นิลกันฐ์ (Nilakantha) พระศิวะมีพระศอเป็นสีดำ เมื่อพระองค์กลืนยาพิษร้ายแรงที่สุดซึ่งไหลขึ้นมาจากพิตักวนเกษียรสมุทรแต่พระนางปารวตีเกรงว่าจะเป็นอันตราย จึงเอามือจับพระศอของพระศิวะไว้ ยาพิษจึงค้างอยู่ที่พระศอทำให้มีสีดำ

²⁰ Binod Chander Sinha , op. cit. , p.96-97

²¹ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ , เรื่องเดิม , หน้า 188

²² สมบัติ พลายน้อย , เทวนิยาย , (กรุงเทพฯ : พิมพ์กิจการพิมพ์ , 2519)

ตรีเนตร (Trinetra) เมื่อพระศิวะทรงลืมพระเนตรที่สามขึ้นเพื่อให้ความสว่างแห่งจักรวาล²³

มฤตยมหัท (Mrityumiaya) พระศิวะผู้ปราบความตาย

จันทรเศขร (Chandrashekhar) พระศิวะมีพระจันทร์เสี้ยวประดับที่พระเกศาหรืออยู่บนพระนลาฏ

วิศวานาถ (Vishvanatha) พระศิวะในฐานะแห่งจักรวาลผู้เป็นทั้งแห่งโลก²⁴

มหาเทวะ (Mahadeva) เมื่อเทวดาอ้อนวอนให้ไปปราบอสูร (ผู้ยิ่งใหญ่เหนือเทวดาทั้งปวง)

ธูรชฎี (Dhurmati) พระศิวะจะมีผิวพรรณสีเหมือนควั่น

ศิวะ (Siva) เมื่อพระองค์จะประกาศความเจริญรุ่งเรืองให้มนุษย์²⁵

คังคาธรร (Gangadhara) หมายถึง พระศิวะผู้ทรงซึ่งแม่น้ำคังคา²⁶

กีริตระ (Giritra) คือ พระศิวะผู้เป็นใหญ่แห่งขุนเขา

กฤตติวรรหา (Krittivasa) หมายถึง พระศิวะนั่งหมด้วยหนังสัตว์

อิสานะ (Isana) หมายถึง ผู้ปกครอง

สามภู (Sambhu) หมายถึง ผู้เกิดเอง

มเหศวร (Mahesvara) หมายถึง ผู้เป็นใหญ่²⁷

กาละ (Kala) หมายถึง เวลาหรือความตาย

²³ T.A.Gopinatha Rao , op.cit. , p.48-49

²⁴ Shakti M.Gupta , Legends around Shiva. (New Delhi : Somaiya Publications PVT. LTD. , 1979) , p.2

²⁵ T.A.Gopinatha Rao , op.cit. , p.47-48

²⁶ Vassilis G Vitsaxis , op.cit. , p.71-74

²⁷ Jitendra Nath Banerjer , op.cit. , p.446-448

มหากาล (Mahakala) หมายถึง เวลาอันยาวนาน²⁸

อุคระ (Ugra) ตูร่าย

ตรีโลจนะ หรือ ตรีอัมพกะ (Tryambaka) ผู้มีสามตา²⁹

ภูเตศวร คือ เทพเจ้าแห่งภูตผีปีศาจ

กัณเฑาะวะ คือ พระคิ่วทรงดื่มและเต้นร่าอย่างร่าเริงกับชายาคือเทวี

สถาน หมายถึง ความมั่นคง

สมรหร หมายถึง สิ่งนารสมร คือ กาม

กัณัมพร หมายถึง มืออากาศเป็นเครื่องปกปิด (เปลือยกาย)

อโฆระ (Aghora) เมื่อพระคิ่วปรากฏพระองค์อย่างน่าสพรังกลัว³⁰

ศรว (Sarva) คือ เทพเจ้าผู้จ้งหารศัตรูด้วยศร

ปศุบัติ (Pasupati) ผู้เป็นเจ้าแห่งสัตว์³¹

มหาโยคี (Mahesa - yogapati) ทรงเป็นโยคีที่ยิ่งใหญ่เหนือโยคีทั้งปวง

กपाल - มาลินี (Kapali) ผู้สวมสร้อยร้อยด้วยหัวกระโหลก³²

²⁸Sheo Bahadur Singh , Brahmanical Icon in Northern India .

(New Delhi:B.K.Sagar at Sagar Publication , 1977) , p.40

²⁹Wendy Doniger O'Flaherty , Asceticism and Eroticism in the Mythology of Siva. , (New Delhi : Oxford University Press , 1973) , P.247-248

³⁰พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว . พระเป็นเจ้าของพราหมณ์. (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร , 2517) , หน้า 49 - 50

³¹T.A.Gopinatha Rao , op.cit. , p.40

³²A.B.L.Awasthi,Brahmanica Art and Iconography. (Lucknow : Panama Printing Press,1976),p.174-176

ชลุมุติ ผู้มั่งคั่ง

วิรุพาชา ผู้มีตาผิดปกติ

ชตาธาระ ผู้มีผมเป็นเกลียว^{๓๓}

สังกร ผู้ทำความดีต่อสาวก

หะระ (Hara) คือ ผู้นำไป ผู้จับ^{๓๔}

ปัญจนน (Panchanana) คือ ผู้มีห้าหน้าสำหรับบูชาให้หายไข้^{๓๕}

จะเห็นได้ว่าพระนามของพระคิเวนั้นมีมากมาย นอกจากนั้นการปรากฏกายของพระคิเวยังมีลักษณะแตกต่างกันออกไปอีกมาก การปรากฏกายที่สำคัญของพระคิเว มีดังนี้

ลิงโคทมามุติ เรื่องราวความเป็นมาของ ปางนี้มีบรรยายไว้ใน ลิงคปุราณะ , กุรม ปุราณะ , วายู ปุราณะ และคิเว ปุราณะ ปรากฏกายนี้เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ ณ ยุค สิ้นกลับ พระวิฆณุประทับอยู่ใต้ทะเลลึกในขณะนั้นก็เกิดแสงประกายสว่างจ้าข้างองค์พระวิฆณุ และพระพรหมถือกำเนิดเพื่อจะสร้างโลกใหม่ พระพรหมเห็นพระวิฆณุจึงถามว่าเป็นใครมาจากไหนและแนะนำตนเองว่าเป็นผู้สร้างจักรวาล พระวิฆณุก็ตอบว่าพระองค์ก็มีส่วนในการสร้างเช่นกัน จึงเกิดข้อขัดแย้งกันขึ้นว่าใครจะยิ่งใหญ่กว่ากัน พระคิเวจึงบันดาลให้เกิดเสาวนาถใหญ่เป็นรูปสิงค์ มีเปลวไฟแลบออกมาจากเสาว ซึ่งเปรียบเหมือนกองไฟสูงใหญ่ พระพรหมกับพระวิฆณุจึงเลิกทะเลาะกัน และพยายามจะหายอด และโคณเสาวให้ได้ว่ามีขนาดแค่นาฬิกาลูกตุ้ม พระพรหมแปลงร่างเป็นหงส์บินขึ้นไปหายอดเสาวพระวิฆณุแปลงร่างเป็นหมูป่า ขุดลึกลงไปใต้บาดาล แต่ทั้งสองไม่สามารถหายอดและโคณเสาวสำเร็จจึงยอมแพ้และยอมรับ

^{๓๓} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , เรื่องเดิม. หน้า ๕๐

^{๓๔} T.A.Gopinatha Rao , op.cit. , p. 53-54

^{๓๕} W.J.Wilkins , op.cit. , p.283

ว่ามีผู้ที่ยิ่งใหญ่กว่าตน จึงมาสักการบูชาเสานี้ ส่วนพระศิวะเห็นดังนั้นก็ปรากฏพระองค์ตรงกลางเสา จากนั้นลึงค์จึงเป็นที่เคารพของมนุษย์^{๑๖}

จักรเศษฐมูรติ พระศิวะมีพระจันทร์เสี้ยวประดับที่พระเศศาปางประทับยืนที่สำคัญมี 3 ปาง

1. เกวรา - จักรเศษฐมูรติ มี 4 กร ทำปางประทานอภัย ปางประทานพร และถือสวาทกับนางवासिदात्रिका ในท่าตรึงคอก เกล้าผมทรงมุกฏมีรูปพระจันทร์เสี้ยวอยู่บนยอด มี 3 เนตร พระพักตร์แดงาม สวมอาภรณ์สีเหลือง ตกแต่งด้วยเครื่องประดับมากมาย สวมสร้อยไข่มุกและสร้อยเพชร ต่างหู กำไล

2. อูมา - สานิตามูรติ พระศิวะประทับยืนค้ำข้างกับพระอูมา พระนางถือดอกไม้วีในพระกรข้างหนึ่ง ส่วนอีกกรหนึ่งปล่อยอยู่ข้างพระกาย

3. อลึงคนามูรติ พระศิวะยืนสวมมกอดพระอูมาด้วยพระกรซ้าย พระอูมาถือดอกบัวในพระกรขวา รูปเคารพทางรูปแทนแปลก คือ พระศิวะและพระนางอูมาขึ้นสวมมกอดซึ่งกันและกัน^{๑๗}

จักรเศษฐมูรติ (Chandesana - graha - murti) พระศิวะปรากฏพระองค์ประทานพรให้กับสาวกที่เคารพบูชาพระองค์ ดำเนินกำเนิดของปางนี้คือมีเด็กพราหมณ์ชื่อ วิชคารมัน เป็นเด็กเลี้ยงโคได้ปฏิบัติต่อแม่โคด้วยความเอาใจใส่เมตตาทำให้แม่โคเกิดความรักใคร่ปราณีจึงให้น้ำนมเพื่อให้เด็กเอาไปขายเลี้ยงชีพ แต่แม่โคให้น้ำนมมากเกินไปความต้องการเด็กน้อยจึงเอาน้ำมนั้นไปบูชาศิวลึงค์ที่ตนเองก่อด้วยทราย และทำการบวงสรวงพระศิวะด้วยความเคารพอย่างสูงสุด เมื่อบิดา คือ ยศนทัตได้ทราบว่าลูกตนเองเอานมโคมาเททิ้งอย่างเสียหายจึงโกรธเคืองโทสะกระโดดเข้าเตะทรายที่ก่อเป็นรูปศิวลึงค์เด็กน้อยเมื่อเห็นพ่อทำลายและดูหมิ่นสิ่งที่ตนเคารพสักการะจึงตรงเข้าไปให้อาวุธตัดขาข้าง

^{๑๖} ฟ้าสุท อินทรารัตน์ , เรื่องเดิม. หน้า 42

^{๑๗} T.A.Gopinatha Rao , op.cit. , p.177-120

ที่ใช้เตหะคิวลิ่งค์จำลอง การกระทำเช่นนี้พระคิเวทรงพอพระทัยจึงบันดาลลิลิตฤทธิปรากฏอยู่ตรงหน้าสาวกตัวน้อยของพระองค์พร้อมกับชายา คือพระอุมา เพื่อประทานพรให้เด็กน้อยพร้อมกับนำเด็กน้อยไปสู่สวรรค์เขาไกรลาสโดยให้เป็นหัวหน้ามหาดเล็กและให้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการรับผิดชอบพระราชวังของพระองค์ จุติใหม่ของเด็กน้อยผู้คือเทพบุตรมีนามซึ่งพระคิเวประทานให้ว่า เทพบุตรจันเทศา^{๓๗}

พระคิเวนาฏราช ในคัมภีร์โกยิลปุราณะ (Koyil - Puranam) ได้เรียกการพ้อนรำของพระคิเวที่ปรากฏในป่าตารกะ (Taraka) ว่านาทานตะ (Nadanta) ซึ่งการพ้อนรำในครั้งนี้ สืบเนื่องมาจากพวกฤๅษีในป่าตารกะได้พากันประพจน์ติอณาจารย์ฝ่าฝืนเทวบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า พระคิเวจึงทรงอยากจะทรมานพวกฤๅษีให้รู้สึกกลับตัว พระองค์จึงแปลงกายเป็นฤๅษีหนุ่มและชวนพระวิष्ณุแปลงกายเป็นสาวสวยไปยั่วยวน พวกฤๅษีและภรรยาให้เกิดความคลั่งไคล้ไหลลงทะเลสาบวิวาทกัน เพื่อแย่งชิงกันเป็นเจ้าของ เมื่อพระองค์ได้ทรงทรมานพวกเหล่านั้นเพียงพอแล้วจึงพากันกลับคืนสู่ร่างเดิม พวกฤๅษีจึงพากันทราบบอกลูกหลานและโอรสแค้นมากจึงได้แวมิตให้เสือทำร้าย และพระคิเวทรงฆ่าเสือได้และถลกเอาหนังเสือมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม^{๓๘} พวกฤๅษีจึงแวมิตนาคให้ทำร้ายพระองค์อีกครั้งหนึ่งแต่พระองค์ก็ทรงปราปได้ และจับเอานาคมาทำเป็นสายสังวาลย์ ทั้งยังทรงพ้อนรำและแสดงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เพื่อให้พวกฤๅษีเกิดความเกรงกลัว ขณะนั้นเองมียักษ์มูยะละกา (Muyalaka)

หรืออัสมาปรุประหะ (The Apasmarpurusha) ปรากฏตัวขึ้นเพื่อจะช่วยพวกฤๅษี พระองค์จึงทรงเอาพระบาทเหยียบยักษ์มูยะละกา ไว้แล้วทรงพ้อนรำต่อจนจบ 1๐8 ท่า และพวกฤๅษีพากันยอมแพ้นในที่สุด^{๓๙}

^{๓๗} Ibid , p.2๐5-2๐7

^{๓๘} บางเรื่องได้กล่าวว่าเป็นหนังช้าง

^{๓๙} สมศิริ ม่วงประยูร. "พระคิเวนาฏราช". สารนิพนธ์คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย

๖๑
1/๑1
๑๑31
๑13

15

วิเศษวรรคครุฑมูรติตำนานเกี่ยวข้องกับคือเป็นเรื่องราวของคณบดีเทพที่มีรูปร่าง
แปลกคือมีศีรษะมนุษย์ปรากฏอยู่บนบ่าของตนเอง คณบดีนี้เกิดขึ้นมาด้วยอิทธิฤทธิ์ของพระนาง
ปารวตี มเหสีของพระศิวะ พระนางสร้างเทพนี้ขึ้นเพื่อเป็นผู้คุ้มครองดูแลตนเองในระหว่าง
ที่พระสวามีไม่อยู่ที่วิมาน คณบดีนี้ได้รับแต่งตั้งจากพระนางปารวตีให้ทำหน้าที่เป็นผู้เฝ้าประตู
วิมาน วันหนึ่งพระศิวะกลับมาสู่เขา ไกลาสได้รับการขัดขวางจากคณบดีองค์ครึ่งส่วนพระองค์
ของพระนางปารวตี พระองค์จึงทรงพิโรธส่งมหาเดเล็กของพระองค์ไปต่อสู้กับคณบดีนี้ แต่
มหาเดเล็กถูกตีทั้งหลายของพระศิวะแพ้อิทธิฤทธิ์ของคณบดี พระองค์จึงส่งพระวิฆ्ณู และชัณ-
กุมารไปปราบปรามสั่งสอนความโอหังของคณบดี แต่เทพทั้งสองพ่ายแพ้ ภายหลังพระวิฆ्ณู
ใช้อิทธิฤทธิ์จำแลงพระองค์หลายอย่าง จนคณบดีเกิดความงงงวยหมดความรู้สึกระส่ำระสายได้
โอกาสจึงตัดศีรษะคณบดีได้ในที่สุด คณบดีผู้เสียชีวิตไปนี้มีความจริงว่า วิเศษวรรคซึ่งเป็น
รักใคร่ของพระนางปารวตี เมื่อพระนางทราบว่าวิเศษวรรคสิ้นชีพโดยฝีมือของพระศิวะ จึง
ทรงพิโรธบันดาลเทพธิดาจำนวนมากมาต่อสู้กับพระศิวะ เกิดสงครามลูกหลานใหญ่โต นราดา
เทพบุตรองค์หนึ่งเห็นความเดือดร้อนแค้นวายนบสวรงค์ ไม่มีทีท่าว่าจะสิ้นสุดได้โดยง่ายจึงมา
ประนีประนอมให้ทั้งหมดเลิกรบกัน และสัญญาว่าจะนำชีวิตของวิเศษวรรคมาให้อีกครั้งหนึ่ง
ดังนั้นพระศิวะจึงให้เทพบุตรนราดาเด็กทางไปทิศเหนือ และตัดหัวของสิ่งมีชีวิตสิ่งแรกที่พบ
ระหว่างทางมาให้ นราดาพาช้างเป็นเครื่องนำจึงตัดหัวช้างนำมาถวายพระศิวะ พระศิวะให้
ฤทธิ์นำหัวช้างมาต่อหน้าของวิเศษวรรคชีวิตฟื้นคืนมาใหม่และมีนามใหม่ว่า คชนานะ ทรง
แต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าองค์ครึ่งและประทานนามให้ว่า คณบดี^{๑๑}

จักรารณมูรติ หรือ วิฆ્ณูวรรคครุฑมูรติ มาจากตำนานกำเนิดเรื่องที่พระศิวะ
ทรงพอพระทัยในการที่พระวิฆ्ณูทำพิธีบูชาบวงสรวงพระองค์ พระศิวะจึงทรงประทานลูกกล้อ
หรือจักรินสัญลักษณ์ของพระองค์เองให้กับพระวิฆ्ณูเพื่อนำไปใช้เป็นอาวุธต่อไป^{๑๒}

^{๑๑} กำเนิดของคณบดีหรือหัวหน้าองค์ครึ่งของพระนางปารวตีนี้เหมือนกันมากกับกำ
เนิดของพระคเณศหรือพิฆเณศโอรสของพระศิวะกับพระนางปารวตีเองคือ มีเศียรเป็นช้าง
ตัวเป็นมนุษย์และเหตุการณ์ที่นำเอาหัวช้างมาต่อให้กับทั้งสองก็แทบจะเหมือนกัน

^{๑๒} พรหมคัมภีร์ เจิมสวัสดิ์, เรื่องเดิม. หน้า 213 - 218

กัการชุนมฤตตำนานที่มาคือท้าวอรชุนตั้งเป็นเจ้าชายแห่งปันทวะ (Pandava) ในมหากาพย์มหาภารตะต้องการทำพิธีบูชาขอพระศิวะเพื่อให้พระองค์ประทานลูกธนูศักดิ์สิทธิ์ให้ตนเพื่อนำไปยังอสุรร้ายตนหนึ่ง อรชุนได้เดินทางไปที่เขาไกรลาสทำพิธีบวงสรวงพระศิวะ พระศิวะจึงแปลงกายเป็นนายพรานมาปรากฏต่อหน้าอรชุนในขณะเดียวกันนั้นเองอสุรคัตราของอรชุนได้แปลงกายเป็นหมาป่าเข้าทำร้ายบุคคลทั้งสอง นายพรานเฝ้าต้องการยิงหมาป่าโดยอ้างว่าตนเห็นก่อน แต่อรชุนไม่ยอม โดยกล่าวว่าตนเห็นก่อนทั้งสองจึงธนูไปฆ่าหมาป่าพร้อมกัน เมื่ออสุรตายแล้วอรชุนจึงหันมาทะเลาะและเข้าต่อสู้กับนายพรานจำแลงแทน สู้กันเป็นเวลานานอรชุนเพลียพลังและอาวุธของตนทำอันตรายพรานไม่ได้ จึงเลิกล้มใจว่านายพรานคงไม่ใช่คนธรรมดาแต่เป็นพระศิวะปลอมพระองค์มา และอรชุนได้เห็นรัศมีสัญลักษณ์ของพระเป็นเจ้าที่ตัวนายพรานจึงจำได้ว่าเป็นพระศิวะ อรชุนจึงทรุดตัวลงนั่งหมอบกราบแทบพระบาทพระศิวะ พระศิวะจึงประทานลูกธนูวิเศษให้แก่อรชุน

ราววันเนาเคราะห์มฤต ตำนานที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพให้สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับคัมภีร์รามายณะ ซึ่งเป็นวรรณคดีทางศาสนาที่สำคัญที่สุดของพวกกัลหิต ไวพณพิภยาราวานะหรือทศกัณฐ์กัหัตริย์อสูร เจ้าเมืองลงกาหรือลังกาศัตรูของพระรามตัวเอกของคัมภีร์รามายณะ กลายมาเป็นสาวกของพระศิวะ ตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่งทศกัณฐ์ (Ravana) เจ้าเมืองลงกา กลับมาจากทำสงครามกับท้าวกุเวรเมื่อเสด็จผ่านเทือกเขาหิมาลัยทศกัณฐ์เห็นสถานที่บริเวณเชิงเขาหิมาลัยอันรื่นรมย์น่าอยู่ จึงคิดจะสร้างสวนเพื่อมาพักผ่อน แต่ขณะนั้นเกิดเหตุอาเพศคือก่อนจะเข้าไปดูสถานที่ที่เหมาะสม จะสร้างสวนนั้นแรถทรงของกัหัตริย์อสูรนั้นเกิดไม่ซั้มขะยื้อนจากที่ และมีร่างของนงกัเกศวรหัวหน้มหาดเล็กของพระศิวะปรากฏขึ้น นนกัเกศวรกล่าวกับราวานะหรือทศกัณฐ์ว่าในบริเวณนี้ คือ เขาไกรลาสที่อยู่ของพระศิวะ กับพระนางปารวตีห้ามคนอื่นล่วงล้ำเข้าไปเป็นอันขาดทศกัณฐ์โกรธเลยมุดจาดูกุณนงกัเกศวรโดยอาฆาตและแข่งว่า นนกัเกศวรนี้จะต้องตายด้วยมือของลิงแต่ ننกัเกศวรบอกว่าทศกัณฐ์นั้นแหละในวาระสุดท้ายของชีวิตจะต้องตายด้วยน้ำมือลิง ทศกัณฐ์โกรธจัดเลยบันดาลโทสะตรงเข้าไปยกเขาไกรลาสทุ่ม ทำให้พระนางปารวตีตกพระทัยจึงทูลพระศิวะ พระศิวะจึงใช้ส้นพระบาทของพระองค์เหยียบลงไปที่พื้นดินเพียงเบา ๆ เขาไกรลาสก็ตั้งตรงอย่างเดิมและพระองค์

ก็ทรงปราบพยศของทศกัณฐ์ได้ในที่สุด¹³ จนเกศัตริย์อสูรยอมอ่อนน้อมศิโรราบ เคารพกราบ ไหว้พระศิวะ พระศิวะโปรดทศกัณฐ์มาก จึงประทานดาบศักดิ์สิทธิ์และอนุญาตให้ทศกัณฐ์กลับไปครองเมืองลงกาตามเดิม¹⁴

พระศิวะในท่าประทับนั่ง มีหลายแบบด้วยกัน คือ

1. สุขาสนมุรติ มี 4 กร 3 เนตร มีพระวรกายงดงามมาก พระบาทซ้ายพิงอยู่ก้นฐาน ส่วนพระบาทขวาห้อยลงมา สวมอาภรณ์ไหมงดงาม 2 กรหลังถือปรัศู(ขวาน) และกวาง ส่วน 2 กรหน้าเป็นท่าประดาพรและประดาเอภัย สวมต่างหูขลุ่ยงามดู สวมกำไลขลุ่ยและสวมเครื่องประดับมากมาย

¹³ตำนานสรรเสริญพระศิวะที่ปรากฏในศรัทธา และความเชื่อถือของพวกที่นับถือลัทธิไศวนิกายนี้ จะผูกเรื่องขึ้นเพื่อแสดงอำนาจความยิ่งใหญ่ของพระศิวะ ที่มีเหนืออสูรหรือเทพเจ้าอื่นหรือไม่ก็ยังไม่แน่ใจ หรือว่าจะเป็นการข่มเทพองค์อื่นที่มีลัทธิบูชาโดยเฉพาะเช่น พระวิष्ณุ พระเป็นเจ้าสูงสุดของนิกายไวษณพก็ได้ เพราะราวานะหรือทศกัณฐ์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์รามายณะอวตารปางที่ 7 ของพระวิष्ณุอวตารมาปราบทศกัณฐ์ พระวิष्ณุ หรือพระรามจำเริญตัวเอกของมหากาพย์มหารามายณะนั้นรบกับทศกัณฐ์ เรื่องแย่งชิงนางสีดากัน พระรามได้รับความช่วยเหลือจากหนุมานและพญาลิงอื่นๆ พร้อมทั้งลี้ภัยไปเมืองลงกาปราบทศกัณฐ์ได้สำเร็จด้วยอาวุธของพระองค์คือ ศรศักดิ์สิทธิ์ แต่ก่อนทศกัณฐ์จะตายหนุมานก็ทำ ความเดือดร้อนยุ่งยากให้ทศกัณฐ์มากจึงน่าจะสมดังคำสาปแห่งของเนเกศวรลัทธิไศวนิกายนี้ ผู้รู้กล่าวว่า มิกล้าเกิดขึ้นก่อนลัทธิไวษณพิกาย ดังนั้นตำนานสรรเสริญพระศิวะ จึงน่าจะ เป็นต้นแบบของตำนานในลัทธิไวษณพิกายก็ได้ และราวานะหรือเกศัตริย์อสูรแห่งเมืองลงกาจึงมีมาก่อนหรือเป็นที่รู้จักกันในหมู่ชาวฮินดูมานานแล้ว ก่อนจะกลายมาเป็นตัวละครสำคัญในมหากาพย์มหารามายณะ ซึ่งสรรเสริญอำนาจความยิ่งใหญ่ของพระวิष्ณุในรามาวตารนั่นเอง

¹⁴ T.A. Gopinatha Rao, op. cit. , p. 217 - 218

2. อุมสहितมูรติมีพระอุมาประทับนั่งอยู่บนแท่น โดยอยู่ทางด้านซ้ายของพระศิวะ พระหัตถ์ขวาของพระนางถือดอกแก้ว พระบาทซ้ายข้างบนอยู่บนแท่น ส่วนพระบาทขวาห้อยลงมา

3. โสมาสกันทมูรติ เป็นแบบเดียวกับอุมาสहितมูรติ ผิดกันแต่มีโอรสคือพระสกันทะ (ทันรกุมาร) แทรกอยู่ตรงกลางระหว่างพระศิวะและพระอุมา

4. อุมาเมศวร พระศิวะและพระอุมาประทับนั่งบนฐานเดียวกัน และอยู่ในท่ากอดรัดซึ่งกันและกัน

พระศิวะในปรากฏกายแบบต่าง ๆ

ก. ในปางสงบ คือ อนุครนมูรติ ปรากฏในกรณีที่จะประสิทธิ์ประสาทพรให้ปวงมนุษย์ และเทวดา มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป แล้วแต่จะประสาทพรให้ใคร เช่น จันเทศอนุครนมูรติ เพื่อประสาทพรให้ทันตะสะ, วิษณุอนุครนมูรติเมื่อประทานจักรให้เป็นอาวุธของพระวิษณุ

ข. ในปางเคลื่อนไหว แฉกมูรติ (Nrittanmurti) เป็นการเต้นรำของพระศิวะพระองค์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการเต้นรำ ในกรตนาฏยศาสตร์กล่าวถึงท่ารำ 108 ท่า และในไศวาคมภ์ว่าพระศิวะเต้นหมดทั้ง 108 ท่า ซึ่งควรจะเหมือนกับท่ารำ 108 ท่าที่กล่าวไว้ในกรตนาฏยศาสตร์ นาฏยศาสตร์กล่าวถึงความจำเป็นที่บุรุษสตรีจะต้องรำรำเพื่อเป็นการออกกำลังแขน ขา ซึ่งจะทำให้สุขภาพสมบูรณ์

ค. ในปางโหดร้าย เรียกว่า สังหารมูรติซึ่งจะมีหลายชื่อแล้วแต่จะปราบศัตรูหรือสุรประเภใด ชื่ออะไร ในที่นี้จะกล่าวถึงปางที่โหดร้ายดังต่อไปนี้คือ คชหารมูรติ กาลริมูรติ กามานตมูรติ ตริปรัตมูรติ ศรีภสุมูรติ พรหมคีรัศจเลกมูรติ วีรภัทรมูรติ และมหากาล¹⁵

¹⁵ ผาสุท อิทราวุธ, เรื่องเดิม, หน้า 42 - 45

ประวัติความเป็นมาของพระศิวะปางสังหารมูรติ (SAMHARAMURTI)

พระศิวะเป็นเทพผู้ทำลายที่ยิ่งใหญ่ ในปางสังหารมูรติพระองค์ทรงมีลักษณะที่น่ากลัว ตูร่าย ทำลายล้างวิเศษร้ายต่าง ๆ รวมทั้งเทพางองค์ด้วย พระศิวะปางสังหารมูรติมีชื่อ หลายลักษณะ แต่ละปางมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ และปางที่สำคัญมีดังนี้ คือ

1. คชสารมูรติ หรือ คชสุรสังหารมูรติ (Gaṇasurasaṅharamurti) ในปางนี้เป็นเรื่องราวของพระศิวะที่ฆ่าอสูรซึ่งแปลงตัวมาเป็นช้าง แล้วนำหนังช้างนั้นสวมเป็นเครื่องประดับพระวรกาย

จากหลักฐานคัมภีร์กฤมายุราณะ (Kṛmāyurāṇa) กล่าวว่า ครึ่งหนึ่งพวกพราหมณ์ยังทำพิธีบูชาคิ่วลึงค์อยู่ ก็มีอสูรตนหนึ่งแปลงตัวเป็นช้างมารบกวนพวกพราหมณ์ พระศิวะจึงแสดงอิทธิฤทธิ์เสด็จออกมาจากคิ่วลึงค์ตรงเข้าไปฆ่าช้างที่แปลงตัวมาถึงแก่ความตาย แล้วพระองค์ก็เอาหนังช้างเชือกนั้นมาเป็นเครื่องแต่งกายก่อนนอนด้วย⁴⁶

อีกตำนานกล่าวว่าพระพรหมได้สร้างคชสุร (Gaṇasura) ขึ้นมาเป็นบริวารของพระวิष्ณู ซึ่งคชสุรนี้คืออสูร ลูกของมเหสีสาสุระ (Mahiṣasura) ต้องมีพลังความสามารถมากที่จะสู้กับพระศิวะและนางทุรคาชยาของพระศิวะได้ คชสุรจึงขอพรจากพระพรหมให้ตนมีกำลังมหาศาลไม่มีผู้ใดชนะได้ ต่อจากนั้นคชสุรก็ไปก่อความเดือดร้อนให้กับฤๅษีและเทพาทั้งหลาย และไปยิงเขาไกรลาสที่ประทับของพระศิวะเพื่อแก้แค้นให้กับบิดา แต่คชสุรไม่สามารถฆ่าพระศิวะได้ พระศิวะให้ตรีศูลแทงคชสุร แต่ก่อนตายคชสุรขอร้องให้พระศิวะเอาหนังของตนเป็นเครื่องแต่งกายของพระองค์ ดังนั้นเมื่อคชสุรถูกแทงด้วยตรีศูลของพระศิวะแล้ว หนังของคชสุรจึงไม่ไหม้ไฟ⁴⁷

2. กาลาวิมูรติ (Kalarimurti) ปางนี้มีประวัติเกี่ยวข้องกับเทพชั้นรององค์หนึ่งของศาสนาพราหมณ์ คือ พระยมหรือ พระกาล เทพแห่งความตาย

⁴⁶ T.A. Gopinatha Rao, op. cit., p.150

⁴⁷ Shakti M. Gupta, op. cit., p.116 - 118

จากหลักฐานคัมภีร์ปุราณะ (Puranas) กล่าวว่า ครึ่งหนึ่งฤาษิตนหนึ่งได้ทำ
พิธีบูชาสวดมนต์อันชวนอลงจากพระศิวะ เพราะตนแต่งงานมานานแล้วไม่มีลูกไว้สืบสกุล
พระศิวะทรงโปรดในพิธีบูชาในจึงถามฤาษีว่าต้องการบุตรชายจำนวนมากแต่ไม่ฉลาดและไม่
สามารถช่วยเหลืออะไรได้ตามารดาได้ หรือต้องการบุตรชายเพียงคนเดียวซึ่งฉลาดแต่ชีวิต
ของบุตรชายคนนี้จะสั้นอยู่ได้เพียง 16 ปีเท่านั้น ฤาษีจึงตกลงใจเลือกบุตรชายเพียงคน
เดียวที่ฉลาดแต่อายุสั้น ต่อมาบรรดาของฤาษีจึงตกลงใจเลือกบุตรชายเพียงคนเดียวที่ฉลาด
แต่อายุสั้น ต่อมาบรรดาของฤาษี คือนางมาสวินี (Mandasvini) ก็ให้กำเนิดบุตรชายชื่อว่า
มารกันเทยะ (Markandeya) เด็กชายเติบโตเป็นเด็กที่ฉลาดมาก แม้ว่าความฉลาดของ
เด็กชายจะมีเพิ่มมากขึ้นก็ตาม แต่ในใจของพ่อแม่กลับเต็มไปด้วยความโศกเศร้าวิตกกังวล
เมื่อคิดว่าลูกของตนจะต้องตายเมื่อมีอายุ 16 ปี ตามคำที่พระศิวะได้ตรัสเอาไว้ และแล้ว
มารกันเทยะ ก็ทราบเรื่องราวที่ตนมีอายุเพียง 16 ปี และนำความทุกข์มาให้พ่อแม่ นั่น จึงไป
บูชาบวงสรวงพระศิวะ วันหนึ่งพระเด็กหนุ่มกำลังบูชาศิวลึงค์อยู่นั้น พระยม (Yama) หรือ
พระกาล กษัตริย์แห่งนรก ได้เสด็จมาเอาตัวเด็กคนนั้นไปเพราะถึงวาระสุดท้ายแล้วพระศิวะ
ทรงเห็นเหตุการณ์นี้ก็ทรงพิโรธพระยมมาก จึงกำเคาะด้วยฤทธิปรากฏร่างของพระองค์ออกมา
มาจากศิวลึงค์และตรงเข้าไปเตะพระยมนั่นหน้าอก พระยมลู่ฤทธิของพระศิวะไม่ได้จึงหนีไป
พระศิวะจึงประทานพรใหม่ให้แก่มารกันเทยะเห็นออมตะคือ ไม่มีวันตายตลอดไป เรื่องราว
เกี่ยวกับปางที่พระศิวะทรงลงโทษพระยมนี้นี้รู้จักกันในนามของ กาลวิมูรติ (Kalarimurti)
และเชื่อกันว่า แคว้นทมิฬ (Tamil) เป็นสถานที่ซึ่งเกิดเรื่องขึ้น ในติรูกากาทูระ
(Tirukkadam) ในเมืองตันชกร์ (Tanjore)¹¹

¹¹T.A. Gopinatha Rao, op. cit. , p. 156 -- 158

3. การเสกสมุติ (Sarabhesamurti) หมายถึง พระศิวะแปลงกายเป็น
 ศารภ (Sarabha) สัตว์ในเทพนิยาย เพื่อทำลายนรสิงห์อวตาร (Nrisimhavatara)
 ปางที่ 4 ของพระวิष्ณุ^{๕๙} เนื่องจากพระวิष्ณุอวตารเป็นเรสิงห์ภาพที่มีหัวเป็นสิงโต ตัวเป็น
 มนุษย์เพื่อปราบอสูรที่ชื่อ หิรัญยักษคีป (Hiranyakesipu) ที่ก่อความเดือดร้อนให้แก่เทพ
 ทั้งหลายและฆ่าลูกชายของตนที่รักคือพระวิष्ณุ หลังจากพระวิष्ณุฆ่าอสูรตายโดยใช้เล็บฉีก
 ท้องควักเอาไส้ออกมาจนหมดแล้ว แต่พิษร้ายหรือฤทธิ์ของยักษ์ตนนั้นได้มารวมกันอยู่ที่เรสิงห์
 เข้าทำนองถ่ายทอดมาโดยนรสิงห์ไม่รู้ตัว ในตอนหลังนรสิงห์รู้ว่าพระองค์รับพิษร้ายของอสูร
 เข้าไปในสายเลือดแต่พระองค์เองไม่สามารถกำจัดหรือทำลายพิษของความโหดเหี้ยมทารุณ
 และตรัยนี้ให้ออกไปจากร่างกายและจิตใจของพระองค์ได้ นรสิงห์จึงกลับเป็นรูปใหม่ที่มี
 ความดุร้าย ทำอันตรายมนุษย์และเทพทั้งหลาย นรสิงห์เที่ยวอาละวาดฆ่าคนและเทวดาเพื่อ
 ต้องการเลือด จึงทำให้โลกมนุษย์และสวรรค์เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายไปทุกหย่อมหญ้า จึง
 เป็นหน้าที่ของพระศิวะที่จะจุติมาทำลายนรสิงห์เพื่อคุ้มครอง และนำสันติสุขกลับคืนมาสู่โลก
 พระองค์ทรงแปลงกายเป็นสัตว์ประหลาดในจินตนาการมีชื่อว่า ศารภ สัตว์ประหลาดนี้มี 2
 หัว 2 ปีก มีขา 8 ขา เป็นขาที่มีเล็บแหลมคมของสิงโตและมีหางยาว ศารภตรงเข้ากัด
 นรสิงค์และจับมาแหวกอกฉีกร่างกายออกเป็นชิ้น ๆ อย่างน่าสยดสยอง เมื่อนรสิงค์ตายแล้ว
 พระศิวะก็นำเอาหนังของนรสิงค์นั้นมาสวมใส่เป็นอาภรณ์ของพระองค์^{๕๙} แล้วเสด็จคืนสู่

^{๕๙} ชาวฮินดูที่นับถือลัทธิไศวนิกายนิยมบูชารูปเคารพปางนี้มากเพราะรูปนี้หมายถึง
 พระศิวะมีอำนาจเหนือกว่าหรือข่มพระนารายณ์ให้หมดค่าหรือความสำคัญน้อยลง หรือหมายถึง
 ถึงอำนาจของพระศิวะในศรัทธาความเชื่อของพวกฮินดูนี้แม้เหนือกว่าหรือมากกว่าอำนาจและ
 ความมีฤทธิ์เดชของพระวิष्ณุ เทพสูงสุดของไวष्ณวนิกาย

^{๕๙} แสดงว่าพระศิวะนำเอาพระวิष्ณุมาอยู่ใต้อำนาจ และฤทธิ์เดชของพระองค์ได้
 อย่างสิ้นเชิง

เขาไกรลาสที่ประทับของพระองค์ตามเดิม ส่วนพระวิष्ณูก็กลับสู่สภาพปกติ นับแต่นั้นมาพระศิวะเป็นที่รู้จักกันในนามของศารเกษมูรติ (Sarabhesamurti หรือ Simhaghamurti)⁵¹

4. ตรีปุรันตคัมวติ (Tripurantakamurti) หมายถึง พระศิวะทำลายปราสาท 3 หลัง กำเนิดหรือตำนานเกี่ยวข้องกับรูปเคารพนี้ได้ขยายไว้ในภพนาปรวัน (Karnaparvan) ของคัมภีร์มหาภารตะ (Mahabharata) กล่าวว่า Vidyumali, Tarakaksha และ Kamalaksha ซึ่งเป็นโอรสของอสูรชื่อตารากาสูร (Tarakasura) ต้องการขอพรศักดิ์สิทธิ์จากพระพรหม จึงทำพิธีบวงสรวงบูชาพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกนี้ พระพรหมทรงโปรดในพิธีกรรมบูชาใน จึงประทานพรให้แก่โอรสทั้ง 3 ผู้ต้องการสร้างปราสาทนิรมิต 3 หลังซึ่งประกอบด้วยปราสาททองสร้างอยู่บนสวรรค์ ปราสาทเงินสร้างอยู่ในอากาศและปราสาทเหล็กสร้างอยู่บนโลกมนุษย์ ปราสาทวิเศษทั้งสามนี้ในภายหลังจะรวมตัวเข้าด้วยกันบนสวรรค์ อากาศและพื้นดินมารวมตัวกันเป็นสถานที่แห่งเดียว ซึ่งโอรสของอสูรทั้ง 3 จะเป็นใหญ่หรือปกครองดินแดนนี้ พระพรหมไม่ได้ระแวงสงสัยอะไรจึงโปรดประทานนิรมิตปราสาท 3 แห่งให้กับโอรสอสูร เมื่อได้ปราสาทวิเศษมาเป็นของตนแล้ว โอรสอสูรทั้ง 3 เกิดโอหังสร้างความเดือดร้อนรบกวนมนุษย์และเทวดาทั่วไป เกิดความวุ่นวายกันทั้งสวรรค์และโลกมนุษย์ พระอินทร์เทพเจ้าแห่งสายฟ้าต้องการทำลายปราสาทวิเศษทั้ง 3 นี้และต้องการปราบความโอหังของอสูรเหล่านั้น พระองค์จึงเสด็จไปเฝ้าพระพรหม เพื่อทูลถามถึงวิธีการที่จะทำลายปราสาทนิรมิตทั้ง 3 หลังจากนั้น พระพรหมตรัสว่าไม่มีอาวุธใดที่จะทำลายปราสาทเหล่านั้นได้ ยกเว้นเพียงลูกธนูดอกเดียวเท่านั้นเอง และเทพที่เหมาะสมที่จะเป็นผู้ให้ลูกธนูวิเศษดอกนั้นก็คือ พระศิวะเพียงพระองค์เดียว เมื่อทราบดังนั้นพระอินทร์และเทพทั้งหลายจึงพากันบวงสรวงบูชาขอร้องพระศิวะให้เสด็จไปปราบอสูรทั้ง 3 พระศิวะตกลงพระทัยจะไปปราบอสูรและทำลายปราสาทวิเศษเหล่านั้น พระศิวะได้ขอร้องเทพทั้งหลายให้แบ่งฤทธิ์เดชครึ่งหนึ่งมาไว้ที่พระศิวะ พระองค์จึงกลายเป็นผู้มีฤทธิ์

⁵¹ T.A. Gopinatha Rao, op. cit. , p. 171 - 172

มากที่สุด ในบรรดาเทพเจ้าด้วยกัน^{๕๒} ในการออกทำลายปราสาทวิเศษของอสูรนั้นพระศิวะใช้พระวิष्ณุจำแลงเป็นตัลลุคร ให้พระอัคนีเป็นปลายหรือเงี่ยงของลลุคร ให้พระยมจำแลงเป็นทวนที่ปลายลลุครนั่นเอง ส่วนคันศรนั้นพระศิวะทรงสร้างขึ้นมาจากพระเวทย์และสายคันศรนั้นเกิดมาจากเทวีธิดาสาวิตรี (Savitri) รถทรงที่พระศิวะเสด็จออกไปทำลายปราสาทของอสูรนั้นมีพระพรหมเป็นเสารถที่ตรงไปก็ปราสาททั้งบนสวรรค์ กลางอากาศและบนพื้นโลก พอถึงปราสาทพระศิวะมหาเทพก็ประทับยิงลลุครตอกลงนั้นไปทำลายปราสาททั้งหมดในชั่วพริบตาเดียว^{๕๓}

5. วีรภักตมูรติ (Virabhadramurti) หมายถึง พระศิวะทรงแรมจิตวีรภักต (Virabhadra) ซึ่งมีเศียรพันเศียร เนตรพันเนตร และมีพันกร เพื่อทำลายพิธีบูชาัญญูของพระทักกะ (Daksha)

จากหลักฐานคัมภีร์ภักต - ปุราณะ (Bhagavata - purana) ว่าพระทักกะซึ่งเป็นบิดาของสตี (Sati) หรือปารวตีชายาของพระศิวะ ได้จัดพิธีบูชาัญญูที่แม่น้ำเทพต่าง ๆ มาร่วมพิธีกันมากมายเมื่อพระทักกะก้าวเข้าไปกลางลานพิธี เทพเกือบทั้งหมดก็ลุกยืนแสดงความเคารพ ยกเว้นพระพรหมและพระศิวะ เมื่อพระทักกะแสดงความเคารพต่อพระพรหมแล้วก็ทรงประทับนั่ง พระทักกะไม่พอใจการกระทำของพระศิวะที่ไม่ลุกยืนแสดงความเคารพพระองค์เหมือนเทพองค์อื่น ๆ และทรงกล่าวบริภาษพระศิวะอย่างหยาบคายต่าง ๆ นานา กล่าวถึงการกระทำของพระศิวะที่ชอบท่องเที่ยวไปตามป่าช้า เอาชี้นำมาทากาย รวมทั้งการกระทำอันน่ารังเกียจอื่น ๆ ไม่สมควรได้รับการเคารพสังเวศเหมือนเทพต่าง ๆ อีกต่อไปพระศิวะโกรธพระทักกะจึงทรงผละออกไปจากพิธีบูชาัญญูทันที หลังจากนั้นไม่กี่ปีพระทักกะก็เริ่มประกอบพิธีบูชาัญญูขึ้นอีกมีชื่อว่า Brihaspatisava เทพองค์อื่น ๆ และชายาก็เข้าร่วมในพิธีกรรมนี้ ชายาของพระศิวะก็อ้อนวอนให้พระศิวะพานางไปยังพระราชวังบิดาของนางเพื่อร่วมพิธีบูชาัญญู พระศิวะได้ยกเอาเรื่องที่บิดาของนางกล่าวบริภาษพระองค์มาและ

^{๕๒} พระศิวะจึงได้รับนามว่า มหาเทพ (Mahadeva) จากเหตุการณ์นี้เอง

^{๕๓} T.A. Gopinatha Rao, op. cit. , p.164 - 165

บอกให้นางเลิกล้มความตั้งใจที่จะไปในพิธีนี้ แต่นางก็ยังคงต้องที่จะไปทั้งที่พระศิวะบอกกับนางแล้วว่า จะต้องถูกบิดาของนางดูแคลนอย่างแน่นอนเมื่อนางไปร่วมในพิธีและขอให้บิดาเชิญพระศิวะพระสวามีของนางมาร่วมงานด้วย พระทักษะก็กล่าวว่าพระศิวะทำตัวตกต่ำอ่อนเร่ไปตามป่าช้า นอกเหนือจากนี้แล้ว เนื้อตัวสกปรก ผมยุ่งเหยิงรุงรังไม่สมควรที่จะมาร่วมพิธีบูชาญัตถ์ของเทพทั้งหลาย เมื่อพระทักษะกล่าวดูถูกพระสวามีของนาง ทำให้นางเสียใจมาก จึงกระโดดเข้ากองไฟฆ่าตัวตาย เมื่อพระศิวะทราบข่าวการตายของชานา พระองค์โกรธมากและกระซอกผมออกมาหาผวดหนึ่งแล้ววางไปที่ยอดภูเขาก็ก่เกิดเสียงดังขึ้น เกิดมีบุรุษชื่อว่า วีรภัทร ซึ่งมีเศียรพันเศียร เหนือพันเศียร และพันกร มีลักษณะที่ดูร้ายไปทำลายพิธีบูชาญัตถ์และตัดเศียรของพระทักษะ⁵⁴ หลังจากการทำลายพิธีบูชาญัตถ์ของพระทักษะแล้ว เทพทั้งหลายที่ร่วมในพิธีได้ไปหาพระพรหมและเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้ฟัง พระพรหมทราบเรื่องก็ทรงเสียพระทัย และต้องการให้พระทักษะกลับคืนชีวิตขึ้นมาใหม่ เพื่อทำพิธีบูชาญัตถ์ต่อไป พระพรหมกับเทพทั้งหลายจึงตกลงใจกันไปที่เขาไกรลาสเพื่อไปขอให้พระศิวะยกโทษให้พระทักษะ ชุบชีวิตให้พระทักษะอีกครั้งหนึ่งและสัญญาว่าจะให้พระศิวะเข้าร่วมพิธีบูชาญัตถ์รับการสังเวยนั้นด้วย พระศิวะจึงชุบชีวิตให้พระทักษะโดยนำเอาหัวของแพะที่เป็นสัตว์ในพิธีบูชาญัตถ์มาต่อให้พระทักษะ เมื่อพระทักษะมีชีวิตมาใหม่ก็ได้ยกย่องบูชาพระศิวะ และทำพิธีบูชาญัตถ์กันต่อไป⁵⁵

6. กามาตคามูรติ (Kamatākamurti) หมายถึงปางที่พระศิวะทำลายกามาเทพ (Kama) เทพแห่งความรักซึ่งเรื่องราวนี้ได้กล่าวไว้ในลิงค์-ปุราณะ (Līṅgapurāṇa) ว่า พระนางสตี (Sati) มเหสีของพระศิวะ เป็นธิดาของพระทักษะ ได้กระโดดเข้ากองไฟฆ่าตัวตายด้วยความเสียใจและอับอาย เนื่องจากพระบิดาของนางแสดงความรังเกียจและพุดจาตูกูกูเหยียดหยามรวมทั้งไม่เชิญพระศิวะไปร่วมในพิธีบูชาญัตถ์ การตายของชานาทำ

⁵⁴ Ibid, p.184 - 186

⁵⁵ Stella Krommisch, The Presence of Siva, (New Jersey: Princeton University, 1981), p.323 - 324

ให้พระศิวะเสียดพระทัยมาก จึงหันมาทำเพ็ญสมาธิรمانตนเองเพื่อล้างบาป ณ บริเวณ เทือกเขาหิมาลัย(Himachya)⁵⁶ และทรงตั้งพระทัยจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกและตัณหาราคะ หรือรักผู้หนึ่งคนใดอีกต่อไป ในเวลาเดียวกันนั้นเองมีสุรตนหนึ่งชื่อ ทาราคา (Taraka) มีฤทธิ์เดชมากได้อาละวาดสร้างความเดือดร้อนให้กับพระเป็นเจ้าและเทพทั้งหลายไม่มีผู้ใด ทำลายอสูรนี้ได้นอกจากโอรสที่จะเกิดจากพระศิวะเท่านั้น เทพทั้งหลายต้องการให้พระศิวะ ประทานโอรสมาเพื่อปราบยักษ์ตนนี้ แต่ไม่มีเทพองค์ใดกล้าไปเฝ้าทูลขอกับพระศิวะซึ่งขณะ นั้นยังอยู่ในระหว่างการรمانกายทำเพ็ญเพียรอยู่ เพราะต่างก็กลัวฤทธิ์เดชของพระศิวะ อยู่ด้วยกันทั้งนั้น จนในที่สุดเทพทั้งหมดจึงลงมติให้พระกามเทพ เทพแห่งความรักบันดาล ความคิดและความรักในสตรีเพศให้บังเกิดขึ้นในพระทัยของพระศิวะ พระกามเทพเริ่มงาน ของพระองค์โดยให้ลูกศรที่ทำด้วยดอกไม้งอกไม้ยิงไปที่พระทัยของพระศิวะ และใช้อิทธิฤทธิ์ของ พระองค์บันดาลให้พระศิวะเสียดพระทัยมาก หันมาสนใจรักในสตรี คิดถึงการมีเมียเพื่อ สร้างโอรสขึ้นมา แต่การกระทำครั้งนี้เป็นผลร้ายต่อกามเทพเพราะพระศิวะทรงพิโรธที่ กามเทพมาทำลายพิธีรمانกายของพระองค์ จึงฆ่ากามเทพเสียด้วยการใช้ไฟที่ออกมา จากดวงพระเนตรที่ 3 บนพระขนาน ผูกกามเทพจนมอดไหม้เหลือแต่ขี้เถ้า แต่ก่อนที่จะ ตายกามเทพทำงานได้สำเร็จชนะใจพระศิวะด้วยอำนาจของพระองค์เองคือ พระศิวะทรง เกิดความรักพระปารวตี (Parvati)⁵⁷ ซึ่งเป็นธิดาของพระหิมาวัต (Himavan) เทพเจ้า แห่งเขาหิมาลัย พระศิวะทรงอภิเษกพระปารวตีเป็นอัครมเหสี และต่อมาก็มีโอรสด้วยกัน นามว่า กุมารา (Kumara) หรือ สุกามันยะ (Subrahmanya)⁵⁸ โอรสองค์นี้ได้มาเป็น ผู้ฆ่าอสูรทาราคา (Taraka) ได้สำเร็จตามความประสงค์ของเทพทั้งหลาย พระนางรติ (Rati) เมเหสีของกามเทพได้อ้อนวอนพระศิวะให้พระองค์ชุบชีวิตให้พระสวามีของนางกลับ

⁵⁶ ล้างบาปที่ทรงทำลายพิธีบูชาัญญ ทำร้ายเทพต่าง ๆ และตัดเศียรพระกัศปะใน ปางวีรภัทรมูรติ

⁵⁷ คือ พระสตี (Sati) มาเกิดใหม่ตนเองและมารับให้พระศิวะที่ทรงทำเพ็ญสมาธิ

⁵⁸ หรือทันธกุมารนั่นเอง

มาเกิดใหม่เป็น พระทัยมะ (Pradhyumna) ในแคว้นทมิฬ เชื่อกันว่าพระศิวะทำลาย
กามเทพที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านตฤกกุรุกไก (Tirukkukkai) ในเมืองตันจอร์ (Tanjore)⁵⁹

7. มหากาล (Mahakala) ในปางนี้ได้กล่าวไว้ในคิเวปุราณะ (Sivapurana)
เมื่อพระศิวะไปปราบอสูรตนหนึ่งชื่อ กุชนา (Dushana) ซึ่งไปรบกวนพวกพราหมณ์บริเวณ
เมืองอุชเชนี (Ujjayini) พราหมณ์กำลังนั่งบูชาศิวลึงค์อยู่ เมื่ออสูรมาทักพราหมณ์จึง
สวดอ้อนวอนให้พระศิวะมาช่วย พระศิวะทรงโปรดการบูชาของพราหมณ์จึงปรากฏกายออก
มาจากศิวลึงค์ (Jyotirlinga) มีพระนามว่า มหากาล (Mahakala) ทรงปราบอสูร
กุชนาจนกลายเป็นที่เฝ้าเพียงชั่ววริบตาเดียว⁶⁰

เรื่องราวเกี่ยวกับพระศิวะมหากาลนี้ยังมีเรื่องเล่าอีกหลายเรื่อง พระองค์ทรง
เป็นเทพเจ้าเหนือเทพแห่งความตาย คือพระยมหรือพระกาล พระศิวะจะทรงเป็นผู้ทำลาย
โลกมีอำนาจเหนือกาลเวลาจึงเป็นเจ้าแห่งความตาย ตัวอย่างเรื่องของพราหมณ์หนึ่ง ซึ่ง
กล่าวไว้ในคัมภีร์สกันทะปุราณะ (Skandapurana) พราหมณ์ได้ออกไปล่าสัตว์ได้นมามา
มายจนแทบจะหามกลับกลับบ้านไม่ไหว เห็นเลยแทบจะขาดใจแต่เพราะความเสียดายจนจึงไม่
ยอมทิ้ง หนทางก็ไกลเดินยังไม่ทันพ้นป่าก็พอดีมืด นายพราหมณ์จึงตัดสินใจป็นขึ้น ไปบนต้นมะตูม
เพื่อที่จะหาที่นอนคืนนี้แต่ถึงจะเป็นวันเญ็เดือนหงายกระจำงน้ำก็จริงแต่อากาศหนาวเย็นมาก
ท้องก็ร้องเพราะความหิว นายพราหมณ์เอนขยับไปขยิบมาอย่างทุรนทุราย ทำให้ไม้ค้ำที่หยด
อยู่บนใบมะตูมและใบมะตูมแก่ ๆ ร่วงหล่นลงไปถูกศิวลึงค์ที่ตั้งอยู่ใต้ต้นไม้เน้โดยไม่ได้ตั้งใจ
แต่เป็นผลให้พระศิวะทรงโปรดพราหมณ์เพราะเชื่อว่านายพราหมณ์ได้บูชาพระองค์ตลอดคืน
และโปรดให้พราหมณ์พ้นจากบาปทั้งปวง เมื่อพราหมณ์ปากลับกลับบ้านแล้วสองสามวัน นายพราหมณ์
ก็ถึงแก่ความตาย พระศิวะได้ทรงรับวิญญาณนายพราหมณ์ไว้ในเทวอุปถัมภ์ ให้มาอยู่บนเขา
ไกรลาสร่วมกับเทวดาอื่น ๆ แต่เรื่องของความตายเป็นหน้าที่ของพระยม พระองค์จึงให้
ยมทูตไปรับวิญญาณนายพราหมณ์ เมื่อพระศิวะทรงทราบก็ส่งเทพออกไปตัดขวางเกิดต่อสัณขึ้น

59 T.A. Gopinatha Rao, *op. cit.*, p.147 - 148

60 Ibid, p.201

ยมทูตแห่งนั้นกลับไป พระยมพิโรธจึงมาหาพระศิวะที่มาก้าวร่ายหน้าที่ของผู้อื่น ให้อภิลิขิตแก่ นายพราน แต่พอมาถึงประตูวัง นกก็ชี้แจงว่านายพรานทำบาปตลอดชีวิตก็จริง แต่ก่อนตาย ก็ได้อดอาหาร อดนอนและบูชาศิวลึงค์ตลอดคืน พระศิวะจึงโปรดให้พ้นจากบาปทั้งปวงและ ให้นำอยู่บนเขาไกรลาส ใครจะมาจับคร่าผู้ที่อยู่ในเขตแดนของพระศิวะ ก็เท่ากับทำการ ละเมิดอำนาจของผู้เป็นเจ้า พระยมเมื่อได้ฟังเช่นนั้นก็ต้องกลับไป⁶¹

8. พรมศิวคจเฉทกมูรติ (Brahmasiraschchedakamurti) เมื่อพระ ศิวะตัดเศียรที่ 5 ของพระพรม จากหลักฐานคัมภีร์กูรมาปุราณะ (Kurmapurana) กล่าวว่า ครั้งหนึ่งฤาษีได้ถามพระพรมว่า ใครคือผู้สร้างโลก (ต้นกำเนิดของจักรวาล) พระ พรมตอบว่าพระองค์คือผู้สร้างโลกทั้งใดในพระศิวะก็ปรากฏกายขึ้นและกล่าวว่าพระองค์เป็น ต้นกำเนิดของจักรวาล พระพรมมีหัตถิตมาจะไม่ยอมอ่อนน้อมต่อพระศิวะ ทั้งสองเกิดการ ทะเลาะวิวาทและต่อสู้กัน พระพรมแปลงร่างให้ใหญ่โตขึ้นมีเศียรทั้ง 5 พระศิวะจึง แรมิตรกายของพระองค์เป็นเทพที่มีนามว่า ไกรวะ (Bhairava) เพื่อทดลองภูมิและอำนาจ อภิลิขิตของพระพรม ในที่สุดพระศิวะก็สามารถตัดเศียรที่ 5 ของพระพรมได้⁶² แต่ ด้วยพลังอำนาจของพระพรมทำให้พระพรมไม่ตาย และเศียรของพระพรมที่ถูกตัดนั้นติด แน่นอยู่กับพระหัตถ์ของพระศิวะ ทำอย่างไรก็ไม่หลุด เมื่อตัดเศียรพระพรมไปแล้วพระศิวะ รู้พระองค์ว่าบาปที่ทำลายพระพรม เทพผู้ให้กำเนิดพวงพราหมณ์และวิชาความรู้แก่มนุษย์ทั้ง หลาย ดังนั้นพระองค์จึงเดินทางไปในที่ต่าง ๆ อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นการจาริกแสวง บุญและล้างบาปในครั้งนี้ พระองค์เดินทางมาถึงวิมานของพระวิष्ณู พระองค์ได้รับคำแนะนำ จากพระวิष्ณูว่า พระองค์จะต้องใช้ชีวิตเป็นนักบวชเที่ยวจาริกแสวงบุญไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ต่าง ๆ เป็นเวลาถึง 12 ปี โดยให้ไปล้างบาปที่เมืองวารานาสี (พาราณสี) ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพราหมณ์ จะทำให้เศียรพระพรมที่ติดพระหัตถ์ของพระศิวะนั้นหลุดออก ไปได้และบาปทั้งหลายที่ติดตัวพระศิวะอยู่ก็จะหายไปหมด กลับกลายเป็นผู้บริสุทธิ์อีกครั้งหนึ่ง⁶³

⁶¹ สมบัติ พลายน้อย, เรื่องเดิม, หน้า 44 - 46

⁶² พระพรมจึงมี 4 เศียรมาจนถึงปัจจุบันนี้

⁶³ T.A. Topiwatha Rao, op. cit., p.174 - 176

บทบาทของพระคเณศปางสังหารมฤติในศาสนาฮินดู

พหุหลักฐานทางโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากการสำรวจชุดคำอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุอันเป็นแหล่งอารยธรรมอันเก่าแก่ที่สุดของอินเดีย (3300 - 1500 ปีก่อนคริสตกาล) เป็นที่ประจักษ์ตรารูปเทพเงี้ยวซึ่งสมารถอยู่ท่ามกลางสัตว์ป่า ซึ่งเซอร์จอห์น มาร์แชล (John Marshall) สันนิษฐานว่า คงเป็นต้นแบบของรูปพระคเณศ⁶⁴ นอกจากนี้ยังพบลึงค์ทำด้วยหินและในสมัยต่อมาคือยุคประวัติศาสตร์ ลึงค์นี้ได้มามีความสัมพันธ์กับการบูชาพระคเณศ โดยกลายเป็นสัญลักษณ์ของพระคเณศ (คเณศลึงค์)⁶⁵ โดยมีความเชื่อว่าคเณศลึงค์ หรืออวัยวะเพศชายนี้พระคเณศร่วมสกนอยู่ และคเณศลึงค์นี้ก็เป็นก่อให้เกิดของความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ชีวิตของมนุษย์ พืช และสัตว์ที่อาศัยอยู่บนโลกนี้ คเณศลึงค์จึงเป็นของศักดิ์สิทธิ์อันสูงส่งที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนาโดยตรง และคเณศลึงค์นี้จะประดิษฐานอยู่บนโยนิ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของอวัยวะเพศหญิง จึงเรียกว่า คเณศลึงค์ - โยนิ หรืออุมาลึงค์⁶⁶

ลัทธิไศวนิกายเกิดขึ้นในอินเดียระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 10 - 11 เป็นลัทธิที่ยกย่องบูชาให้พระคเณศเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่แต่เพียงพระองค์เดียว ทรงเป็นเทพเหนือเทพทั้งปวง สาละสำคัญของลัทธินี้คือ การประมวลวิธานที่มีลักษณะโดยเฉพาะของตนเองขึ้นงานชิ้นนี้เกิดขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 ให้ชื่อว่า ไศวลัทธิประมวลหลักวิธานนี้มาจากเรื่องราวของคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์อาคมะรวมกัน คัมภีร์อื่นๆ ของลัทธิไศวนิกายคือ คัมภีร์จารึกเป็นภาษาทมิฬที่เรียกว่า "โศลกาปิอัม" และคัมภีร์ภาษาสันสกฤตคือ มหาภายัมมหาภารตะ และเศวตศวตาร คัมภีร์อุปนิษัท เป็นต้น⁶⁷ ดังนั้นจึงมีการประดิษฐานรูปปั้น ภาพสลักของพระคเณศและคเณศลึงค์ตามศาสนสถานแหล่งต่าง ๆ ในลัทธินี้

⁶⁴ นักปราชญ์ทั่วไปสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเทพาคุตะ เทพเจ้าแห่งสัตว์ป่า

⁶⁵ Shakti M. Gupta, *op cit.*, p.4 - 6

⁶⁶ T.A. Gopinatha Rao, *op cit.*, p.58

⁶⁷ สุชีพ ปุณฺณภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, (พระนครรวมสาส์น, 2506)

ลัทธิไศวนิกายนี้ มีหลักฐานความเป็นมาเก่ากว่าไวษณพนิกาย^{๖๖} ไศวนิกาย
เจริญรุ่งเรืองมาก หลักฐานจารึกชื่อ Mathura Pillas Inscription ของพระเจ้า
จันทรคุปต์ที่ 2 विक्रमादित्य ซึ่งสลักในปีพุทธศักราช 923 กล่าวถึงลัทธินี้แพร่หลายอย่าง
กว้างขวางในอาณาจักรคุปตะ ประชาชนนับถือพระศิวะทั้ง 2 แบบคือ รูปปั้นเป็นรูปมนุษย์
และรูปอวัยวะเพศชาย (Phallic form of Worship) ที่เรียกว่า ศิวลึงค์ ในการศึกษา
วิวัฒนาการความเป็นมาของลัทธิไศวนิกายนี้ พบว่าเป็นลัทธิที่แยกออกมาจากศาสนาพราหมณ์
หรือฮินดู ซึ่งศาสนาฮินดูนี้มีการนับถือเทพตรีมูรติ คือ พระศิวะ พระพรหม และพระวิष्णู
แต่ต่อมาชาวฮินดูได้มีความภักดีและมีความเชื่อมั่นในพระเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะก็จะ
ให้การยกย่องบูชาเทพเจ้าองค์นั้นเป็นเทพเจ้าผู้สูงสุดด้วยเหตุผลดังกล่าว พระศิวะจึงกลายเป็น
เอกเทวนิยมไปในที่สุด บรรดาผู้ที่นับถือพระองค์จึงก่อตั้งลัทธิไศวนิกายขึ้นมา ซึ่ง
มีคัมภีร์ที่สำคัญในลัทธินี้ คือ อาคมศาสตร์ ลิกขานตะ ศฺรุตี สมฤติ ปุราณะ กานท์
กาคิกาวกฤตติ ศิวลึงหิตะ ปารเมศวร และศิวกรรม เป็นต้น^{๖๗}

หลักคำสอนที่สำคัญของลัทธินี้คือ สอนถึงความจริง 5 ประการซึ่งได้แก่ทุกข์
สาเหตุของทุกข์ ทางดับทุกข์ (โยคะ) กฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ และการสิ้นสุดของ
ทุกข์ คือเมื่อเป็นทุกข์ก็หาสาเหตุของทุกข์และหาทางดับทุกข์ คือปฏิบัติโยคะโดยติดต่อกับพระ
เจ้าซึ่งทำได้ 2 วิธี วิธีแรกคือ การสวดมนต์อันยาวนานและทำสมาธิจิต วิธีที่สองคือ สงบจิต
ส่วนกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติคือ การปลงสังเวยโดยไปที่เชิงตะกองเผาศพแล้วเอาขี้เถ้าทาตัว
นอนคลุกขี้เถ้า ท่องคาถา และประพฤติแบบยาวจากคือเก็บอาหารเหลือ ๆ มากินเพื่อเป็นการ
ดับกิเลสตัณหาทั้งปวง ส่วนการสิ้นสุดของทุกข์มี 2 แบบ แบบที่หนึ่งคือการหลุดพ้นจากการ
เวียนว่ายตายเกิด ส่วนแบบที่สองคือกลายเป็นผู้วิเศษยังรู้ดินฟ้าเหาะได้และแปลงกายได้

^{๖๖} ฝาสุช อินทราวุธ, เรื่องเดิม, หน้า 24

^{๖๗} หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม, (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์วิเศษเนค, 2516), หน้า 33 - 35.

ลัทธิไศวนิกายนี้ได้แพร่ขยายไปทั่วในประเทศอินเดียโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคใต้⁷⁰ ลัทธิไศวนิกายได้แบ่งออกเป็น 2 นิกายใหญ่ คือ นิกายฝ่ายเหนือ เรียกว่า "กษัตริย์ไศวะ" และนิกายฝ่ายใต้เรียกว่า "ลัทธิลัทธิ"⁷¹

ชาวฮินดูที่นับถือไศวนิกายจะสร้างลักษณะของพระศิวะขึ้น ให้นำเคารพเกรงขามในลักษณะต่าง ๆ เช่น มีสี่พระวรกายขาว แดง และดำตามยุคที่เปลี่ยนไป มีปางมากมายคือการเปลี่ยนพระกายให้เป็นรูปร่างหนึ่งตามพระประสงค์ โดยจะมีประวัติและตำนานที่มาของแต่ละปาง ในปางที่ดูร้ายนี้จะเป็นที่นิยมของชาวฮินดูโดยทั่วไปเป็นอันมาก พระศิวะในปางที่ดูร้ายนี้จะมีลักษณะที่แปลก ๆ ทำนองเป็นหัวหน้าภูตผีปีศาจเป็นเทพเจ้าแห่งการทำลาย ประชาชนจึงต้องคอยทำพิธีบวงสรวง เพื่อไม่ให้พระองค์ทรงพิโรธ เพราะอาจจะเป็นอันตรายต่อตนเองได้ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ประชาชนอินเดียส่วนใหญ่สืบสายตระกูลมาจากชนพื้นเมืองผิวดำ ซึ่งยังคงถือนั่นในอำนาจของภูตผีปีศาจที่ร้ายกาจ อาจจะบันดาลให้ความวิบัติเสียหายได้ต่าง ๆ นานา เมื่อพระศิวะเข้ามามีลักษณะความเชื่อถือของตนจึงเป็นที่เคารพบูชากันมาก⁷²

นอกจากที่ประเทศอินเดียอันเป็นที่แหล่งกำเนิดของลัทธิไศวนิกายแล้ว ลัทธินี้ยังมีการนับถือโดยทั่วไปในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่น อาณาจักรของประเทศกัมพูชา สมัยโบราณ ไทย อินโดจีน พม่าและแหลมมลายู เป็นต้น

⁷⁰ พาสก อันทราวุธ, เรื่องเดิม, หน้า 25

⁷¹ สุชีน ปุณฺณภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 465

⁷² ช. ใจเปี่ยม, ความเป็นมาแห่งศาสนาของโลก, (พระนคร : แพร่พิมพ์, 2538), หน้า 333 - 336

คติความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระศิวะปางสิงพารมฤติ

หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดที่อ้างถึงการบูชาพระศิวะ คือ บันทึกของเมกัสเทเนส (Megasthenes)⁷³ ซึ่งเป็นทูตกรีกประจำราชสำนักของพระเจ้าจันทรคุปต์ แห่งวงศ์โมริยะ ได้กล่าวถึงการบูชาเทพสององค์ คือ ไดโอไนซุส (Dionysus) และเฮราเคลส (Herakles) เป็นชื่อเทพของกรีกที่ทูตกรีกให้เรียกเทพของอินเดีย 2 องค์คือ พระศิวะ และพระกฤษณะตามลำดับ

พระรุทเป็นเทพสมัยพระเวทซึ่งถือว่าเป็น เทพองค์เดียวกับพระศิวะในสมัย หลังพระเวท ซึ่งชาวอินเดียนับถือบูชาต่างยุคต่างสมัยกัน พระรุทนี้ชาวอินดูในสมัยพระเวท เคารพบูชาพระองค์ว่าเป็นเทพเจ้าของการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ พระองค์ทรงเป็นผู้คุ้มครอง มนุษย์และสัตว์ให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ ทรงเป็นผู้คุ้มครองมนุษย์และสัตว์⁷⁴ ต่อมาในสมัย หลังพระรุท เป็นที่รู้จักกันในนามของพระศิวะ ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดของลัทธิไศวนิกาย เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลายโดยมีพระนามและปางต่างๆ มากมายขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะ หรือลักษณะพิเศษของพระองค์

การบวงสรวงบูชาพระเป็นเจ้าคือสิ่งสำคัญในการนับถือศาสนาฮินดูชาวอินเดีย จะต้องถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญของตนในการปฏิบัติศาสนกิจนี้ พิธีกรรมในการบูชาพระเป็น เจ้าของชาวฮินดูนี้แม้รูปแบบทำเหมือนกันในทุกท้องถิ่นทั่วประเทศอินเดีย โดยพิธีนี้ประกอบ ด้วยการอัญเชิญพระเป็นเจ้ามาสถิต มีการอุทิศสิ่งของเครื่องสังเวยต่าง ๆ แต่พระเป็นเจ้า ซึ่งอยู่ในรูปของรูปสลัก รูปปั้น นอกจากนี้ก็มีการสวดสรรเสริญพระองค์⁷⁵

⁷³ หนังสือ Megasthenes คือ หนังสือ Indika บรรยายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ทั้งทางการเมือง การปกครอง สภาพสังคม เศรษฐกิจและศาสนาของอินเดียในสมัย พระเจ้าจันทรคุปต์โมริยะ ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์โมริยะครองราชย์ที่แคว้นมคธก่อนการ เริ่มต้นของคริสต์ศักราช

⁷⁴ พรหมคัตตี เจิมสวัสดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 345.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26 - 27.

พระศิวะปางสังหารมูรติ หรือปางที่ดุร้ายแก่กล้า ซึ่งหมายถึง พระศิวะเป็นเทพเจ้าผู้ทำลายโลก และทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง พระศิวะปางสังหารมูรติ หรือปางที่ดุร้าย (ปางทำลาย) นี้ ชาวฮินดูเคารพนับถือมาก มีพิธีบวงสรวงบูชากันเป็นงานใหญ่ ทั้งงานเทศกาลส่วนรวมและบูชาตามปกติประจำวันในเทวาลัยต่าง ๆ

พิธีการบูชาพระศิวะเรียกว่า เทศกาลมหาศิวา - ราตรี (Mahashiva - ratri or Shiva - ratri) เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญและมีชื่อเสียงแพร่หลายมากที่สุดในอินเดียและประเทศอื่น ๆ ที่ประชาชนในประเทศนั้นยอมรับนับถือลัทธิไศวนิกายไปปฏิบัติ เช่น ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, เกาะชวา, สุมาตรา, บาหลี, แหลมมลายู, พม่าและกัมพูชา เป็นต้น ในอินเดียเทศกาล ศิวา - ราตรี คือหัวใจหรือการปฏิบัติศาสนาแก่งที่จำเป็นและสำคัญที่สุดของพวกฮินดูที่นับถือลัทธิไศวนิกาย ชาวฮินดูเหล่านี้ถือว่า เป็นหน้าที่สำคัญที่จะต้องมีการทำพิธีบวงสรวงบูชาพระศิวะเป็นประจำทุกปี จัดเป็นพิธีบูชาพระเป็นเจ้าที่ใหญ่โตเอิกเกริกมีผู้คนมาร่วมพิธีบูชากันอย่างมากมาย เรียกว่าแทบจะทั่วทั้งประเทศ เทศกาลนี้จึงกลายเป็นหนึ่งในพิธีบูชาพระเจ้ายิ่งใหญ่ที่สุดของอินเดีย ในปัจจุบันนี้ให้ความหมายของเทศกาลมหาศิวา - ราตรี คือการรำลึกถึงเหตุการณ์สำคัญของคืนแห่งความยิ่งใหญ่ของพระศิวเทพ เทศกาลนี้จัดทำกันในระหว่างปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนมีนาคมของทุกปี เทศกาลมหาศิวา - ราตรี ชาวฮินดูเชื่อกันว่าเป็นคืนแห่งความรำลึกถึงเหตุการณ์สำคัญที่พระศิวะแสดงอำนาจและลักษณะความเป็นมหาเทพ หรือเทพที่สูงที่สุดในศรัทธาความเชื่อถือของชาวอินเดีย พิธีบูชาพระศิวะในคืนมหาศิวา - ราตรีนี้ ชาวบ้านทุกแห่งจะจัดทำกันในเวลากลางคืน เขาจะมีการท่องบทสวดมนต์จากคัมภีร์ของลัทธิไศวนิกาย เป็นการสรรเสริญพระศิวะในโบสถ์และในสถานที่สาธารณะต่าง ๆ ทั้งในหมู่บ้านและในเมืองทั่วประเทศตลอดคืนมหาศิวา - ราตรี ชาวฮินดูทุกเพศทุกวัยจะไม่นอนตลอดทั้งคืน เขาจะนั่งร้องเพลงสรรเสริญและท่องบทสวดมนต์กันอยู่ในโบสถ์และสถานที่ที่สมควรอื่น ๆ

สิ่งที่น่าสนใจที่สุดตลอดเทศกาลนี้คือ ชาวฮินดูไม่ว่าที่ไหนจะมาชุมนุมกันที่ริมฝั่งแม่น้ำในหมู่บ้านหรือในเมือง ในมหาศิวา - ราตรีนี้ เขาจะท่องบทสวดสรรเสริญบูชาพระศิวะหลังจากนั้นก็จะพากันไปอาบน้ำชำระกาย บ้างก็นำเอาภาชนะดินเผาเล็ก ๆ รูปรางกลมรี

หรือคล้ายโคมไฟใส่น้ำมันพืชหรือน้ำมันมะพร้าวและมีไส้ทำด้วยเชือกก่อกุ้ตรงกลางภาชนะ เขาจะให้ไฟจุดที่ใส่น้ำมันนี้แล้วเอาภาชนะดินเผาเล็ก ๆ นั้นมาลอยน้ำหรือให้ภาชนะทองเหลืองรูปร่างกลม ๆ ใส่น้ำมันมะพร้าวมีไส้สำหรับจุดไฟ ชาวบ้านเอาภาชนะจุดไฟนี้ลอยตามกระแสน้ำเป็นแถวยาวแลดูสว่างไสวไปทั้งสองฝั่งแม่น้ำ⁷⁶

พระคิเว้เป็นเทพผู้ทำลายที่ยิ่งใหญ่ซึ่งดูได้จาก งานสร้างสรรค์ทางศิลปะของชาวอินเดีย ซึ่งมักจะแสดงภาพพระคิเว้ในด้านการทำลายล้างที่มีลักษณะท่าทางพิเศษ พระองค์ไม่เพียงแต่ทำลายล้างพวกปีศาจร้ายต่าง ๆ (อสูร) เท่านั้น พระองค์ยังทำลายล้างเทพองค์อื่น ๆ อีกด้วย⁷⁷ พระคิเว้ปางสังหารมูรติมีรูปเคารพปรากฏแพร่หลายไปทั่วประเทศอินเดีย โดยเฉพาะอินเดียใต้ เป็นปางที่ได้รับการยกย่องเคารพบูชากันมาก ในไศวนิกาย ในฐานะที่เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลายล้าง ซึ่งกล่าวถึงพระองค์ในชื่อต่าง ๆ กันตามคัมภีร์และนิยายปรัมปราสันตปิไอราม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

⁷⁶Shakti M. Gupta, op cit. , p.37 - 38

บทที่ 3

ลักษณะรูปเคารพของพระศิวะปางสังหารมูรติในประเทศไทยอินเดีย

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับรูปเคารพพระศิวะปางสังหารมูรติ (SAMHARAMURTI)

พระศิวะเป็นเทพเจ้าแห่งการทำลายที่ยิ่งใหญ่ เป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย พระศิวะทรงปรากฏกายต่าง ๆ ได้มากมายตามคัมภีร์และตำนาน นิทานปรัมปราได้กล่าวเอาไว้ เช่น ในปางสิงโคทกามูรติเพื่อแสดงองค์เป็นเทพเจ้ายิ่งใหญ่เหนือพระพรหมกับพระวิष्ณุ ปางจันเทศนครมูรติ(Chandesanugraha-murti) พระศิวะปรากฏพระองค์ประทานพรให้กับสาวกที่เคารพบูชาพระองค์ ปางนาฏราช (Nataraja) เป็นการพ้อนรำของพระศิวะซึ่งเป็นทั้งการสร้างและล้างโลกไปพร้อมกันในตัว ปางอรรธนา-ริศวรมูรติ (Ardhanarisvaramurti) เป็นพระอูมาและพระศิวะผสมกัน ปางสังหารมูรติ (Samharamurti) ซึ่งเป็นปางที่แสดงถึงความดุร้าย ความน่ากลัวที่พระศิวะทรงปรากฏหรือเทพตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ลักษณะของรูปเคารพพระศิวะจะขึ้นอยู่กับเหตุการณ์หรือปางต่าง ๆ ดังนั้นจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปมากมาย

ในปางสังหารมูรตินี้เป็นที่เคารพนับถือมากของชาวฮินดู เนื่องจากมนุษย์กลัวความดุร้ายของพระศิวะจึงต้องทำความเคารพบูชา เพื่อไม่ให้พระองค์ทรงพิโรธ เพราะถ้าไม่บูชาพระองค์หรือทำให้พระองค์พิโรธ พระองค์อาจจะดลบันดาลสิ่งเลวร้ายภัยวิบัติมาสู่ตนเองได้ นอกจากนี้การบูชาพระศิวะปางสังหารมูรติยังจะทำให้หายจากการเจ็บไข้ได้ป่วย และพระศิวะจะประทานในสิ่งที่ตนปรารถนาหรือสวดมนต์ขอต่อพระองค์ จึงมีการสร้างรูปเคารพตามลักษณะต่าง ๆ ตามตำนานหรือคัมภีร์ที่กล่าวไว้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการเคารพบูชาของชาวฮินดู

เนื่องจากความเชื่อทางศาสนาฝังรากลึกเข้าไปในจิตใจของประชาชน ชาวอินเดีย จึงมีผลทำให้เกิดศิลปกรรมเนื่องในศาสนาขึ้นในอินเดีย ก่อนจะมีรูปเคารพนั้นก็ได้มีการสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ ขึ้นแทนรูปเคารพ (aniconic symbols) ดังปรากฏในศิลปกรรมในพุทธศาสนายุคแรก ๆ

ลักษณะรูปเคารพพระศิวะปางสังหารมฤติตามคัมภีร์

ในสุประเภทาคาม ซึ่งเป็นวรรณกรรมในศาสนาพราหมณ์ ได้อธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของพระศิวะ เป็นต้นว่า เหตุใดพระศิวะจึงมีงูพันกาย, เหยียบยักษไว้ใต้พระบาทนั่งหนึ่งเสือและหนึ่งสิงห์โต มีพระจันทร์เสี้ยวเสียบอยู่บนคีรีหะและมิกะ โหลกเสียบอยู่ด้วย

ตามประวัติเล่าว่าพระศิวะขณะผ่านไหล่เขาพระสุเมรุขึ้น ไม่ได้สวมอาภรณ์อะไรเลย พวกภรรยาของฤๅษีที่อาศัยอยู่ตามไหล่เขาเกิดหลงรัก และพระศิวะก็ลอบรักไคร่กับพวกภรรยาของฤๅษีเหล่านั้น พวกฤๅษีโกรธจึงพยายามฆ่าพระศิวะโดยส่งสัตว์ป่าและอาวุธต่าง ๆ ไปทำร้ายพระศิวะ มีงู , เสือ , สิงห์โต , อสูร , ปรศุ (ชวาน) และสิ่งอื่น ๆ อีกหลายอย่าง พระศิวะจึงฉวยเอาขวานดำ , งู , และปรศุมาไว้ในพระหัตถ์และเอาพระบาทเหยียบอสูรไว้ ฆ่าเสือและสิงห์โตเอาหนังมานั่ง เอากะโหลกและเสี้ยวพระจันทร์มาเสียบผมไว้

สุประเภทาคามบรรยายไว้ว่า พระศิวะในรูปมนุษย์จะต้องมีลักษณะดังนี้คือมี 3 แขนง มีพระจันทร์เสี้ยวเป็นเครื่องประดับ มีงูพันรอบมวยผม นั่งหนึ่งเสือนั่ง 4 , 8 , 10 , 16 , ถึง 18 กร ถ้ามี 4 กร 2 กรหลังจะถือตรีศูลและกลอง ส่วน 2 กรหน้าเป็นปางประทานอภัยและปางประทานพร เมื่อพระศิวะปรากฏในปางดุร้ายเพื่อปราบอสูรจะมี 10 กร 5 กรด้านขวาถืออักษมาลา (สายสร้อยลูกปัด) , ดาบ , คีตกยาบุตร (หอก) , ทักษ (ไม้เท้าหรือคทา) และศูล (สามง่าม) ส่วนด้านซ้ายจะถือขั้วว้าง (ไม้ตะบองทำด้วยกระดูก) , งู , กะโหลก , เขฏกะ (โล่) และขวาน เมื่อจะทำลายล้างเมืองของพวกอสูรจะปรากฏกายแบบมี 16 กร 6 กรที่เพิ่มขึ้นนั้น 3 กรขวาถือพานะ (ลูกศร) , จักร และคทา อีก 3 กรถือ ธนู , ระฆังและคันศร ในปางไกรพพระศิวะจะมี 18 กรอีก 2 กรที่เพิ่มขึ้นถือกลองและสังข์¹

¹ ภาสกร อินทรารัตน์, รูปเคารพในศาสนาฮินดู. (นครปฐม มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์, 2522), หน้า 41 - 42

1. คชหารามูรติ (Gajaharāmurti หรือ Gajasuramharāmurti)

- คัมภีร์อัมศุมทเภทาคม (Amsumabhedagama)² กล่าวว่ารูปพระคิเวปางนี้อาจจะมี 4 หรือ 8 กร ถ้ามี 4 กร พระหัตถ์ขวาทรงถือขดเชือกและหนังช้าง ส่วนพระหัตถ์ซ้ายทรงถืองาช้างและหนังช้าง แต่ถ้าวางรูปพระคิเวทรงมี 8 กร พระหัตถ์ขวาจะถือตรีศูลกลอง 2 หน้า ขดเชือกและหนังช้าง ส่วนพระหัตถ์ทางซ้ายทรงแสดงปางประทานพร ถือหนังช้าง กะโหลกศีรษะมนุษย์และงาช้างตามลำดับ พระบาทซ้ายของพระคิเวเหยียบบนหัวช้างที่ฆ่า ส่วนพระบาทขวายกขึ้นงอพระขม่อมอยู่เหนือต้นขาซ้ายจะสังเกตเห็นหางของช้างอยู่เหนือมวยผมที่เกล้าแบบชฎามุกุฏของพระคิเว พระคิเวประทับยืนอยู่ตรงกลางระหว่างขาทั้ง 4 ของช้าง ดูเหมือนกับศิลปกรรมรูปพระคิเวบนหนังช้าง ที่มีหัวช้างอยู่ด้านล่างใต้พระบาทของพระคิเว ส่วนหางอยู่ด้านบนพระเศียรของพระองค์ และขาทั้ง 4 ของช้างจะอยู่ 2 ข้างของพระองค์ พระคิเวจะมีเครื่องประดับต่าง ๆ และเครื่องแต่งกายที่ทำด้วยหนังเสือ สีสายของพระองค์จะมีสีแดงเข้ม

- คัมภีร์อื่น ๆ ในไศวนิกาย กล่าวว่าพระหัตถ์ขวาของพระคิเวจะถือตรีศูลดาบ งาช้างและหนังช้างในขณะที่พระหัตถ์ซ้ายทรงถือกะโหลกศีรษะมนุษย์ , โล่ห์ , ดอก และหนังช้าง พระบาทซ้ายของพระองค์เหยียบหัวช้างส่วนขาซ้ายยกขึ้นและงอพระขม่อมอยู่ในท่าอุกทิกาสุนะ (Utkatikasana) ทางด้านซ้ายของคชหารามูรติจะมีเทวีประทับยืนอยู่ข้าง ๆ พร้อมทั้งอุ้มพระขันทกุมารด้วยพระหัตถ์ของพระนาง แสดงความหวาดกลัวความครุร้ายของพระคิเว

2. กาลวิมูรติ (Kalarimurti)

- คัมภีร์อาคม (Agamas)³ กล่าวว่ารูปเคารพกาลวิมูรติ พระบาทเหยียบปัทม - ปัทมา (Padma - pitha) และขาซ้ายยกสูงขึ้นเหยียบอกของพระยมเทพแห่ง

²T.A. Gopinatha Rao, Elements of Hindu Iconography Volume II part 1, (New Delhi: Motilal Banarsidass, 1968), p.151

³Ibid, p.158

ความตาย พระศิวะมี 4 เนตร มีข้างอยู่ด้านหลัง เกล้าผมทรงชฎามุกุฏ มักจะมี 4 กร ทรงถือตรีศูลในพระหัตถ์ขวายกสูงขึ้นถึงพระกรรม อีกพระหัตถ์ทรงถือขวานสงคราม (parasu) ส่วนพระหัตถ์ซ้ายด้านหน้าทำปางขึ้นนิ้วไปข้างหน้า (suchi) และถือใบปาล์มไว้ ด้วยซึ่งพระหัตถ์นี้จะอยู่ในระดับพระนาภี พระหัตถ์ซ้ายที่เหลือทำปางวิศมาया (Vismaya) ส่วนในแบบที่พระศิวะทรงมี 8 กร พระหัตถ์ทางขวาทรงถือตรีศูล, ขวานสงคราม, วัชระ และดาบ พระหัตถ์ซ้ายทรงถือกระบอง, ขดเชือก อีก 2 หัตถ์ทำปางวิศมาयाและปางขึ้นนิ้ว ตามลำดับ พระศิวะปางนี้จะมีสีกายแดงและสีแดงเข้ม มีเครื่องประดับตกแต่งมากมาย ข้างหน้าของรูปพระศิวะมีรูปของพระกาลหรือพระยมเทพแห่งความตายมี 2 กรและ 2 ขา ทำปางประนมมือและถือปาระตัก พระพักตร์เงยขึ้นมองพระศิวะในกิริยาแอบโน้มเคารพยำเกรง

- คัมภีร์อัมศุมภะทาคม (Amsumbhedaṅga)⁴ กล่าวถึงรูปพระศิวะปาง กาลริมุติที่มีรูปแบบพิเศษ ที่แสดงความเคลื่อนไหวอย่างรุนแรง พระศิวะกำลังยกพระบาท ขวาเตะพระยมส่วนพระบาทซ้ายเหยียบอยู่บนพื้น มี 4 กร กรขวาทรงถือตรีศูล, ขวาน, ส่วนพระกรซ้ายทำปางเนกาปาสุ (Nagapasa) และปางขึ้นนิ้วไปข้างหน้า (Suchi) พระเนตร ของพระองค์มองตรงไปยังพระยม ซึ่งแสดงความตกใจ น้ำตาคลอเบ้าตา พระศิวะทรง สวมอาภรณ์สีแดง พระเกศา หนวดและคิ้วก็มีสีแดง มีงาข้างอยู่ด้านข้าง พระยมองค์เล็ก สูงถึงพระนาภีของพระศิวะเท่านั้น

- คัมภีร์กามิกอาคม (Kamikagama)⁵ กล่าวถึงรูปพระศิวะที่กำลังออกมาจาก ศิวลึงค์ซึ่งมารกันเทยะ (Markandeya) กำลังทำพิธีบวงสรวงอยู่ใกล้ศิวลึงค์นั้นในมือถือ ดอกไม้เพื่อถวายให้พระศิวะและลักษณะหน้าตาของมารกันเทยะ แสดงถึงความกลัวที่ใกล้จะ ตายมากกว่าที่จะมีความสุขที่เห็นการปรากฏกายของพระศิวะเพื่อจะช่วยเหลือตน พระกร ด้านหน้าของพระศิวะทั้งสอง ทรงถือตรีศูลที่ปลายชี้ไปที่คอของพระยม อีกกรทำปางกฏกะ (Kataka) กรที่อยู่ในลักษณะที่แตกต่างกัน จะขึ้นอยู่กับการสร้างของผู้ที่เคารพบูชา

⁴ Ibid, p. 159 - 160

⁵ Ibid, p. 161

3. ศารเกษมูรติ (Sarabhesamuriti)

- คัมภีร์กามิกอาคม (Kamikagama)⁶ กล่าวถึงศารเกษมูรติไว้ว่า ร่างกายของศารภาเป็นเกล็ดทองมี 2 ปีกซึ่งกำลังกางออกเต็มที่ ตามีสีแดง มี 8 ขา 4 ขาที่วางอยู่บนพื้นดินนั้นเหมือนของสิ่งโต อีก 4 ขา มีเล็บอันแหลมคมยกสูงขึ้นและมีหางยาวเป็นสิงโต สวมกิริฎะมงกุฎ (kirita-makuta) บางครั้งศารภจะมีเขี้ยวยาวและปรากฏรูปของนรสิงห์ที่มีรูปเป็นมนุษย์ มี 2 กรกำลังทำปางอัญชลี (anjali) คือทำท่าประนมมืออยู่ข้างหน้าลำตัว

- คัมภีร์สรีตตวณี (Sritatranidhi)⁷ ได้อธิบายว่าศารภานี้จะมีกรมากมายถึง 32 กรถือวัตถุและอาวุธต่าง ๆ ดังนี้คือ กรทางขวาถือสายฟ้า (vajra), กรหนึ่งทำท่ากำหมัด (mushti) ส่วนกรหนึ่งทำปางประทานอภัย (abhaya), หอก (sakti), ไม้เท้า (danda), ประตัก (ankusa), ดาบ (khadga), กระจงทองที่มียอดเป็นกระบี่ โหลกมณเฑียรทำด้วยกระดูก (khatvanga) ใช้สำหรับทำพิธีบูชา, ขวานสงคราม (parasa), กระตุกคันศร (dhanus), ไม้ตีฟก (musala) และดวงไฟที่กำลังลุกโผลงหรืออัคนี (agni) ส่วนกรทางด้านซ้ายจะถือขดเชือก, กรหนึ่งทำปางประทานพร (varada), กรา (gada) ลูกหริ (bana), ธง (dhvaja), ดาบ, งูตัวเล็ก ๆ, ดอกบัวม กपाल (kapala), หนังสือ (pustaka), คันไถ (hala), กระจงทอง (mudgara) และอีกกรกำลังสวมกอดนางทศรคา

⁶Stella Kramrisch, The Presence of Siva, (New Jersey:Princeton University, 1981), p.436

⁷T.A. Gopinatha Rao, op. cit., p.173

- คัมภีร์อุตตรการวันอาคม (Uttarakaragom)^๑ กล่าวว่าถ้าเคารพ ศารเกษมูรติ (Sarabhesomurti) ทำให้ศัตรูทั้งหลายถูกทำลาย ทำสงครามชนะหายจาก โรคภัยต่าง ๆ ทุกโรคและจะได้รับสิ่งที่ดีเนื่องจากเนตรทั้งสามของพระองค์เป็นกาลิและ ทูรคา เล็บของพระองค์คือพระอินทร์ ท้องยื่นออกมาเป็นพระกาลคณี (Kalagni) ส่วนขา นั้น หมายถึง พระกาล และมฤตยู (Mrityu) และมีร่างกายใหญ่โตเหมือนมหาเวายุ (Mahavayu)

4. ตรีปรันตมูรติ (Tripurantamurti)

- คัมภีร์อัมศุมทภกตาม (Amsumadbhedagama)^๒ กล่าวถึงลักษณะรูปเคารพ ตรีปรันตมูรติไว้ว่ามี 8 แบบในปางนี้พระศิวะจะประทับยืนในท่าทวิภังค์ (dvibhanga) , ทริภังค์ (Tribhanga), หรือสมภังค์ (Samabhanga) พระบาทข้างหนึ่งยกขึ้นเหนือ อัสमारประหะ (Apashmarapurusha) พระศิวะทรงมีพระวรกายสีแดง พระพักตร์เดียว และมีเนตรที่สามบนพระขนาน มีชวายุอยู่ทางด้านซ้าย พระองค์จะมีพระกรตั้งแต่ 2, 4, 8, 10 กร ตามลำดับ ลักษณะรูปเคารพพระศิวะตรีปรันตมูรติที่มีลักษณะแตกต่างกันคือ

แบบที่ 1 พระบาทขวาของพระศิวะจะเหยียดไปด้านหน้าเล็กน้อย ในขณะที่ พระบาทซ้ายของพระชงส์อยู่ด้านหลัง มี 4 กร ซึ่งแสดงท่าแผลงศร โดยพระกรขวาทือสาย ศรที่มีลูกศรอยู่ในคันศร ส่วนพระกรซ้ายทรงถือคันศรเอาไว้คันศรอาจจะมีการระบายสีต่างๆ ให้สวยงาม ประดับด้วยลูกปัดหรือเสี้ยวพระจันทร์ วัสดุที่ใช้ทำคันศรอาจจะเป็นไม้หรือโลหะ ก็ได้ ส่วนพระกรที่เหลือทรงถือสีว (tanka) ในกรขวาและถือกวาดำในกรซ้าย เกล้า ผมทรงชฎามุกุฏและเครื่องประดับอื่น ๆ ซึ่งมีสีแดง ทางด้านซ้ายมีพระชวายุประทับยืนอยู่

แบบที่ 2 พระบาทซ้ายของพระศิวะอยู่เหนืออัสमारประหะ (Apashmarapurusha) ในส่วนอื่น ๆ ก็เหมือนกับแบบที่ 1 และมี 4 กร เช่นเดียวกัน

^๑Ibid, p. 173 - 174

^๒Sheo Bahadur Singh, Brahmanical Icon in Northern India (New Dehli:Publishers Sagar, 1977), p. 37 - 38

แบบที่ 3 พระบาทซ้ายของพระศิวะเหยียดตรง ในขณะที่พระบาทขวางอเล็กน้อย ส่วนอื่นก็เหมือนกับแบบที่ 1 และแบบที่ 2

แบบที่ 4 พระบาทขวาของพระศิวะวางอยู่เหนือข้อเท้าประหมะ ส่วนอื่น ๆ จะมีลักษณะคล้ายกับแบบที่ 2

แบบที่ 5 มี 4 กร กรขวาและกรซ้ายด้านหน้าทรงถือลูกศร โดยกรขวาทือส่วนโคนและกรซ้ายถือด้านปลายลูกศร กรขวาลงทรงถือสว ส่วนกรซ้ายด้านหลังถือคันศร พระองค์ทรงประทับยืนงอพระขงฆ์แต่ไม่ได้วางอยู่เหนือข้อเท้าประหมะ มีเทวีประทับยืนอยู่ทางด้านซ้าย

แบบที่ 6 ทรงมี 8 กร พระกรขวาทั้ง 4 ทรงถือลูกศร, ขวาน, ดาบและวัชระ ส่วนพระกรซ้ายทรงทำปางวิศมายา (vismaya), ปางกฏกะ (Kataka) ถือคันศร และโล่ (Khetaka) ซึ่งเพิ่มความงดงามให้แก่รูปเคารพ

แบบที่ 7 มี 10 กร พระกรทางด้านขวาทือลูกศร, จักร, ตรีศูล, สวและวัชระ 3 กรซ้ายถือคันศร, สังข์, โล่ ส่วนกรที่เหลือทำปางวิศมายาและปาลุณี (suchi) ตามลำดับ

แบบที่ 8 พระศิวะประทับยืนบนราชรถ พระบาทขวาจะยกขึ้นและวางพระบาทบนส่วนหนึ่งของราชรถ ในขณะที่พระบาทซ้ายวางอยู่ที่ตอนกลางของราชรถ ราชรถนี้มีส่วนหนึ่งเรียกว่ามุกละ (mukula) และมีเชือกผูกไว้มีพระพรหมเป็นสาวกนั่งอยู่ตรงกลางของมุกละ พระพรหมจะถือกิ่งไผ่ในกรขวา และถือหม้อน้ำมนต์ (kamandalu) ในกรขวาที่เหลือ ส่วนพระกรซ้ายอาจจะถือขดเชือก และก้นกบ (kandika) เป็นภาชนะบรรจุน้ำชนิดหนึ่งข้างใต้มุกละมีวัวสีขาวยืนอยู่ วัวนี้คือพระวิฆณุผู้ซึ่งจะต้องแปลงกายเป็นลูกศรเพื่อใช้ฆ่าอสูรทั้งสาม ทรงเป็นวัวเพื่อยึดราชรถไว้ใต้พระบาทของพระศิวะและเมื่อราชรถทรงตัวได้แล้วพระวิฆณุก็จะแปลงกายกลับเป็นลูกศรและราชรถจะขับเคลื่อนไปในอากาศเหมือนกับเรือ¹⁰

¹⁰T.A. Gopinatha Rao, op. cit., p. 166 - 170

- คัมภีร์อุตตราคามิอาคม (Uttarakagama) ได้อธิบายเพิ่มเติมลักษณะของรูปเคารพพระศิวะตรีปรัศนคัมภีร์คือมี 3 เนตร มีเครื่องประดับที่พระกรรณคือมกร - กุณฑล (Makara - kundala) และไม่มีเครื่องประดับที่พระกรรณข้างอื่นอีก จากคัมภีร์กล่าวว่าพระศิวะอาจจะ มี 4 กร หรือมีเพียง 2 กร ถ้ามี 2 กรจะทรงถือคันศร และลูกศรและประทับยืนในท่าสมภังค์ (Samabhangā)¹¹

5. วีรภัทรมูรติ (Virabhadramurti)

- คัมภีร์สริตตวานิดี (Sritatvanidhi) บรรยายรูปเคารพวีรภัทรมูรติว่ามี 4 กร 3 เนตร พระพักตร์รูปร่างากลิ้ว มีเขี้ยวยาวงอกออกมา พระกรซ้ายถือคันศร (bow) กรขวาทรงถือคทา (gada) ส่วนอีก 2 กร ที่เหลือทรงถือดาบ (khadga) และลูกศร (bana) มีพวงมาลัยกะโหลกศีรษะคล้องพระศอประทับยืนบนไม้จันทน์คู่หนึ่งด้านซ้ายของวีรภัทรมักจะมีรูปของพระภัทรกาสิ (Bhadrakali) ประทับอยู่ด้วยเสมอ ส่วนทางด้านขวาจะมีพระทักษะ (Dakṣha) ซึ่งมีเศียรเป็นแพะ มี 2 เนตร และมีเขา 2 เขา ส่วนพระกรทำท้าวัญชลี (anjalī)

- คัมภีร์การเนาคม (karanagama) กล่าวว่า รูปเคารพวีรภัทรมี 4 กร 3 เนตร เก้าวมทรงทงหมากุญแจพระเศียรซึ่งมีรัศมีเปล่งออกมา มีเขี้ยวด้านข้างของพระโอษฐ์ สวมลูกประคำซึ่งประกอบไปด้วยกระดิ่งและกะโหลกศีรษะ ซึ่งทำจากแมลงง่อง มีสายัญญูปวีส (yajnopavita) เป็นงู สวมกำไลข้อพระบาทอย่างสวยงามประทับยืนบนไม้จันทน์และอาจจะสวมสนมเพลงาแก่ลิ้นไว้ด้านใน พระวีรภัทรทรงมีผิวกายสีแดง ลักษณะของพระพักตร์แสดงความโกรธและความดุร้าย อาวุธที่ถือก็คือดาบ (khadga), โล่ (khetaka), ธนู (dhanu) และลูกธนู (bana) ในพระกรทั้ง 4 ของพระองค์การสร้างรูปเคารพนี้มีความเชื่อว่าจะสามารถขจัดสิ่งชั่วร้าย และช่วยให้มนุษย์พ้นจากความเจ็บป่วย¹²

11 Ibid, p. 167 - 168

12 Ibid, p. 186 - 187

- คัมภีร์ภควัต - ปุราณะ (Bhagavata - Puranas) บรรยายลักษณะของรูปเคารพพระวิวิธกรว่ามี 4 กร 2 กรหน้าทรงถือดาบและโล่ ส่วนอีก 2 กรหลังทรงถือคันศร และลูกศร สวมพวงมาลัยกระโหลกศีรษะและสวมรองพระบาทที่ด้านบนโปร่งพระพักตร์แสดงความดุร้าย ด้านขวาของพระองค์จะมีพระทักขะประทับยืนในท่าอัญชลิมิเหียรเป็นแพะ ทางด้านซ้ายมีชายาของพระวิวิธกรประทับอยู่¹³

6. กามาตกมูรติ (Kamantakamurti)

- คัมภีร์อุตรกามิกาคัม (Utkarakamikahama) กล่าวว่ารูปเคารพพระศิวะในปางกามาตกมูรตินี้ จะมีลักษณะคล้ายปางโยคะ - ทักขินามูรติ (Yoga - Dakshinamurti) ก่อนที่จะมีการทำประติมากรรมของพระกามเทพซึ่งถูกเผาด้วยพระเนตรที่สามของพระศิวะ รูปพระกามเทพจะมีขนาดเล็กกว่ารูปพระศิวะคือ ประมาณ 1-7 ใน 10 ส่วนของรูปพระศิวะ พระองค์ทรงมีเครื่องประดับที่ทำด้วยทอง ผิวกายของพระองค์ก็มีสีเหลืองทองด้วยพระกามเทพทรงถือลูกศรที่มาด้วยดอกไม้อย่างงดงาม 5 ดอกในกรขวา และถือคันศรที่ทำด้วยต้นอ้อยในกรซ้าย ซ้ายซ้ายและข้างขวาของกามเทพมีรูป ของชายาคือ พระนางราตรี (Rati) และพระนางวสันต (Vasanta) ประทับยืนอยู่ด้วย ลูกศรทั้ง 5 ดอกของกามเทพ มีชื่อว่า ลามบินี (Lambini), ตาปินี (Tapini), ทราวินี (Dravini), มารินี (marini), และวิดินี (Vidini) 14 ลูกศรที่กามเทพทรง

¹³A.G. Mitchell , Hindu Gods and Goddesses. (London : Biddle, Guildford and King's Lynn,1982) , p.33

¹⁴คัมภีร์การณาคัม (Karanagama) กล่าวว่าลูกศรทั้ง 5 ดอกของกามเทพมีชื่อว่า ตาปานี (Tapani), ทาหะนี (Dahani), วิสวโมหินี (Visvamohini), วิสวมารทินี (Visvamaradini) และมาทินี (Madini)

ก็อาจจะมีดอกเดียวหรือทั้ง 5 ดอกก็ได้ และพระชายาก็ต่าง ๆ อาจจะไม่เหมือนกัน¹⁵

- คัมภีร์ประมวลการอาคม (Puravakaramagama) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า พระศิวะทรงมีพระเนตรที่สามบนพระโขนงเกล้าผมทรงชฎามุกุฏ (jata - mukuta) ที่พระเศียรพระองค์มีลักษณะทำทางที่นำกลั้วมี 4 กรถืองูและพวงมาลัย ลูกปัด (อักษมาลา) พระกรขวาที่เลืกรหงแสดงปางปาตกะ - มุทรา (pataka - hasta)¹⁶ ส่วนพระกรซ้ายที่เลืกรหงทำปางสุโขมุตรา (Suchi - hasta) คือปางชี้นิ้ว ลักษณะอื่น ๆ ของพระศิวะก็คล้ายกับปายโยคี - ทักขินามูรติ กามเทพสูงประมาณครึ่งหนึ่งของพระศิวะ¹⁷

7. มหากาล (Mahakala)

- คัมภีร์ลาลิตาปาถกถา (Lalitopakhya) ได้บรรยายถึงรูปเคารพ พระศิวะมหากาลว่าทรงมี 4 กรถือดาบ, กาล, ตรีศูลและโล่ พระองค์ทรงอาภรณ์สีดำ มีพระนางมหากาลีสัมผัสประทับนั่งอยู่ข้าง ๆ พระศิวะทรงสวมกอดพระมเหสีด้วย และพระองค์กำลังดื่มเหล้าซึ่งบรรจุอยู่ในเปลือกหอยใหญ่ พระองค์ทรงเป็นเจ้าแห่งจักรวาล ต่าง ๆ มีพระกาล (Kala) และพระมฤตยู (Mrityo) หรือพระยมเทพแห่งความตายประทับอยู่¹⁸

¹⁵T.A. Gopinatha Rao , op.cit.,p.148-149

¹⁶หรือทรงถือธง

¹⁷T.A. Gopinatha Rao, op. cit., p.149

¹⁸Ibid, p.201 - 202

8. พรมหศิริวัจเจตทกมูรติ (Brahmasiraschhedakamurti)

- คัมภีร์สริตตาวนธี (Sritatavandhi) ได้บรรยายรูปเคารพพระไกรพว่า พระองค์มีกายสีขาว มีเนตร 3 เนตร 4 กร ทรงพาหุทรงถือวัชร (vajra) และขวาน (parasu) ส่วนพระกรซ้ายถือเคียวของพระพรหมและตรีศูล เก้าวมทรงชฎามุกฏ พระกรขวาสวมด้วยปาดรากุณฑล (patrakundala) และพระกรซ้ายสวมนาครคุณฑล (nakrakundala) ทรงอาภรณ์ห้อยเสื่อ¹⁹

- คัมภีร์วิหฤตารมณต (Vishrudhermottara) กล่าวว่าพระคิเวไกรพจะมีท้องยานดวงเนตรกลมสี่เหลี่ยม มีเขี้ยวอยู่ที่มุมพระโอษฐ์และรูพระนาสิกกว้าง ทรงสวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะ สวมเครื่องประดับที่เบ้าหูและอื่น ๆ อีก ถวายมีสีด้าทรงอาภรณ์ห้อยเสื่อ มีหลายกรและถืออาวุธต่าง ๆ หลายชนิด ทั้ง ๆ ที่มีพระปารวตีประทับอยู่ด้วยอาการตกใจเนื่องจากงูที่พระคิเวทรงถือเอาไว้²⁰

ลักษณะของรูปเคารพพระคิเวไกรพนั้น มีหลายลักษณะหลายชื่อที่สำคัญก็คือ พระวฑุกะไกรพ (Valuka - Bhirava) ซึ่งกล่าวไว้ในคัมภีร์วิหฤตารมณตว่าพระองค์ทรงมีท้องยาน ดวงเนตรกลมสี่เหลี่ยม รูพระนาสิกกว้างมีเขี้ยวที่มุมพระโอษฐ์ มีงูและพวงมาลัยกะโหลกศีรษะเป็นเครื่องประดับ ทรงมี 8 กร ซึ่งถือคทาที่ทำด้วยกระดูกมียอดเป็นกะโหลกศีรษะ (khatvanga), ฆ้องปากศก (noose), ตรีศูล (sula), กลอง 2 หน้า (damru), ฆ้อง (kapala), งู, ก้อนเนื้อและกรที่เหลือนำไปทำประทานครุฑด้านข้างของพระไกรพจะมีสุนัขมีสีกายเดียวกับรูปเคารพในคัมภีร์รูปามานถนะ (Rupamanidana) กล่าวว่าพระวฑุกะไกรพจะสวมชฎาสีแดงพระกายมีสีแดง มี 3 เนตร 4 กร ทรงถือตรีศูล, หอกเขือก, กลอง 2 หน้า และฆ้อง ทรงมีสุนัขเป็นพาหนะ พระวฑุกะไกรพจะทรงเปลือย

19 Ibid, p.176

20 Sheo Bahadur Singh, op. cit., p.40

กาย มีเครื่องประดับเป็นงูและกระโหลกศีรษะ และรอบ ๆ พระองค์แวดล้อมไปด้วยปิศาจจำนวนมาก²¹

สวารนาครศา ไกรพ (Svarnakarsbana Bhairava) มีพระกายสีเหลือง มี 3 แตร ทรงอาภรณ์สีเหลืองและสวมเครื่องประดับทุกชนิด และได้รับการสรรเสริญจากเทพทั้งปวง เป็นรูปที่แสดงความสุขที่เปี่ยมล้นอำนาจสูงสุด มี 4 กร ทรงถือภาชนะบรรจุด้วยทอง และเพชรพลอยต่าง ๆ , จักร, โคมระ (tomara) และตรีศูลขนาดใหญ่วางไว้บนพระอังสา²²

ลักษณะประติมากรรมรูปเคารพพระศิวะปางสังฆมูรติ (SAMHARAMURTI)

ประติมากรรมรูปเคารพที่สร้างขึ้นตามคติความเชื่อของชาวฮินดู เพื่อเป็นการสะดวกในการสักการบูชาซึ่งเทพเจ้าได้ปรากฏกายลงมาในแบบต่าง ๆ กันประติมากรรมรูปเคารพพระศิวะปางสังฆมูรติที่ปรากฏในประเทศอินเดียมีรายละเอียดองค์ประกอบภาพแตกต่างกันเพราะความแตกต่างทางศิลปะของสกุลช่างต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการศึกษาความหมายหรือความเข้าใจของช่างแต่ละสกุลช่าง ที่ตีความจากคัมภีร์และขึ้นอยู่กับความนิยมของชุมชนแต่ละภูมิภาคของอินเดียด้วย จึงทำให้รายละเอียดต่าง ๆ ของภาพแตกต่างกันไป

1. คชหารมูรติ (Gajaharamurti หรือ Gajasnrasamharamurti) ปรากฏรูปแบบพระศิวะในปางคชหารมูรตินี้ ตั้งแต่ 4 กร, 8 กร และ 16 กรโดยมีรายละเอียดดังนี้

พระศิวะ 4 กร²³ ประทับยืนอยู่กลางหนั่งช้างที่แผ่อกเอาหางชูขึ้นข้างบน โดยพระบาทขวาเหยียบหัวช้างไว้ ส่วนพระบาทซ้ายยกสูงชันขึ้นไปทางขวา พระกรขวาหลัง

²¹T.A. Gopinatha Rao, op. cit., p.177 - 178

²²Ibid, p.179

²³Gabriel Touveau - Dubreuil, Iconography of Southern India (New Delhi:offset Printers, 1978), p.29 - 30

ถือกอลง 2 หน้า มีงูหัวที่เฒ่ามาจากตรงกลางของกลอง พระกรซ้ายยกทรงถือกัณเฑาะว์ ส่วนพระกรขวาหน้าท้าวปางประทานอภัย และพระกรซ้ายที่เหลือทำปางพิฆะมุกุรา เกล้ามทรงหม่อมกุฎและเครื่องประดับอื่น ๆ มีเนตรที่สามบนประแสงและมิกว้างประดังที่หนึ่งข้างด้านซ้ายของพระศิวะ (ภาพที่ 1)

พระศิวะ 8 กร มีรายละเอียดต่างกันคือ ประติมากรรมศิลปะที่ทรรสุรัม (Darasuram) เมืองตันจอร์ (Tanjore) ประทับยืนเหยียดหัวข้างมีหนึ่งข้างเป็นประภามณฑล พระบาทขวาเหยียดตรงในขณะที่พระบาทซ้ายยกขึ้นสูงองพระขงฆ์ไปทางขวา พระกรขวาของพระองค์ทรงถือกอลง 2 หน้า, ดาบ, ตรีศูลและหนึ่งข้าง ส่วนพระกรซ้ายทรงถือกปาล, ขดเชือก, หนึ่งข้างและทำปางสุณี พระพักตร์แสดงความดุร้ายมีเขี้ยวออกจากพระโอษฐ์ พระเศียรมีกะโหลกศีรษะประดับ ด้านซ้ายของพระองค์มีพระปารวตีประทับยืนและอุ้มพระขันธุกรมารไว้ที่พระโสณี แสดงความหวาดกลัวพระศิวะ (ภาพที่ 2) ประติมากรรมศิลปะที่ตีรจเนกัตตันคูทิ (Tiruchchengattangudi) ประทับยืนเหยียดหัวข้างด้วยพระบาทขวามีหนึ่งข้างอยู่ด้านหลัง พระบาทซ้ายยกขึ้นสูงอง พระขงฆ์มีลักษณะคล้ายกับประติมากรรมที่ทรรสุรัม พระกรซ้ายทรงถือกปาล, กว้าง (?), หนึ่งข้างและแสดงปางวิศมายา ส่วนพระกรขวาทรงถือกอลง 2 หน้า, ขดเชือก, ตรีศูลและหนึ่งข้าง (ภาพที่ 3) ประติมากรรมสำริดจากเทวสถานพระศิวะที่วาลูวูร์ (Valavur) ซึ่งเป็นแหล่งที่นิยมเคารพบูชาพระศิวะในปางศุขหามูรติ ประติมากรรมนี้เป็นศิลปะกรรมที่ต่อเนื่องมาหนึ่ง พระองค์ประทับยืนเหยียดหัวข้างด้วยพระบาทขวา ส่วนพระบาทซ้ายยกขึ้นและองพระขงฆ์ไปทางขวา พระกรขวาและพระกรซ้ายหน้าท้าวออกและยึดหนึ่งข้างที่เป็นประภามณฑลทางด้านหลังของพระองค์ พระกรขวาที่เหลือทรงถือกัณเฑาะว์, ดาบ, อีกกรเห็นอาวุธไม้ขัดและพระกรทางซ้ายที่เหลือทรงถือกปาล, โสฬส, งู, หนึ่งข้างทางด้านพระกรซ้ายมีงาที่เฒ่าออกมาข้าง ๆ พระศิวะด้านล่างมีบริวารองค์เล็ก ๆ มี 4 กร กลึงตีกลองและเล่นเครื่องดนตรีอื่น^{๒๔} (ภาพที่ 4) ประติมากรรม

^{๒๔}T.A. Gopinatha Rao, *op cit.*, p. 154 - 155

ศิลปะการบูชาอิศวาราที่มีลักษณะการยืนที่ต่างไปจาก 3 ภาพที่กล่าวมาคือ ทรงประทับยืนเหยียดเท้าข้างด้วยพระบาทซ้ายและยกพระบาทขวาขึ้นไปทางซ้าย งอพระขงฆ์ในลักษณะที่ไม่สูงอยู่ในท่าอุกทิกาสุน (Ukatikasuna) ตามคัมภีร์ พระกรซ้ายและขวาด้านหลังยกขึ้นเหนือพระเศียรเพื่อถือหนึ่งข้างเอาไว้ พระกรขวาที่เหลือทรงถือขลุ่ยข้าง, ตรีศูลและหอก ส่วนพระกรซ้ายที่เหลือทรงถือขลุ่ย, กบิลและงาช้าง มีประภามณฑลเป็นหนึ่งข้างอยู่เบื้องหลัง และมีเท้าของข้างยื่นออกมาทางด้านล่าง²⁵ (ภาพที่ 5)

พระคิเว 16 กร ประติมากรรมศิลปะภาพสลักนูนารรณ วัดอมรเตศวร²⁶ (Amrutesvara) ประทับยืนเหยียดเท้าข้างด้วยพระบาทขวา ในขณะที่ยกพระบาทซ้ายยกขึ้นปลายพระบาทซ้ายชี้ไปที่พระขงฆ์ขวาในลักษณะที่นุ่มนวล สวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะมนุษย์ยาวลงมาถึงพระบาทและสวมเครื่องประดับอื่น ๆ มีหนึ่งข้างเป็นประภามณฑลอยู่ด้านหลัง โดยมีรูปของเทพรักษาที่ทั้ง 8 ประคองโดยรอบเหนือหนึ่งข้าง พระกรส่วนแม้อำตรัดหักพังไป พระกรที่เหลือทรงถือหนึ่งข้าง, ขลุ่ย, คทา, ตรีศูล, พวงมาลัยลูกปัดและกบิล ด้านนอกหนึ่งข้างทางขวาของพระคิเวมีพระพรหมประทับยืนเล่นเวณาด้วย 2 กร อีก 2 กร ทรงถือหม้อน้ำและสรุภ (ซันตักมี) และเทพมี 4 กรกำลังตีกลองฉันทะ (Jantaka) ส่วนทางด้านซ้ายของพระองค์มีพระวิฆเนศวรประทับยืนมี 6 กร 2 กร ถือขลุ่ยเล็ก 4 กรที่เหลือถือสังข์, จักร, ดอกบัวและคทา ทางด้านซ้ายของพระวิฆเนศวรมีเทพ 4 กรประทับยืนตีกลอง ส่วนในหนึ่งข้างด้านขวาของพระคิเวมีพระอุมาและพระคเณศวรประทับยืนอยู่ และทางซ้ายของพระคิเวมีโคนาภีและภริงคิ (Bhringi) (ภาพที่ 6) ประติมากรรมศิลปะจากเทวสถานเทห์เลกิด²⁷ (Halebid) แสดงอาการเคลื่อนไหวที่รุนแรง ประทับยืนเหยียดเท้าข้างด้วยพระบาทขวา พระบาทซ้ายยกขึ้นและงออย่าง

²⁵ Shakti M. Gupta, Legends Around Shiva (New Delhi: Somaiya Publications PVT. LTD., 1979), p.18

²⁶ T.A. Gopinatha Rao, op cit., p.152

²⁷ Ibid, p.159

นมเนวล มีเครื่องประดับพระองค์มาก สวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะยาวลงมาถึงพระบาท
เกล้าผมทรงชฎามุกุฏมีมาลัยกะโหลกศีรษะประดับมณี พระกรทางขวาทรงถือดาบ , วัชร,
กลอง 2 หน้า , กระบอง , ขอลับช้าง , ลีว , คันศรและหนังช้าง ในขณะพระกรทาง
ซ้ายทรงถือกระบองมียอดเป็นกะโหลกศีรษะมนุษย์ , กระดิ่ง , กपाल , งู , ตรีศูล ,
หอก , งาช้างและลูกศร ด้านล่างทางขวาของพระศิวะมีปิศาจ 4 ตนซึ่งอดอาหารกำลัง
สรรเสริญพระศิวะส่วนทางด้านซ้ายของพระองค์มีเหล่าเทพกำลังเล่นดนตรี มีหนังช้างเป็น
ประภามณฑลอยู่ด้านหลัง (ภาพที่ 7)

2. กาลวิมูติ (Kalarimurti) ลักษณะของประติมากรรมรูปเคารพในปาง
นี้ มีทั้งลักษณะที่พระศิวะกำลังโผล่ออกมาจากศิวลึงค์ และออกมาจากศิวลึงค์แล้ว มีรายละเอียดดังนี้

ประติมากรรมในน้ำตาศวตาร (Dasevatera) ที่ถ้ำเอลลูรา แสดงให้เห็น
ถึงพระศิวะที่ออกมาจากศิวลึงค์ โดยพระบาทขวามืออยู่ในศิวลึงค์และที่พระบาทซ้ายแสดงท่า
และพระยมประทับนั่งแสดงความเคารพต่อพระองค์ด้วยกรขา และกรซ้ายถือผ้าภาสาที่ผูก
ไว้กับคอของมารกันเทยะ (Markandeya) ซึ่งนั่งอยู่ข้าง ๆ ศิวลึงค์ พระศิวะมี 4 กร
พระกรขวามือทรงถือดาบและพระกรซ้ายทรงถือตรีศูลซึ่งแทงไปยังพระยม ในขณะที่พระกร
ขวาที่เหลือวางอยู่บนพระโสณีในท่า กัญยวลัมบิณะ มุทรา (Katyavalambitahasta)
ส่วนพระกรซ้ายอีกข้างยกขึ้นในท่าวิสมายามุทรา มีกะโหลกศีรษะประดับที่มวยผมที่เกล้าแบบ
ชฎามุกุฏ (ภาพที่ 8) ประติมากรรมในวิหารไกรลาสที่ถ้ำเอลลูรา ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับรูป
ที่ถ้ำตาศวตาร แต่รูปนี้พระยมยืนแสดงการสรรเสริญพระศิวะด้วยกรข้างหนึ่งซึ่งยกขึ้น ส่วน
อีกกรถือผ้าภาสา ที่ผูกไว้กับคอของมารกันเทยะซึ่งศีรษะชำรุดหายไป นั่งอยู่ข้างๆ ศิวลึงค์
พระศิวะออกมาจากศิวลึงค์ยกพระบาทซ้ายเตะออกของพระยม พระองค์ทรงมี 4 กร ถือตรี-
ศูลด้วย 2 กรหน้าและแทงไปยังอกของพระยมพระกรซ้ายหลังถือกลอง 2 หน้า และพระกร
ขวาหลังท่าทำสูนิมุทรา ลักษณะของประติมากรรมนี้แสดงถึงอำนาจความแข็งแรง
(ภาพที่ 9) ในสมัยราชวงศ์จาลุกยะ (Chalukyam) นิยมลักษณะประติมากรรมแบบนี้มาก
ประติมากรรมสำริดที่สร้างขึ้นในสมัยหลังเทวรูปพระศิวะออกมาจากศิวลึงค์โดยพระบาทขวา

ฝังอยู่ในศิวิลิ่งค์ ส่วนพระบาทซ้ายยกขึ้นเพื่อเตะพระยม (สันนิษฐานว่าทำแยกต่างหาก) พระองค์ทรงมี 4 กร ทรงถือขวานและตรีศูลในพระกรขวาและทรงถือกวางและกपालในพระกรซ้าย²⁸ (ภาพที่ 10)

ประติมากรรมรูปเคารพของพระศิวะที่ต่างจากใน 3 ภาพแรกคือ พระศิวะจะทรงอยู่ในลักษณะเด่น ประทับยืนโดยพระบาทซ้ายเหยียบกายของพระยมที่นอนราบอยู่กับพื้น และพระบาทขวาของพระองค์เตะพระยมบริเวณอกคล้ายกับเตะร่า พระองค์ทรงมี 4 กร ทรงถือตรีศูลเอาปลายลง , ขวานในพระกรขวา และทรงถือกวาง , กपालในพระกรซ้าย ทางด้านขวาของพระศิวะมีมารกันเทยะ ขึ้นอยู่ในท่าอัญหสิสรวเสริญพระศิวะ ด้านหลังของพระองค์มีประภามณฑลมีลวดลายดอกไม้ ใบไม้และเปลวไฟประดับ (ภาพที่ 11) ประติมากรรมศิลาอีกรูปหนึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับประติมากรรมในภาพที่ 11 ต่างกันเพียงแต่ประติมากรรมนี้พระบาทซ้ายยกขึ้นเตะพระยมและพระบาทขวาเหยียบร่างของพระยมลักษณะการนอนของพระยมจะหันศีรษะไปทางซ้ายซึ่งตรงข้ามกับรูปที่ 11 และอีกอย่างในรูปนี้ก็ไม่มีประภามณฑล²⁹ (ภาพที่ 12) ประติมากรรมรูปพระศิวะในลักษณะเด่นเหยียบพระยมแทนแห่งความตายแสดงการเคลื่อนไหวอย่างรุนแรง พระพักตร์มีรอยยิ้มอย่างดูร้าย เป็นประติมากรรมที่สลักศิลาได้อ่อนช้อยเหมือนหล่อด้วยโลหะ พระบาทซ้ายของพระศิวะเหยียบพระยมที่นอนหันศีรษะไปทางขวา ส่วนพระบาทขวาของพระองค์ยกขึ้นเหนือร่างของพระยม มี 4 กร ทรงถือขวานในพระกรขวาล่าง , ทรงถือกวาง (?) ในพระกรขวาบน พระกรซ้ายล่างทำปางสุมุทราชี้ไปยังพระยม และพระกรที่เหลือทรงถือตรีศูล (ภาพที่ 13) รูปเคารพพระศิวะประทับยืนในท่าเตะร่าอยู่เหนือพระยมที่นอนคุกเข่าอยู่ ด้วยความกลัวทางด้านล่างของภาพพระบาทซ้ายของพระศิวะยกขึ้นเตะพระยม มี 4 พระกร พระกรขวาล่างทรงถือตรีศูล พระกรซ้ายล่างทำปางสุมุทราชี้ตรงไปยังพระยมพระกรที่เหลือเห็นแว่ดูในพระกรไม่ชัดเจน

²⁸ Ibid , p.161-162

²⁹ Ibid , p.162-163

เครื่องประดับกายของพระองค์มีเพียงเล็กน้อย^{๓๐} (ภาพที่ 14) รูปเคารพพระศิวะประทับยืนในลักษณะการเต้น โดยพระบาทซ้ายอยู่เหนือหัวโคนเที พระบาทขวาวางบนฐาน เป็นภาพที่สลักขึ้น ๓ ช่อง ในช่องกลางเป็นรูปพระศิวะ มี 4 พระกรทรงถือทวงและตรีศูลที่เอวปลายลงในพระกรขวา ส่วนพระกรซ้ายทรงถือทวงและกपाल ในภาพสลักช่องซ้ายมีรูปมารกันเทยะ กำลังบูชาศิวลึงค์อยู่ด้วยความกลัวในขณะที่ภาพสลักทางด้านขวาเป็นภาพของพระยมที่จะมาเอาชีวิตของมารกันเดยะ (ภาพที่ 15) รูปเคารพพระศิวะประทับยืนในลักษณะเต้นรำอยู่ในวงโค้งที่มีเปลวไฟประดับอยู่โดยรอบ พระบาทขวาเหยียบร่างของพระยมที่นอนราบอยู่กึ่งฐาน ส่วนพระบาทซ้ายยกขึ้น ทรงมี 4 พระกร พระกรขวามือถือทวงโค้งและถือทวง พระกรขวาล่างทรงถือตรีศูลเอวส่วนปลายลงเพื่อแทงพระยม พระกรซ้ายบนทรงถือทวงเชือกที่ติดอยู่กับวงโค้ง และพระกรซ้ายล่างทำปางสุมิตราอยู่ที่พระโสณซ้าย ด้านล่างข้างขวาของพระศิวะมีรูปของมารกันเทยะ ยืนอยู่ในท่าอัญชลี^{๓๑} (ภาพที่ 16) ประติมากรรมอีกรูปหนึ่งซึ่งอยู่ในสมัยโจฬตอนต้น พระศิวะประทับยืนโดยพระบาทขวาวางบนฐาน ส่วนพระบาทซ้ายเหยียบเศียรของพระยมที่หันไปทางซ้าย แสดงถึงลักษณะการเคลื่อนไหว ทรงมี 4 กร ยกพระกรขวามือขึ้นซึ่งทรงถือดาบจะฟันพระยม พระกรขวาที่เหลือทรงถือตรีศูล พระกรซ้ายล่างทรงถือกपाल พระกรซ้ายที่เหลือยกขึ้นแสดงปางสุมิตรา^{๓๒} (ภาพที่ 17)

^{๓๐}Aschwin De Lippe , Indian medieeval sculpture. (Netherland : Publishing Company , 1978) , p.252

^{๓๑}Jitendra Nath Banerjee , The Deveopment of Hindu Iconography.

(New Delhi : K.L. Sachdeva at Skylark Printess , 1974) , p.87

^{๓๒}S.R.Balasubrahmanyam , Early Chola temples. (New Delhi : Thomson Press (india) Limited , 1971) , p.202

3. ศารภะมุติ (Sarabhesa murti) ปรากฏรูปแบบในประเทศอินเดีย ในสมัยโจฬะตอนปลายนิยมสร้างกันมาก มีรายละเอียด ดังนี้

ประติมากรรมนูนสูงเป็นรูปของศารภ (นกสีทอง) ก่อนล่างเป็นสิงห์ ก่อนบนเป็นมนุษย์แต่มีหัวเป็นสิงห์เกล้ามทรงชฎามงกุฏ มีตาที่สามบนหน้าผาก มี 2 ปีก 8 ขา 2 ขาหน้ายกขึ้น อีก 4 กรยกขึ้นข้างบน 2 ขาหลังเหยียดออกแรงสิงห์ซึ่งมี 4 กร 2 กรหน้าทำปางอัญชลี อีก 2 กรห้อยลงไปตามศีรษะ (ภาพที่ 18) ประติมากรรมนูนสูงอีกชิ้นหนึ่งของศารภเป็นนกสีทองมีหน้าเป็นสิงห์มีตาที่สามบนหน้าผากและมีหางยาวเป็นสิงห์สวมชฎามงกุฏ มี 2 ปีก 8 ขา 2 ขาหน้ามีเล็บแหลมคมเหมือนสิงห์ยกสูงขึ้น อีก 4 ขา ยกขึ้นด้านข้าง ส่วน 2 ขาหลังเหยียดออกแรงสิงห์ซึ่งอยู่ในลักษณะของมนุษย์มีหัวเป็นสิงห์ มี 8 กร 2 กรหน้าทำปางอัญชลี กรที่เหลือห้อยตกลงไปตามศีรษะ ด้านล่างของภาพมีเทพ ทำปางอัญชลีเหนือศีรษะ ส่วนด้านบนของภาพมีเทพต่าง ๆ มากมายมาทำปางอัญชลีรวมทั้งพระคเณศด้วย (ภาพที่ 19)

ประติมากรรมสำริดลอยตัว ศารภามีร่างกายก่อนบนเป็นมนุษย์แต่มีหัวเป็นสิงห์หน้าตาดุร้าย มีจมูกเป็นนก มีปีก 2 ปีก 4 กรถือสังข์และมูสละ (ไม้ตีพริก) ในกรขวาคือ กวางและอักษิ (?) ในกรซ้าย ก่อนล่างเป็นสิงห์มี 4 ขา ขาขวาหน้ายกขึ้นวางลงบนอกของนรสิงห์ในรูปมนุษย์มีหัวเป็นสิงห์มี 8 กรทำปางอัญชลีและถืออาวุธและแสดงท่าทางต่างๆ ขาขวาหลังและขาซ้ายหน้าของศารภาวางอยู่ตามฐาน มีหางเป็นสิงห์ยาวพินอยู่ข้างบนอีกขาที่เหลือยกขึ้น^{๖๖} (ภาพที่ 20)

4. ตริปุรันตมุติ (Tripurantamurti) รูปแบบที่ปรากฏในประเทศอินเดีย มีตั้งแต่ประทับยืนบนฐาน , ประทับยืนเหยียดมือปัสมาประหะและแบบที่ประทับยืนบนราชรถ มีรายละเอียดดังนี้

^{๖๖} S.R.Balasubrahmanyam , Late Chola temples. (New Delhi : Thomson Press (India) Limited , 1979) , pl.179,250,334

แบบแรกประทับยืนไม่ได้เห็นยกมือโสมมาประหะ

พระศิวะทรงมี 2 กร ในสมัยราชวงศ์ไศลวะตอนปลายและโจงะตอนต้นนิยมสร้างประติมากรรมพระศิวะปางศิริปรัณตมุรติด้วยโลหะ เช่นประติมากรรมสำริดศิริปรัณตมุรติที่มีความสูง 64 เซนติเมตร^{๗๔} พระองค์ประทับยืนเทริดั้งค์โดยพระบาทขวาเหยียดตรงและพระบาทซ้ายเหยียดไปเบื้องหน้าพระหรงมีงอเล็กน้อย เกล้าผมทรงชฎามุกุฏและเครื่องประดับอื่น ๆ ทั้ง 2 กรแสดงท่ากุกุยะ โดยพระกรซ้ายยกสูงขึ้นในระดับพระพักตร์แสดงถึงการถือคัมภีร์ ส่วนพระกรขวาอยู่ในระดับเอวแสดงถึงการถือลูกศร (ภาพที่ 21) ประติมากรรมสำริดอีกรูปหนึ่งประทับยืนบนฐานบัวคว่ำและบัวหงาย เกล้าผมชฎามุกุฏ กุณฑลและเครื่องประดับอื่น ๆ หนึ่งงงเลือกมีลาภหน้าเลือกอยู่ด้านหน้า ทรงทำปางวิตรรกะด้วยพระกรทั้ง 2 กร โดยพระกรขวาจะอยู่ในระดับที่ต่ำเป็นการแสดงถึงการแผลงศรโดยถือลูกศรในพระกรขวาและถือคัมภีร์ในพระกรซ้าย เป็นวิวัฒนาการทางด้านความคิดของช่างในสมัยราชวงศ์ไศลวะตอนปลาย^{๗๕} (ภาพที่ 22) มีความสูง 97.5 เซนติเมตร

พระศิวะทรงมี 4 กร ประติมากรรมสำริดสูง 1๗๗ เซนติเมตร พระศิวะประทับยืนโดยพระบาทขวาเหยียดตรง พระบาทซ้ายยกขึ้นวางบนฐานบัว 2 ชั้นเล็ก ๆ ซึ่งอยู่บนฐานใหญ่ ที่พระบาทมีกำไลกระดิ่งเล็ก ๆ ประดับทั้ง 2 พระบาทพระกรล่างทั้ง 2 อยู่ในท่ากุกุยะมูทรา แสดงถึงการถือลูกศรและคัมภีร์ พระกรขวามองทรงถือขวาน(หักไป) ส่วนพระกรซ้ายมองทรงถือขวาน (ภาพที่ 23) รูปเคารพศิริปรัณตมุรติอีกรูปหนึ่งเป็นประติมากรรมสำริดสูง 81 เซนติเมตร ประทับยืนเทริดั้งค์บนฐานบัวและมีฐานสี่เหลี่ยมรองรับฐานบัว พระ

^{๗๔} P.R.Srinivasan , Bronze of South India. (Madras : Indian Press , 1963) , p.53-54

^{๗๕} Nagaswamy , Masterpieces of early South Indian bronzes. (New Delhi : Thomson Press (India) Ltd. , 1983),p.84

พระกรขวามือทรงถือกรวาง พระกรซ้ายทรงถือกรวาง ส่วน 2 พระกรที่เหลือทำปางวิตรรกะ แสดงถึงการถือลูกศรในพระกรขวา และถือคันศรในพระกรซ้ายมีงูค้ำคองพระกรข้างซ้ายอยู่ด้วย³⁶ (ภาพที่ 24) ประติมากรรมรูปเคารพตรีปรั้นเศศลัทธิอิกรูปหนึ่ง พระองค์ประทับยืน ตรีมังก์บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย พระกายจะโค้งไปข้างหลังเล็กน้อย เปล้าผมทรงพญามุกุฏ อกเปล มาลัยลูกประคำคล้องพระศอก เกยกระเบื้องนาคนึงหนึ่ง เสือด้านหน้ามีงูห้อยหัวยาวลงมาเกือบถึงพระขมึ่งทั้งสองพระกรทั้ง 4 แสดงท่าทางแต่ไม่ปรากฏอาวุธและวัตถุในพระหัตถ์³⁷ (ภาพที่ 25) ประติมากรรมลัทธิสูง 115 เซนติเมตร พระคิเวประทับยืนตรีมังก์บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย พระกรขวามือทรงถือตรีศูลมีด้ามยาวถึงพื้น พระกรขวามือหลังทรงถือกรวาง พระกรซ้ายหน้าถือคันศรที่มีพาดยาวกว่าตรีศูลและพระกรซ้ายที่เหลือทรงถือกรวาง³⁸ (ภาพที่ 26) ประติมากรรมลัทธิสูง 62 เซนติเมตร ประทับยืนตรีมังก์ 2 พระกรหน้าทำปางกฤษณะแสดงลักษณะการแปลงศร ส่วนพระกรซ้ายทรงถือกรวางและพระกรขวามือถือกรวางทั้งหักหายไป³⁹ (ภาพที่ 27) ประติมากรรมลัทธิลักษณะคล้ายกันภาพที่ 27 พระกรขวามือหลังถือกรวางพระกรซ้ายหลังถือกรวางและ 2 พระกรหน้าที่เหลือแสดงท่าในลักษณะที่จะเล่นนิ้ว (Vimba) มากกว่าการแปลงศรเหมือนอย่างประติมากรรมรูปอื่น ๆ ⁴⁰ (ภาพที่ 28)

แบบที่สองประทับยืนเหยียดมือโสมารประหะ

พระคิเวทรงมี 4 กร ประติมากรรมรูปเคารพตรีปรั้นเศศลัทธิสูง 91 เซนติเมตร ในสมัยราชวงศ์ไฉลวะตอนปลาย ประทับยืนพระบาทขวาเหยียดตรงในขณะที่จะ

³⁶ Ibid , p.79,87

³⁷ P.R.Srinivasam , op.cit. , p.178

³⁸ Philip Rawson , Introducing Oriental art. (London : Hamlyn , 1973) , pl.61

⁴⁰ P.R.Srinivasam , op.cit. , p.231-232

พระบาทซ้ายเหยียบอโปสมารประหะตามคัมภีร์อัมฤตเททาคม ในแบบที่ 2 ทรงถือกวางใน พระกรซ้ายหลัง พระกรขวาลงทรงถือขวานแต่หักไปแล้ว ส่วนพระกรขวาและพระกรซ้าย หน้าที่อยู่ในลักษณะการถือลูกศรและคันศรตามลำดับ (ภาพที่ 29) ประติมากรรมสำริดรูปตรี ปู้นตมูรติที่มีลักษณะเหมือนภาพที่ 29 คือลักษณะของอโปสมารประหะที่ถูกเหยียบจะนอนราบกับฐานและเหยียบด้วยพระบาทซ้ายเช่นกัน พระกรขวาลงและพระกรซ้ายหลังทรงถือ ขวาน และกวางตามลำดับ ส่วนพระกรหน้าที่เหลืออยู่ในลักษณะการถือลูกศรในพระกรขวา และถือคันศรในพระกรซ้ายที่ยกขึ้นสูงกว่าในรูปที่ 29 คือในระดับพระพักตร์^{๔๑} (ภาพที่ 3๐) ประติมากรรมรูปเคารพตรีปู้นตมูรติอีกรูปหนึ่ง พระศิวนะประทับยืนตรึงคัมภีร์พระบาท ซ้ายเหยียบอโปสมารประหะ ซึ่งอโปสมารประหะในภาพนี้จะอยู่ในท่านั่งเอามือซ้ายจับพระบาท ซ้ายของพระศิวนะที่วางไว้บนเศียรหะของตน พระกรขวาลงทรงถือขวาน พระกรซ้ายหลังทรง ถือกวางแต่หักหายไป ส่วนอีก 2 พระกรหน้าที่เหลืออยู่ในลักษณะการแสดงศร โดยพระบาท ขวาแสดงการถือลูกศรในระดับพระ โสณ ส่วนพระกรขวาแสดงการถือคันศรอยู่ในระดับพระ อังศ^{๔๒} (ภาพที่ 31) ประติมากรรมจากจิตมพรมพระศิวนะประทับยืนเคียงข้างกับพระปารวตี โดยพระบาทซ้ายของพระศิวนะ ทรงวางบนเศียรหะของอโปสมารประหะที่อยู่ในลักษณะนอนราบ พระกรขวาลงของพระองค์ทรงถือขวาน พระกรขวาล่างถือลูกศรส่วนพระกรซ้ายหน้าถือ คันศรและพระกรซ้ายที่เหลือทรงถือกวาง พระนางปารวตีทรงมี 2 กร ทรงถือดอกบัวใน พระกรขวา และพระกรซ้ายห้อยอยู่ข้างพระองค์ ทางด้านล่างของภาพมีพระพรหมประทับนั่ง อยู่กับโคนเท้านั่งใต้รูปพระพรหมมีรูปม้า 4 ตัวกำลังลากราหรถ^{๔๓} (ภาพที่ 32) พระศิวนะทรงมี 8 กร ประติมากรรมนูนสูงซึ่งมีลักษณะการเคลื่อนไหวที่รุนแรง พระบาทขวา เหยียดตรง ส่วนพระบาทซ้ายยกขึ้นสูงเหยียบอโปสมารประหะที่นั่งในท่าอัญชลี พระองค์ทรง

^{๔๑} R. Nagaswamy, op cit., p.81,89

^{๔๒} P.R. Srinivasan, op cit., p.223 - 224

^{๔๓} H. Krishna Sastri, South India Image, God & Goodness (New Delhi: Asian Educational services, 1986), p.142.

หันพระกายไปทางซ้ายและมองไปยังปราสาท 3 หลัง ทรงถือดาบ, ตรีศูล, สรรค์, คทา มี ยอดเป็นกะโหลกศีรษะมนุษย์, กपाल, คันศร, ลูกศร เป็นต้น⁴⁴ (ภาพที่ 33)

แบบที่สามพระศิวะประทับยืนบนราชรถ

เป็นการทำประติมากรรมรูปเคารพตรีปรัศนคติที่ทำตามคัมภีร์อัมฤตมณฑาทกม ในแบบที่ 8 มีรายละเอียดดังนี้

พระศิวะทรงมี 2 กร ประติมากรรมบนสูงในวิหารไกรลาส ถ้าเอลสุรา พระ ศิวะประทับยืนบนราชรถพระบาทแยกออกจากกัน พระกรขวาทือลูกศร ในขณะที่พระกรซ้าย ทรงถือคันศรแสงศรไปยังปราสาท 3 หลัง บนพระอังสาขวามีกรบอบรรจุลูกศร ส่วนหน้า ของราชรถมีพระพรหมประทับนั่งเป็นสารถิ และข้างเคลื่อนโดยมีม้า 2 ตัวเทียมราชรถ ด้าน หน้าของพระศิวะมีรูปของอสูรที่กำลังหนีพระองค์⁴⁵ (ภาพที่ 34)

พระศิวะทรงมี 8 กร ประติมากรรมบนสูงพระศิวะประทับยืนบนราชรถโดย พระบาทขวาอยู่ในราชรถขณะที่พระบาทซ้ายยกขึ้นและก้าวไปข้างหน้า 2 พระกรหน้าอยู่ใน ท่าแสงศรโดยพระกรขวาทือลูกศรและพระกรซ้ายทรงถือคันศร พระกรที่เหลือถือตรีศูล, ดาบ, ขวาน(?) เป็นต้น ด้านหน้าของราชรถมีพระพรหมประทับนั่งเป็นสารถิม้าเทียม ราชรถอยู่ข้างหน้า⁴⁶ (ภาพที่ 35) ประติมากรรมศิลปะอีกรูปหนึ่งพระศิวะประทับยืน ทำอลิชาสนะ (aledhasana) บนราชรถโดยพระบาทขวาอยู่ในราชรถขณะที่พระบาทซ้าย ยกขึ้นวางบนราชรถโดยพระบาทขวาอยู่ในราชรถขณะที่พระบาทซ้ายยกขึ้นวางบนราชรถทรง ถือคันศร ลูกศรและอาวุธต่างๆ ที่ใช้ในการทำสงคราม มีพระพรหมเป็นสารถิและมีม้าเทียม ราชรถ ประติมากรรมนี้อยู่ในกรอบที่มีเสา

⁴⁴Mihir Mohan Mukhopadhyay, Sculpture of Ganga - Yamuna (New Delhi:Printers Pvt. Ltd), pl.80

⁴⁵T.A. Gopinatha Rao, op cit., p.171

⁴⁶M.K. Dhavalikar, Masterpieces of Rashtrakuta Art the Kailas (Bombay):Typographic, 1983) p.43

รูปหน้าเสือประดับที่โคนเสาทั้ง 2 ข้าง (ภาพที่ 36) อีกรูปหนึ่งพระศิวะประทับยืนบนราชรถ ในลักษณะที่พระบาทขวากำลังจะยกขึ้นและดูเหมือนจะก้าวไปข้างหน้า ส่วนพระบาทซ้ายวาง อยู่บนราชรถ ทรงถือคันศร, ลูกศร, ดาบ, ศรีศูล, กระดิ่งและอาวุธอื่น ๆ ในพระกร ทั้ง 8 ซึ่งพระกรขวาด้านหน้าได้หักหายไป ทางด้านซ้ายของพระองค์มีพระพรหมประทับนั่ง อยู่ส่วนหน้าของราชรถและมีม้าเทียมราชรถ ทางขวาของพระศิวะมีพระชายาประทับยืนอยู่ (ภาพที่ 37) ที่อำทรประเทศ (Andhradesa) นิยมเคารพบูชาและสร้างรูปเคารพในปาง สตรีปรัศคมุรติกันมาก¹⁷

พระศิวะทรงมี 10 กร ประทับยืนบนราชรถพระบาทขวาก้าวไปข้างหน้าพระ บาทซ้ายอยู่เบื้องหลัง พระกายเอนไปทางด้านหลัง แต่พระพักตร์และพระกรมุ่งตรงไปยัง ปราสาท 3 หลังที่จะทรงทำลาย พระกรได้หักหายไปข้าง พระกรที่เหลืออยู่ในทรงถือดาบ, โล่, ส่วนพระกรขวาด้านหน้าถือลูกศรที่ขึงไว้กับสายศร ขณะที่พระกรซ้ายหน้าทรงถือคันศรเอาไว้ มีพระพรหมประทับนั่งอยู่ด้านหน้าราชรถเป็นสาวก มีม้าเทียมราชรถอยู่ 2 ตัว (ภาพที่ 38, 39)

5. วีรภัทรมุรติ (Virabhadremurti) ปรากฏรูปแบบพระวีรภัทรมีรูปแบบ ตั้งแต่ 4 กร, 6 กร, 8 กร และ 10 กร มีรายละเอียดดังนี้

พระวีรภัทรทรงมี 4 กร ประติมากรรมบนแท่นสี่เหลี่ยม พระองค์ประทับยืนอยู่ กลางภาพในลักษณะการเคลื่อนไหว พระเกศาสวยยาว สวมกุณฑลและสังวาลย์พระกร ขวาทรงถือดาบและเขาสัตว์ พระกรซ้ายทรงถือเคียวพระพักตร์ไว้เหนือกองไปมาชายัญที่ กำลังลุกโชนขึ้นและทำปางประทานอภัยทางขวาของพระองค์มีพระพักตร์ซึ่งถูกตัดเศียรแล้ว ประทับนั่งเอนไปทางขวา มีรูปสตรีซึ่งอาจเป็นชายาของพระพักตร์ซึ่งอยู่ในท่าที่ตกใจมอง ไปยังพระพักตร์ที่ไม่มีเศียรนั้น ทางซ้ายของพระศิวะมีรูปฤๅษีประทับยืนมี 2 กรถือช้อนตักขี้ในกร

¹⁷ M.L. Nigam, Sculptural art of Andhra (New Delhi:Print India, 1980), p.52

¹⁸ T.A. Gopinatha Rao, op cit., p.171

ทวา (ภาพที่ 40) ประติมากรรมรูปเคารพพระวิฆเนศวรประทับอยู่บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย ข้างหลังมีประภาศลักขณะเป็นรูปวงโค้งเกือกม้ามีลวดลาย

ประดับที่ขอบ พระศิวะทรงเกล้าผมทรงชฎามุกุฏ สิ้งวาลย์ รองพระบาท พระกรขวาทรงถือ ดาบและลูกศร พระกรซ้ายทรงถือโล่และคันศร ทางขวาของพระองค์มีรูปพระพักตร์ประทับ ยืนในท่าอัญชลี ทรงมีเศียรเป็นแปะ เป็นประติมากรรมที่ตั้งงามชิ้นหนึ่ง⁴⁹ (ภาพที่ 41)

ประติมากรรมรูปเคารพพระวิฆเนศวรประทับนั่งในท่าอรรธการิจาณกะ (ardhaperijanka) เกล้าผมทรงชฎามุกุฏและเครื่องประดับอื่น ๆ ที่มีมาลัยบุกประคำและงูอยู่ สวมรองพระบาท และสวมกำไลร้อยด้วยกระดิ่งเล็ก ๆ รอบพระบาททั้งสอง 2 กรหน้าทรงถือเครื่องดนตรี แต่หักไปบางส่วน กรขวาบนทรงถืออักษมาลาและพระกรซ้ายบนทรงถือโล่(?)⁵⁰ (ภาพที่

42) อีกรูปเป็นประติมากรรมสำริด ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยหลัง ประทับยืนในวงโค้งรูปเสื่อ มี นาค 5 เศียรอยู่เหนือเศียรของพระองค์ พระกรขวานำทรงถือดาบ พระกรขวาลงทรง ถือลูกศร พระกรซ้ายนำทรงถือโล่ และพระกรซ้ายหลังทรงถือคันศร ลักษณะพระพักตร์ แสดงความดุร้าย ทางขวาของพระองค์มีพระพักตร์มีเศียรเป็นแปะประทับยืนในท่าอัญชลี ส่วน ทางซ้ายของพระองค์มีพระปารวตีประทับยืนทรงถือดอกบัวในพระกรขวา ประติมากรรมรูปนี้ มีความสูง 22 เซนติเมตร⁵¹ (ภาพที่ 43)

พระวิฆเนศวรทรงมี 6 กร พระองค์ประทับยืนในลักษณะการก้าวพระบาทขวาไป ข้างหน้า มีเครื่องแต่งพระองค์มากมาย สวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะและลูกประคำมีชายผ้า ห้อยทางด้านหน้าและด้านข้างพระองค์ เกล้าผมทรงชฎามุกุฏ มีรัศมีเปลวไฟรอบพระเศียร สวมรองพระบาท มีหนวดยาวเหนือพระโอษฐ์ 3 กรขวาทรงถืองู, สิ้ง, อักษมาลาส่วน 3 กรซ้ายทรงถือตรีศูล, ขดเชือกและดาบ (ภาพที่ 44)

พระวิฆเนศวรทรงมี 8 กร เป็นภาพของพระวิฆเนศวรกำลังทำลายนิธิบูชายักษ์ของ

⁴⁹ H. Krishna Sastri, *op cit.*, p.155 - 156

⁵⁰ Jitendra Nath Banerjee, *op cit.*, p.472

⁵¹ A.G. Mitchell, *op. cit.*, p.33

พระทักษะ พระองค์อยู่ในท่ากึ่งจะตัดเศียรของพระพรหม ทรงถือขดเชือก, สรีคุล, ดาบ และเลื่อยในพระกรขวา ส่วนในพระกรซ้ายทรงถือกวาง, คันศร, ลูกศรและด้ามของตรีศูล มีปลายแหลมเป็นหอก ทรงสวมอาภรณ์และเครื่องประดับจำนวนมากและเกล้าผมทรงชฎามุกุฏมีรัศมีเปลวไฟรอบพระเศียร พระทักษะอยู่ในท่านอน ระหว่างพระบาททั้งสองของ พระวิรภักตรตรงกลางภาพมีกองไฟสำหรับชาห์ญู ด้านบนมีบัลลังก์ที่ประทับแต่ไม่มีผู้ใดประทับนั่งอยู่ทางซ้ายของภาพมีเหล่าเทพยืนถืออาวุธ และวัตถุต่างๆ ในกร⁵² (ภาพที่ 45) ประติมากรรมสำริดรูปพระวิรภักตรประทับยืนทรงกิ่งหนึ่งมือ พระนัศัตรแสดงความรักด้วยพระเนตรกลมโตและมีเขี้ยวงอกออกมาอย่างน่ากลัว สวมเครื่องประดับต่าง ๆ และรองพระบาท พระกรได้หักไปข้างอาวุธ และวัตถุในพระกรก็ชำรุดหายไปจึงไม่ทราบว่าเป็นทรงถืออะไรในพระหัตถ์ข้าง (ภาพที่ 46)

พระวิรภักตรทรงมี 10 กร สลักจากศิลาประทับยืนเหนือพระทักษะ พระกรขวา 3 กรทรงถือลูกศร, ขวานและดาบ พระกรขวาคือพระกรหนึ่งทรงถือดาบยาวซึ่งบางส่วนได้หักไปแสดงท่าแทงไปที่พระคอของพระทักษะ และพระกรขวาที่เหลือแสดงทำดิ่งลูกศรออกมาจากกระบอกที่แขวนไว้บนพระอังสาขวา พระกรทางซ้ายทรงถือคันศร, มุสละ(?), ขดเชือก, โล่ห์กลมและโล่ห์สี่เหลี่ยมสลักลวดลายสวยงาม เก้าผมทรงชฎามุกุฏมีเปลวไฟเป็นรัศมีรอบพระเศียร⁵³ (ภาพที่ 47)

6. กามานตมูรติ (Kamantakamurti) รูปแม่ที่ปรากฏมีรายละเอียดดังนี้

ประติมากรรมศิลาสูงพระศิวะประทับนั่งอยู่ใต้ต้นไม้ โดยห้อยพระบาทขวาและวางพระบาทซ้ายไว้บนพระเพลาขวา เก้าผมทรงชฎามุกุฏมีรูปกะโหลกศีรษะประดับสวมกษัตราขนาดใหญ่ สวมมาลัยลูกประคำที่พระคอ คล้องสายยัญญูใหญ่ไว้ มี 4 กร วางพระกรขวาไว้บนหัวของโคนเที พระกรอื่นเห็นไม่ชัดทางขวาของพระองค์มีรูปกามเทพอยู่ในท่าที่

⁵²Gabriel Jouveau - Dubrenil, op. cit., p. 47 - 48

⁵³T.A. Gopinatha Rao, op. cit., p.187 - 188

พระศอ เบื้องหน้ามีชายผ้าห้อยสวมกุดชฎขนาดใหญ่ ทางขวาของกามเทพมีเทพและเทพีอยู่ในท่าอัญชลี^{๕๔} (ภาพที่ 48)

ประติมากรรมรูปเคารพพระศิวะประทับนั่งในท่าสทิตสนะบนบัลลังก์ดอกบัวมี 4 กร ทรงถือพวงมาลัยลูกบิด, งู, แสดงท่าสู่มฤตราและวางไว้บนพระเพลา พระองค์ทรงเกล้าผมทรงชฎามุกุฏ มีพระเนตรที่ 3 บนพระนลาฏ ส่วนกามเทพสลักอยู่ในกรอบเล็กทางซ้ายของพระศิวะ โดยมีพระนางราตรีช้ายาของกามเทพประทับอยู่ด้วยความกลัว และทำปางวิศมาเยนมฤตรา ส่วนในกรอบเล็กทางด้านขวาของพระศิวะมีรูปพระนางปารวตีประทับอยู่กับคนรับใช้ที่ทำท่าอัญชลี^{๕๕} (ภาพที่ 49)

7. มหากาล (Mahakala) ปรากฏรูปพระศิวะมหากาลหลายรูปแบบ มีรายละเอียดดังนี้

พระศิวะทรงมี 4 กร ประทับยืนด้วยพระบาทซ้าย ยกพระบาทขวาขึ้นและพับพระขงฆ์เกล้าผมทรงชฎามุกุฏและมีกะโหลกศีรษะมนุษย์ประดับรอบพระเศียรคล้องพวงมาลัยกะโหลกศีรษะมนุษย์ยาวลงมาถึงพระขงฆ์ พระกรทั้ง 4 แสดงปางกฏกะมฤตรา และถืองูไว้ในพระกรซ้ายล่าง มีเนตรที่สามบนพระนลาฏ (ภาพที่ 50)

พระศิวะทรงมี 12 กร เป็นประติมากรรมสำริด มีลักษณะทำทางน้ำหนักประทับยืนเหยียดเท้า 2 ตนด้วยพระบาททั้ง 2 ข้างของพระองค์ทรงมี 3 เศียรมีเนตรที่สามบนพระนลาฏ เเกล้าผมทรงชฎามุกุฏมีงูพันรอบพระศอและสวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะยาวลงมาถึงพระขงฆ์พระกรหน้าทั้งสอง ใช้กันอยู่ด้านหน้าโดยพระกรขวาถืองูพระกรซ้ายทำปางกฏกะ ส่วน 2 กรหลังถือดอกบัวโดยพระกรขวาถือดอกบัวและพระกรซ้ายถือกำนั้ว ส่วนพระกรที่เหลือทรงถือตรีศูล, ขวาน, งาข้าง, คทา มียอดเป็นกะโหลกศีรษะ, ขดเชือก, กบฏ และประคองดอกบัวเอาไว้^{๕๖} (ภาพที่ 51)

^{๕๔} Shakti M. Gupta, op. cit., pl.16

^{๕๕} Jitendra Nath Banerjee, op. cit., p.481

^{๕๖} R. Nageswamy, op. cit., p.44 - 45

8. พรมศิริศจเจตกมูรติ (Brahmasiraschhedakamurti) รูปแบบพระ
ไภรพที่ปรากฏมีหลายรูปแบบตั้งแต่ 4 กร, 8 กร, 10 กรและวาทะไภรพ คือมีสุนัขเป็น
พาหนะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระไภรพทรงมี 4 กร ที่ไม่มีสุนัขวิ่งตามได้แก่ ประติมากรรมรูปเคารพพระ
ไภรพประทับยืนทรงมี 4 กร ไม่สวมอาภรณ์มิ่งและกะโหลกศีรษะประดับพระองค์ สวมพวงมาลัย
กะโหลกศีรษะมนุษย์ยาวลงมาถึงพระขงฆ์ และสวมรองพระบาทเป็นเศียรของอินเดียนเหิน
เพราะในอินเดียได้จะไม่ทำพระไภรพสวมรองพระบาท ทรงถือตรีศูลและดาบในพระกรขวา
ทรงถือขดเชือกและกลาในพระกรซ้าย ด้านหลังมีประภาณพทที่มีส่วนแบ่งเป็นรูปมณีนคร
ทั้งสองข้างของพระองค์มีเทพและเทพีประทับยืนอยู่ที่ฐานมีภาพของแมลงป่อง⁵⁷ (ภาพที่ 52)
ประติมากรรมพระไภรพอีกรูปหนึ่ง ทรงประทับยืนตรงโดยพระบาททั้งสองสลักติดกัน ลักษณะ
พระพักตร์คล้ายพระเนตรเบิกกว้าง และทรงแยมพระสรวลมีเตี้ยที่มุมพระโอษฐ์ มิ่งพเนจร
พระเศียร พระคอ พระไหล่และคล้องงูเป็นสังวาลย์ไม่สวมอาภรณ์ ทรงถือตรีศูลในพระกร
ขวาล่าง ทรงถืออักษมาลาในพระกรขวานำ ทรงถืองูในพระกรซ้ายหลังและทรงถือเคียว
พระพรมในพระกรซ้ายหน้า ข้าง ๆ ของพระองค์มีบุรุษหนึ่งยืนอยู่ในท่าอัญชลีทางขวาของ
พระองค์และสตรียืนทางซ้าย อาจจะเห็นบริวารหรือคนรับใช้ของพระองค์⁵⁸ (ภาพที่ 53)
อีกรูปหนึ่งพระไภรพประทับยืนในท่าทวิภังค์ (dvibhanga) สูง 131 เซนติเมตร กว้าง
57 เซนติเมตร ทรงเกล้าผมทรงชฎามุกุมักกะโหลกศีรษะประดับรอบพระเศียร สวมพวงมา-
ลัยกะโหลกรอพระคอและคล้องยาวลงมาถึงพระขงฆ์ ไม่สวมอาภรณ์ ทรงถือกลาในพระ
กรขวาล่าง พระกรขวานทรงถือตรีศูล พระกรซ้ายบนทรงถือกระบองมียอดเป็นกะโหลกศีรษะ
มนุษย์และพระกรซ้ายล่างอยู่ในท่ากตุมุทรา⁵⁹ (ภาพที่ 54) ประติมากรรมล้ารดพระ

⁵⁷ T.A. Gopinatha Rao, op. cit., p.179

⁵⁸ Shakti M. Gupta, Op. cit., pl.27

⁵⁹ Arun Bhattacharjee, Icons and Sculptures of Early and Medieval Assam (New Delhi: S.P. Printers, 1977), p.19 - 20

ไภรพประทับยืนตรงฐานบัวบานคว่ำลงซึ่งมีฐานสี่เหลี่ยมรองรับฐานบัว เกี้ยวผมทรงชฎา มุกฏมีประภามณฑลทอเป็นเปลวไฟ โดยรวบหลัง เคียงสวมมณฑล และมีสายสร้อยร้อยด้วย กระดิ่งเล็ก ๆ รอยพระโล่ในและพระบาททั้งสองข้างของพระองค์ มีงูพันรอบพระศอกและเอว ไม่สวมอาภรณ์ทรงถือกลอง 2 หน้าในพระกรขวามือ พระกรขวาล่างสันนิษฐานว่าอาจจะถือ ตริศูลแต่ไม่ปรากฏด้วย ส่วนพระกรซ้ายมือนทรงถือปวงและพระกรซ้ายล่างทรงถือกลาไล (ภาพที่ 55) ประติมากรรมสำริดรูปพระไภรพประทับยืนตรงบนฐานบัวคว่ำบัวหงาย มีฐานสี่เหลี่ยม รองรับ พระเศียรชฎาเกี้ยว 2 แถวเป็นประภามณฑลหลังพระเศียรทรงสวมมณฑลอุกประคำ และมาลัยกะโหลกที่พระศอก ที่เอวมีงูและสายสร้อยกระดิ่งเล็ก ๆ รัตไม่อยู่ไม่สวมอาภรณ์ ทรงถืองูซึ่งเห็นเสมือนว่าอยู่ในพระกรซ้ายหลัง ทรงถือกลาไลในพระกรซ้ายหน้า ทรงถือกลอง 2 หน้าในพระกรขวาล่างและทรงถือตริศูลในพระกรขวานิ้ว (ปัจจุบันตริศูลได้หักหายไป)⁶⁰

(ภาพที่ 56) ประติมากรรมพระไภรพจากหินแกรนิตสูง ๑.7 เซนติเมตร กว้าง ๐.๙ เซนติเมตร พระองค์ประทับยืนทรงค้ำกร่างของบุคคลที่นอนราบอยู่โดยพระบาทขวาเหยียบ บริเวณข้อเท้า ทรงสวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะมนุษย์ยาวลงมาถึงพระบาท พระกรซ้ายมือน ทรงถือกระดิ่งมียอดเป็นกะโหลกศีรษะมนุษย์ พระกรขวามือนทรงถือตริศูล พระกรขวาล่าง ทรงถือทอสังฆาฬส่วนพระกรซ้ายล่างทรงถือวัชระ ที่ฐานทางด้านขวามือรูปบุรุษยืนในท่าอัญชลี รูปนี้เรียกว่า พระไภรพเบฏราช (Bhaishava Bhairava) ที่อาจทำตามกัมมกิจอันโบราณ และคัมภีร์กาลิกะปุราณะ⁶¹ (ภาพที่ 57) ประติมากรรมพระไภรพประทับยืนทรงค้ำกร่าง เกี้ยวผมทรงชฎา มุกฏมีกะโหลกศีรษะและงูประดับบนพระเศียร พระพักตร์แสดงความดุร้ายมีเขี้ยว งอกออกมาที่มุมพระโอษฐ์ มีงูพันรอบพระศอก คล้องพวงมาลัยกะโหลกศีรษะยาวลงมาถึงพระ หงษ์ พระกรซ้ายหลังทรงถือกระดิ่ง พระกรซ้ายหน้าทรงถือกระดิ่งมียอดเป็นกะโหลกศีรษะ มนุษย์ พระกรขวานิ้วถือกลาไลและพระกรขวาล่าง ได้ทำรูปหักไปข้างพระองค์มีเทพและ เทพ

⁶⁰ R. Nagaswamy, *op cit.*, p. 107 -108

⁶¹ Arun Bhattacharjee, *op cit.*, p. 19

หลายองค์ประทับกันและนั่ง ทางด้านซ้ายมีรูปพระพรหมถูกตัดเศียรประทับนั่งทำอิฐลี^{๕๖}
(ภาพที่ 58)

พระไภรพทรงมี 4 กร และมีสุนัขวิ่งตามได้แก่รูปพระไภรพบนเหรียญสำริดสูง 14 เซนติเมตรและกว้าง 7 เซนติเมตร ลักษณะพระพักตร์แสดงความดุร้ายด้วยพระเนตรกลมโต มีเขี้ยว เกือบมทรวงชฎามงกุฏ ไม่สวมอาภรณ์และสวมรองพระบาทประทับยืนด้านหน้าพระบาทของพระองค์ มีร่างของพระพรหมประทับแนบอยู่และมีสุนัขอยู่ทางขวา พระองค์ทรงถือดาบในพระกรขวามือ ทรงถืออีกหมาลาในพระกรขวาล่าง พระกรซ้ายล่างทรงถือกลา^{๕๗} (ภาพที่ 59) ประติมากรรมศิลาของอินเดียนเหนือศิลปะแบบราชวงศ์จารุกยะ พระไภรพประทับยืนตรีกังค์ ไม่สวมอาภรณ์ พระเศียรสยายตั้งขึ้นเป็นรัศมีรอบพระเศียรและมีกะโหลกศีรษะประดับพระเศียร มีงูเป็นเครื่องประดับและสวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะยาวถึงพระขมี้ ทรงถือตรีศูลและดาบในพระกรขวาและทรงถือกลอง 2 หน้า และกลาในพระกรซ้ายมีประภามณฑลอยู่ด้านหลัง ด้านล่างทั้งสองข้างของพระองค์มีบริวารอยู่ตรงละ 2 องค์ และมีสุนัขตัวเล็กอยู่เหนือบริวารทางซ้ายของพระองค์ (ภาพที่ ๕๑) ประติมากรรมศิลาพระไภรพประทับยืนตรีกังค์ ไม่สวมอาภรณ์ พระเศียรสยายปลายห้อยออกเป็นรัศมีรอบพระเศียร มีงูและลูกประคำประดับพระองค์ คล้องพวงมาลัยกะโหลกศีรษะผ่านพระอังสาซ้ายยาวลงมา (แต่สั้นกว่ารูปข้างบน) สวมรองพระบาทและกำไลพระบาททรงถือดาบเชือกและกริชเอาปลายลงในพระกรขวา และทรงถือตรีศูลกับกลาในพระกรซ้ายด้านหลังมีประภามณฑลและมีสุนัขยืนอยู่ด้านล่างข้างซ้ายของพระองค์ โดยยก 2 ขาหน้าขึ้นต่อสุนัขที่หน้าพระบาททั้งสองข้างของพระเศียร^{๕๘} (ภาพที่ ๕๑) ประติมากรรมศิลาพระไภรพประทับยืนตรีกังค์ พระเศียรสยายสูงชัน สวมมาลัยลูกประคำรอบพระศอกาคสายสร้อยร้อยด้วยกระดิ่งที่เอวและพระบาท

^{๕๖} Calambur Sivaramamurti, The art of Indian (New York, Harry N. Abrams, 1977), p. 664

^{๕๗} Arun Bhattacharjee, op cit., p. 20

^{๕๘} T.A. Gopinatha Rao, op cit., p. 179

หลายองค์ประทับกันและนั่ง ทางด้านซ้ายมีรูปพระพรหมถูกตัดเศียรประทับนั่งทำอิริยาบถ^{๕๖}
(ภาพที่ 58)

พระไภรพทรงมี 4 กร และมีสุนัขวิ่งตามได้แก่รูปพระไภรพบนเหรียญสำริดสูง 14 เซนติเมตรและกว้าง 7 เซนติเมตร ลักษณะพระพักตร์แสดงความดุร้ายด้วยพระเนตรกลมโต มีเขี้ยว เกือบมทรวงชฎามุกฏ ไม่สวมอาภรณ์และสวมรองพระบาทประทับยืนด้านหน้าพระบาทของพระองค์ มีร่างของพระพรหมประทับแออยู่และมีสุนัขอยู่ทางขวา พระองค์ทรงถือดาบในพระกรขวามือ ทรงถืออักษรมาลาในพระกรขวาล่าง พระกรซ้ายล่างทรงถือกลา^{๕๗} (ภาพที่ 59) ประติมากรรมศิลาของอินเดียนเหนือศิลปะแบบราชวงศ์จารุกยะ พระไภรพประทับยืนตรีกังค์ ไม่สวมอาภรณ์ พระเศียรสูงตั้งขึ้นเป็นรัศมีรอบพระเศียรและมีกะโหลกศีรษะประดับพระเศียร มีงูเป็นเครื่องประดับและสวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะยาวถึงพระขมี้ ทรงถือตรีศูลและดาบในพระกรขวาและทรงถือกลอง 2 หน้า และกลาในพระกรซ้ายมีประภามณฑลอยู่ด้านหลัง ด้านล่างทั้งสองข้างของพระองค์มีบริวารอยู่ข้างละ 2 องค์ และมีสุนัขตัวเล็กอยู่เหนือบริวารทางซ้ายของพระองค์ (ภาพที่ ๕๑) ประติมากรรมศิลาพระไภรพประทับยืนตรีกังค์ ไม่สวมอาภรณ์ พระเศียรสูงปลายห้อยออกเป็นรัศมีรอบพระเศียร มีงูและลูกประคำประดับพระองค์ คล้องพวงมาลัยกะโหลกศีรษะผ่านพระอังสาซ้ายยาวลงมา (แต่สั้นกว่ารูปข้างบน) สวมรองพระบาทและกำไลพระบาททรงถือดาบเขี้ยวและกริชเอวปลายลงในพระกรขวา และทรงถือตรีศูลกับกลาในพระกรซ้ายด้านหลังมีประภามณฑลและมีสุนัขยืนอยู่ด้านล่างข้างซ้ายของพระองค์ โดยยก 2 ขาหน้าขึ้นต่อสุนัขที่หน้าพระบาททั้งสองข้างของพระเศียร^{๕๘} (ภาพที่ ๕1) ประติมากรรมศิลาพระไภรพประทับยืนตรีกังค์ พระเศียรสูงตั้งขึ้น สวมมาลัยลูกประคำรอบพระศอกคาดสายสร้อยร้อยด้วยกระดิ่งที่เอวและพระบาท

^{๕๖} Calambur Sivaramamurti, The art of Indian (New York, Harry N. Abrams, 1977), p. 664

^{๕๗} Arun Bhattacharjee, op cit., p. 20

^{๕๘} T.A. Gopinatha Rao, op cit., p. 179

สวมรองพระบาท คล้องมาลัยกะโหลกศีรษะยาวลงมาเกือบถึงพระบาทไม่สวมอาภรณ์ทรงถือ
เคียวพระพรหมในพระกรซ้าย ทรงถือตรีศูลและดาบในพระกรขวา ด้านหลังมีประภามณฑล
ด้านล่างมีบุคคลซึ่งมีลักษณะผอมเห็นโครงกระดูก มีสุนัขวิ่งตามมากินพระโลหิตที่ไหลออกมา
จากเคียวพระพรหมทางด้านซ้ายของพระไภรพ (ภาพที่ 62) พระไภรพประทับยืนตรึงคัมภีร์
ฐานบัวคว่ำและบัวหงายเกล้าผมทรงชฎามุกุฏมีกะโหลกศีรษะประดับที่มวยผม ด้านหลังมี
ประภามณฑลที่พระเศียร สวมเครื่องประดับไม่มากและไม่สวมอาภรณ์ 2 กรหลังทรงถือตรีศูล
โดยพระกรขวาถือด้ามขณะที่พระกรซ้ายถือปลาย ส่วนพระกรซ้ายหน้าทรงถือกลาและพระกร
ขวาทรงถือภาชนะบรรจุเลือด และมีสุนัขสองตัวเลียเลือดในภาชนะ ทางซ้ายมีคนแคระเอา
ภาชนะวางไว้บนเศียร⁶⁵ (ภาพที่ 63) ประติมากรรมพระไภรพประทับยืนตรึงคัมภีร์ เกล้า
ผมทรงชฎามุกุฏ ไม่สวมอาภรณ์ มีงูพันรอบพระคอและสวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะผ่าน
พระกรซ้ายยาวลงมาเกือบถึงพระบาทล้อมมาคล้องพระกรขวา ทรงถือดาบ, ขดเชือกใน
พระกรขวา ทรงถือตรีศูล (2) และเคียวพระพรหมในพระกรซ้าย มีสุนัขอยู่ทางด้านขวา
ของพระองค์มองตรงไปยังเคียวพระพรหม⁶⁶ (ภาพที่ 64)

พระไภรพทรงมี 8 กร ได้แก่ ประติมากรรมพระไภรพประทับยืนพระบาทขวา
เหยียดตรงไปทางหลัง ส่วนพระบาทซ้ายยกขึ้นก้าวไปข้างหน้าพระองค์เหยียดก้นไปข้าง
เกล้าผมชฎามุกุฏ, มาลัยลูกประคำที่พระคอและคล้องพวงมาลัยกะโหลกศีรษะยาว ไม่สวม
อาภรณ์ ทรงถือตรีศูลในพระกรขวาน้ำและแทงไปยังอสุรด้านบน พระกรอื่น ๆ ที่เหลือทรง
ถือดาบ, อักษมาลา, กลาบรรจุเลือด ทางซ้ายของ

⁶⁵Shakti M. Gupta, *op cit.*, pl.4

⁶⁶Helmut Brinker, *Treasures from the Rietberg Museum* (New
Delhi: The press of A. Colish, 1980), p.37 - 38

พระองค์มีพระนางปารวตีที่ประทับนั่งในท่าลลิตสนะ ทรงถือดอกบัวในพระกรซ้าย^{๕๗} (ภาพที่ 65) พระไภรพประทับยืน ทรงก้าวพระบาทซ้ายไปข้างหน้าแต่พระบาทได้หักไปแล้ว เกล้าผมทรงชฎามุกุฏประดับด้วยกะโหลกศีรษะ พระพักตร์แสดงความดุร้ายด้วยพระเนตรเบิกกว้าง มีเขี้ยวที่มุมพระโอษฐ์ทั้งสองไม่สวมอาภรณ์ พระกรทั้ง 8 ซ้ำรูปไปเกือบหมด พระกรที่เหลือทรงถือดาบ, ภาล, คันศรและกระดิ่ง (?) (ภาพที่ 66) พระไภรพประทับยืน พระบาทขวาซ้ำรูปส่วนพระบาทซ้ายยกขึ้น จอพระหงส์พระพักตร์เหมือนกับยักษ์คือ พระเนตรกลมโตมีเขี้ยวที่มุมพระโอษฐ์ มีกะโหลกศีรษะประดับพระเศียร สวมลูกประคำที่พระคอ และสวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะมเหยง์ยาวถึงพระหงส์ไม่สวมอาภรณ์ พระกรทั้ง 8 ส่วนใหญ่ ซ้ำรูปพระกรที่เหลือทรงถือดาบ, งู (?) เบ้าเต้า ด้านล่างมีพระพรหม เทพและเทพีอื่น ๆ ประทับอยู่^{๕๘} (ภาพที่ 67) ประติมากรรมพระไภรพประทับยืนเทริภังค์ ก้าวพระบาทซ้ายมาข้างหน้าส่วนพระบาทซ้ายเหยื้องไปข้างหลัง เกล้าผมชฎามุกุฏประดับด้วยกะโหลกศีรษะมีมาลัยศีรษะจากพระกรซ้ายผ่านกะโหลกศีรษะที่ประดับมาวมไปยังพระกรขวา สวมมาลัยลูกประคำที่พระคอและคล้องมาลัยกะโหลกศีรษะยาวเกือบถึงพระหงส์ ทรงถือตรีศูลด้วย พระกรขวาด้านบนและแขนงล่างยังพระพรหมที่ประทับบนแอ่นที่ฐาน พระกรที่เหลือทรงถือดาบ, ดาบ, กลอง 2 หน้า, วัชระ, อักขมาลา, ภาลและฉาบพระกรขวาของพระปารวตีที่ประทับยืนเทริภังค์ทางซ้ายของพระองค์ ไม่สวมอาภรณ์และเครื่องประดับคล้าย ๆ กับพระองค์สวมรองพระบาททั้งสององค์ และมีสุนัขอยู่ระหว่างพระองค์กับพระปารวตี^{๕๙} (ภาพที่ 68) ประติมากรรมสำริดพระไภรพประทับยืนบนบัลลังก์ถือว่าบัวหงาย พระเศียรเกล้ารวมไว้

^{๕๗} Radhakamal Muderjee, The Flowering of Indian art: the growth and spread of a civilization. (Bombay: Asia Publishing House, 1964), p.281

^{๕๘} Calambur Sivaramamurti, op.cit., p.1.317

^{๕๙} Shakti M. Gupta, op.cit., p.1.5

พระไกรพทรงมี ๑๓ กร พระองค์ประทับยืนตรงงานฐานมีแผ่นหลังติดอยู่ถึงเอว

²¹ S.R. Balasubrahmanyam, Middle Chola Temples (New Delhi: Thomson Press (India) Limited, 1975), pl.218

⁷² Jitendra Nath Banerjee, op cit., p.481

ทรงเกล้าผมทรงชฎามุกุฏมิ่งูประดับบนพระเศียร มีประภามณฑลรูปไทรหลังพระเศียรและทาง
ด้านซ้ายมีรูปพระจักร์เสี้ยวประดับ คบ้องพวงมาลัยกะโหลกศีรษะเป็นเศียรกะโหลกเสี้ยววาลย์ มิ่งู
พันรอบพระศอกและมีพวงมาลัยกระดิ่งเล็ก ๆ คล้องพระอังสาซ้ายยาวลงไปถึงข้อพระบาทไม่
สวมอาภรณ์ ทรงถือตรศูล, ดาบ, ลูกศร, จลอง 2 หน้าในพระกรขวา ส่วนพระกรซ้าย
ทรงถือคันศร, ขอเชือก, กบฏและหักหยาไปกรหนึ่ง⁷³ (ภาพที่ 73)

พระวสุทกะไกรพ ทรงมี 4 กร ประทับยืนตรงบนฐานด้านหลังมีสุนัขเป็นพาหนะ
พระเศียรเกล้าขึ้นมีรัศมีเป็นเปลวไฟรอบพระเศียร มิ่งูพันรอบพระเศียร มิ่งูพันรอบพระศอก
และพระบาทขวา คล้องพวงมาลัยกะโหลกศีรษะมนุษย์ยาวลงมาถึงพระขงฆ์ ไม่สวมอาภรณ์
ทรงถือตรีศูลในพระกรขวามือ พระกรซ้ายยกทรงถือขดเชือก พระกรซ้ายล่างถือกบฏส่วน
พระกรขวาล่างทำปางประทานอภัย⁷⁴ (ภาพที่ 74) ประติมากรรมนูนสูงพระวสุทกะไกรพ
ประทับยืนหน้าสุนัขซึ่งเป็นพาหนะ เกล้าผมทรงชฎามุกุฏมีกะโหลกศีรษะประดับที่มวยผมนั้นมี
รัศมีเป็นเปลวไฟรอบพระเศียร พระพักตร์แสดงลักษณะดุร้ายด้วยพระเนตรกลมโต มีเขี้ยว
งอกออกมาจากพระโอษฐ์ สวมสังวาลย์ร้อยด้วยกระดิ่งเล็ก ๆ ยาวลงมาต่ำกว่าพระขงฆ์
ไม่สวมอาภรณ์ ทรงถือขดเชือก, กบฏในพระกรซ้ายและพระกรขวาทรงถือตรีศูล, จลอง
2 หน้า ที่คอของสุนัขมีพวงกระดิ่งสวมอยู่⁷⁵ (ภาพที่ 75) ประติมากรรมสำริดพระวสุทกะไกรพ
ทรงประทับยืนบนฐานซึ่งมีประภามณฑลอยู่ด้านหลังพระเศียรสยายเป็นรัศมีรอบพระเศียร ไม่
สวมอาภรณ์มีมาลัยกะโหลกศีรษะเป็นสังวาลย์มิ่งูพันรอบพระศอกและรัดอยู่เหนือพระโสฬี ทรง
ถือดาบสั้นและตรีศูลในพระกรขวา ทรงถือขดเชือกและกบฏในพระกรซ้าย มิ่งูพันรอบพระ
กรซ้ายล่างห้อยหัวลงมาอยู่เหนือหัวของสุนัขซึ่งหันหน้าไปทางซ้ายตรงข้ามกับรูปที่ 75 และ
มีพวงมาลัยกะโหลกศีรษะคล้องคอ⁷⁶ (ภาพที่ 76) พระวสุทกะไกรพประทับยืนอยู่ในท่าก้าว

⁷³ S.R. Balasubrahmanyam, *op cit.*, pl.26

⁷⁴ Gabriel Jouveau - Dubreuil, *op cit.*, p.24

⁷⁵ J.A. Gopinatha, *op cit.*, p. 178

⁷⁶ S.R. Balasubrahmanyam, *op cit.*, pl.381

พระบาทขวาไปข้างหน้า พระบาทซ้ายอยู่ทางด้านหลัง เก้าพระเศียรเป็นเขมวดเอาไว้
 สวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะยาวลงมาเกือบถึงพระขมับและมาลัยกะโหลกคาคอที่เอว ไม่สวม
 อารภณ์ ทรงถือตรีศูล และกระดิ่งในพระกรซ้าย ส่วนพระกรขวาทรงถือดาบ และเศียร
 พระพรหมซึ่งมีสุนัขวิ่งตามมาและกำลังเลียพระโลหิตจากเศียรพระพรหม ที่คอของสุนัขมีพวง
 มาลัยกะโหลกศีรษะคล้องอยู่”⁷⁷ (ภาพที่ 77) พระวทูกะไกรพาประทับยืนตรงบนฐาน ไม่
 สวมอาภรณ์มีงูประดับพระองค์ คล้องพวงมาลัยกะโหลกศีรษะผ่านพระอังสาซ้ายยาวลงมา
 เกือบถึงพระบาท ทรงถือตรีศูล, ขดเชือก, ดาบและเศียรพระพรหมในพระกร มีสุนัขเป็น
 พาหนะอยู่ด้านหลังของพระองค์โดยหันหน้าไปทางขวาและมีเครื่องประดับที่คอ”⁷⁸ (ภาพที่
 78) ประติมากรรมทองเหลืองในสมัยหลัง พระวทูกะไกรพาประทับยืนตรงบนฐานบัวคว่ำบัว
 หงาย เก้าพระเศียรทรงมงกุฎมีพระจันทร์เสี้ยวประดับกนกมวยผม มีรัศมีเป็นเปลวไฟรอบพระ
 เศียร ลักษณะของพระองค์อ้วนอ้วน พระพักตร์สี่เหลี่ยมพระเนตรเบิกกว้าง มีมาลัยลูกประคำ
 และดอกไม้ประดับที่พระคอและคล้องมาลัยลูกประคำยาวลงมาถึงข้อพระบาท ทรงถืองูและ
 ตรีศูลในพระกรขวา ทรงถือขดเชือกและดาบในพระกรซ้าย มีสุนัขเป็นพาหนะยืนอยู่ด้าน
 หลัง และคล้องมาลัยลูกประคำรอบคอ”⁷⁹ (ภาพที่ 79)

พระวทูกะไกรงทรงมี 10 ประติมากรรมสำริดสูง 14 เซนติเมตรซึ่งมีลักษณะ
 งดงามมาก พระองค์ประทับยืนตรงบนฐานบัวคว่ำและบัวหงาย พระเศียรซ้ายขึ้นเหมือนกับ
 เปลวไฟ มีเครื่องประดับวัดพระเศียร สวมมาลัยลูกประคำรอบพระคอมีงูเป็นเครื่องประดับ
 และสวมพวงมาลัยกะโหลกศีรษะผ่านพระอังสาซ้ายยาวลงมาเกือบถึงพระบาท ไม่สวม
 อารภณ์ ทรงถือกลอง 2 หน้า, ขอล้างข้าง, ดาบสั้นและตรีศูลในพระกรขวา ส่วนพระกร
 ซ้ายทรงถืองู, ขดเชือก, กระดิ่งและกลาฬ พระกรขวานำทำปางประทานเอมัยและพระกร
 ซ้ายหน้าทำปางประทานพรด้านหลังพระองค์มีสุนัขยืนอยู่มีมาลัยกะโหลกคล้องคอ”⁸⁰ (ภาพที่ 80)

⁷⁷ Jitendra Nath Banerjee, op cit., p.481

⁷⁸ Gabriel Jouveau - Dubreuil, op cit., p.25 - 26

⁷⁹ A.G. Mitchell, op cit., p.42

⁸⁰ P.R. Srinivasan, op cit., p.345

บทที่ 4

คติความเชื่อและรูปแบบการประติมากรรมพระสิริวงษ์ปางสิงพารมูรติในเอเชียอาคเนย์การเผยแพร่ของศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายมาสู่เอเชียอาคเนย์

ในคัมภีร์อรรถศาสตร์ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เกี่ยวกับความคิดเห็นทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ศาสนาตั้งขึ้นเมื่อประมาณศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล ได้กล่าวถึงการอพยพของอินเดียมาทั้งบริเวณที่ปรากฏนามต่อมาว่าเอเชียอาคเนย์ในตอนแรกๆ ก่อนคริสตกาล แสดงให้เห็นการติดต่อระหว่างบริเวณเอเชียอาคเนย์กับอินเดีย¹ นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวของสุวรรณภูมิปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ ของอินเดียหลายเล่มเช่น ในมหากาพย์รามณะ ซึ่งกล่าวถึงสถานที่ต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณเอเชียอาคเนย์ สาเหตุที่ชาวอินเดียเดินทางออกสู่ประเทศต่าง ๆ ในครั้งโบราณพอสรุปได้ว่า สืบเนื่องมาจากการถูกบีบคั้นทางศาสนา, การไปเผยแพร่ศาสนา, ไปทำการค้าและการไปสิ่งของโภคภัณฑ์เมืองหรืออาสิน

อารยธรรมอินเดียเป็นอารยธรรมที่สำคัญที่สุดอารยธรรมหนึ่งของโลกโดย

เฉพาะด้านศาสนาจึงมีการเผยแพร่อารยธรรมไปยังส่วนอื่น ๆ ของโลก ซึ่งดินแดนที่สำคัญที่รับอารยธรรมของอินเดียมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลคือ เอเชียอาคเนย์ โดยชาวพื้นเมืองจะรับอารยธรรมของอินเดียบางส่วน มาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน เช่น 'เทเจสี'² ให้เห็นว่าอารยธรรมอินเดียส่วนใหญ่ จะได้รับอิทธิพลต่อราชสำนักและผู้ปกครองไม่ใช่ประชาชน โดยผู้ปกครองราชสำนักต้องการจะเลียนแบบราชสำนักของอินเดีย จึงได้นำพราหมณ์มาทำพิธีในราชสำนักทำให้กษัตริย์มีฐานะเป็นเทวราชา (God King) ซึ่งเป็นแนวคิดแบบอินเดียโบราณ ซึ่งเชื่อว่ากษัตริย์เปรียบเสมือนเทพหนึ่ง

¹ เกลิม คำผาย, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2520), หน้า 17

² Sir Charles Eliot, Hinduis and Buddhism Vol.3 (London: Routledge and Kegan Paul Ltd, 1962), p.103

³ เกลิม คำผาย, เรื่องเดิม, หน้า 19

ของพระศิวะที่ต้องบูชาด้วยลึงค์ (Linga) แทนพระองค์ พวกพราหมณ์เห็นพวกที่เข้ามามีบทบาทในราชสำนัก มีบทบาทในการเมืองการปกครอง

วรรณกรรมศาสนาฮินดูที่เผยแพร่ไปในเอเชียอาคเนย์ได้แก่มหากาพย์รามายณะ มหากาพย์มหาภารตยุทธ คัมภีร์ปรัชณะ วรรณกรรมเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมของชาวพื้นเมืองเป็นอย่างมาก และอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของพลเมืองด้วย ด้านประติมากรรม และสถาปัตยกรรม มีการสร้างเทวรูปที่น่าแบบอย่างมาจากอินเดีย รูปปั้นตามศาสนสถานต่าง ๆ และสร้างปราสาทปราสาทตามฮินดู

ลักษณะงานศิลปะของเอเชียอาคเนย์ จะเป็นงานศิลปะที่ผสมกันระหว่างความอ่อนหวานความหรูหราความเบิกบาน สดใส ความรู้และจินตนาการ โดยรับคติความเชื่อและรูปแบบมาจากอินเดีย และนำมาผสมผสานกับลักษณะความคิดของพื้นเมืองตนเป็นงานศิลปะที่เป็นของเอเชียอาคเนย์ แต่ยังคงแสดงลักษณะที่สืบเนื่องมาจากศิลปะของอินเดียได้ในเอเชียอาคเนย์นี้มีแหล่งที่นับถือศาสนาพราหมณ์เป็นหลักอยู่ยาวนานกว่าแหล่งอื่น ได้แก่บนเกาะชวาและในกัมพูชาที่เกาะที่นับถือทางแถบนี้ไม่ว่าศาสนา (Saivism) และไวษณพนิกาย (Vaishnavism)

คติความเชื่อและรูปเคารพพระศิวะปางสิงหามูรติในประเทศไทย

อาณาจักรขอมหรือกัมพูชา เป็นดินแดนที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน อาณาจักรนี้เริ่มต้นด้วยการก่อตั้งอาณาจักรที่ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 6 ชาวจีนเรียกอาณาจักรนี้ว่าอาณาจักรฟูนันต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 10 อาณาจักรแห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือและเคยเป็นประเทศราชขึ้นต่ออาณาจักรฟูนันมาก่อนคือ อาณาจักรเจนละ ได้มีอำนาจขึ้นโดยราชชนกชาวจาม ซึ่งตั้งดินแดนอยู่แถบเมืองจำปาศักดิ์ในประเทศลาวปัจจุบันและในระหว่าง พ.ศ. 1150 - 1200 อาณาจักรเจนละได้เข้ารุกรานดินแดนแห่งอาณาจักรฟูนัน และปราบปรามอาณาจักรฟูนันสำเร็จ ในจารึกรุ่นหลังของอาณาจักรขอมเรียกเจนละว่า กัมพูเทศหรือกัมพูเทศคือดินแดน

แห่งกัมพูหรือผู้ที่สืบเชื้อสายลงมาแต่กัมพู^๑

จดหมายเหตุจีนซึ่งให้ความรู้มากเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรพูนัน เริ่มมีข้อความเกี่ยวกับศาสนาในต้นหรือกลางพุทธศตวรรษที่ 11 ที่ให้เห็นว่าศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนาซึ่งมาจากประเทศอินเดีย เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนแถบนี้ พระราชาเจณละ ผู้ปราบอาณาจักรพูนันคือพระเจ้าภวรมันที่ 1 และพระเจ้าจิตรเสน - มเหศวรมันราว พ.ศ. 11๐๐ - 115๐ ทรงนำถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายและความเชื่อ ถือของชาว พินเมือง พระเจ้าภวรมันที่ 1 ทรงสร้างจารึกที่ปราสาทพนมกันทายนางกล่าวถึงการ ประดิษฐานศิวลึงค์จารึกสมัยหลังกล่าวว่า พระองค์ทรงนำถือพระศิวะคัมภีเรศวรเป็นพิเศษ และได้ทรงสร้างเทวาลัยถวายพระศิวะเจ้าชายจิตรเสน เมื่อขึ้นครองราชย์ทรงสร้างศิวลึงค์ ไว้ตามที่ต่าง ๆ มากมาย นอกจากนี้ยังมีกษัตริย์อีกหลายพระองค์ที่นำถือศาสนาพราหมณ์ ลัทธิ ไศวนิกาย การที่ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายแพร่หลายออกไปได้อย่างรวดเร็ว นอกจากที่ กษัตริย์บางองค์ หรือราชวงศ์บางองค์นิยมนำถือลัทธินี้เป็นพิเศษแล้ว ก็คงเป็นเพราะลัทธิ ไศวนิกายไม่เคร่งครัดเรื่องระบอบวรรณะนัก ทำให้ผู้เข้ามาเคารพนำถือเสื่อมใสได้โดยง่าย

หลักฐานในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในอาณาจักร ขอมในคำสรรเสริญของจารึก ณ ปราสาทพนมกวย พ.ศ. 1147 และ พ.ศ. 1167 คือ พระศิวะทรงเป็นทั้งพระผู้เป็นเจ้า เป็นวิญญูญาณอันละเอียดอ่อนของจักรวาลและเป็นพระผู้ยิ่งใหญ่อันประเสริฐ ซึ่งได้ปรากฏอยู่ในจารึกของขอมทุกสมัย ในจารึกยังมีความหมายเกี่ยวกับ ลัทธิภักติด้วยพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นผู้กำหนดผลแห่งกรรม กรรมเองย่อมไม่มีอะไรการสละผล แห่งกรรมนี้ย่อมก่อให้เกิดมีลัทธิภักติขึ้นคือความจงรักซึ่งทำให้ได้รับพระกรุณาจากพระผู้เป็นเจ้า^๒

สำหรับประติมากรรมอันเนื่องในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย มีกนิยมเคารพ บูชาพระศิวะในรูปศิวลึงค์ ในสมัยก่อนเมืองพระนคร เทวรูปพระศิวะที่เป็นรูปมนุษย์หาได้ยาก

^๑ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิมเบศ, 2516), หน้า 1

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1๓ - 14 และ 4๑ - 41

ในสมัยเมืองพระนครศิวิลยังคงเป็นรูปเคารพที่สำคัญต่อไป แต่เทวรูปพระศิวะรูปมนุษย์ก็มีมากขึ้นและมีหลายปางได้แก่ เทวรูปพระอุมา - มเหศวร เทวรูปพระศิวะนาฏราช เทวรูปพระศิวะในอาณัติกรขอมมักมีพักตร์เดียวสองกร หรือมีจะงอยปากพักตร์สี่กร ภาพสลักที่วัดกุดเหมือนจะแสดงภาพพระสทาศิวะซึ่งเป็นลักษณะสูงสุดของพระศิวะ มีประติมากรรมสัมฤทธิ์ขอมอยู่รูปหนึ่งซึ่งคงแสดงภาพพระสังหารโมรพ ซึ่งเป็นปางหนึ่งของลักษณะโหดร้ายของพระศิวะ แต่โดยปกติพระศิวะที่ได้รับการบูชาในอาณัติกรขอมก็มักเป็นพระศิวะปางสงบ ปางแสดงความเมตตากรุณา^๖ คติความเชื่อพระศิวะปางสังหารมฤตยูที่รับมาจากอินเดีย แต่ได้รับความนิยมไต่ยกว่าเนื่องจากนิมิตของศิวะลึงค์มากกว่าพระศิวะในปางที่ดุร้ายนี้

คติความเชื่อและรูปเคารพพระศิวะปางสังหารมฤตยูในประเทศอินเดีย

จากหลักฐานต่าง ๆ พอสรุปได้ว่า ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 10 - 12 ในเกาะชวา คงเกิดมีอาณาจักรเหล่านี้เป็นพวกที่ได้รับการยอมรับของอินเดียในด้านศิลปกรรม ศาสนาและทางอักษรศาสตร์เช่นเดียวกับอาณาจักรอื่น ๆ และในราวคริสต์ศตวรรษที่ 8 ศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามาแพร่หลายในชวา ดังจะพบหลักฐานทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจารึก ซึ่งหลักฐานชิ้นแรกทีกล่าวถึง ศาสนาพราหมณ์ในชวา ก็คือ จารึกดงกาล (Cangal Inscription) กล่าวว่า " เมื่อพุทธศักราช 1275 พระเจ้าศรีสังฆัย (Sri - Sanjaya) ได้สถาปนาลึงค์ขึ้นที่เนินเขาเพื่อความเป็นที่เสริมมงคลแก่อาณาจักร" ข้อความต่อจากนั้นกล่าวถึงเทพทั้ง 3 คือ พระศิวะ พระวิฆณุและพระพรหม^๗

กบฏที่ผู้ครองต่อจากพระเจ้าสังฆัยทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ ใช้คำนำหน้าพระนามว่า มหาราชา (Maharaja) ทั้งสิ้น ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 นั้น

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125 - 126

^๗ Dawson Dawewarn, Brahmanism in South - East Asia from the earliest time to 1445 A.D. (New Delhi : Sterling Printers, 1982), p.107

อาณาจักรในชวาได้มีกษัตริย์ที่มีอำนาจในเวลาเดียวกัน 2 ราชวงศ์คือ ราชวงศ์สัณยัษีซึ่งจะนับถือศาสนาพราหมณ์ และราชวงศ์ไศเลนทร์ที่ถือพุทธศาสนา ทั้ง 2 ราชวงศ์นี้จะผลัดกันมีอำนาจราชวงศ์สัณยัษีเมื่อได้มีอำนาจในชวาที่ได้ฟื้นฟูศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวะ ได้มีการสร้างเทวสถานที่สวยงาม ในยุคคือ เทวาลัยปรัมบานัม (Prambanan) ซึ่งสร้างในราวปี พ.ศ. 1453 - 1462 อุทิศถวายแด่พระศิวะ¹ เทพเจ้าผู้ทำลายของศาสนาพราหมณ์ไศวะนิกาย

แต่เดิมชาวพื้นเมืองของอินโดนีเซียมีความเชื่อเรื่องพลังเหนือธรรมชาติต่างๆ ซึ่งบรรดาทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ และวิญญูญาณอันชั่วร้ายจะต้องหันมาเป็นมิตรด้วยเมื่อได้รับการเซ่นสรวงบูชาและการฉลองทั้งหลายด้วยพิธีต่าง ๆ เนื่องจากเป็นประเทศที่มีแผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิดและพายุพัดแผ่นดินถล่ม เกิดภัยธรรมชาติต่าง ๆ มากมายเป็นการหาที่พึ่งทางจิตใจและเมืองศาสนาพราหมณ์ ที่มีความเชื่อเรื่องเทพเจ้า วิญญูญาณเข้ามาเผยแพร่จึงทำให้ชาพื้นเมืองหันไป สำหรับประติมากรรมที่พบในชม เกาะกลางแสดงถึงการนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวะนิกายมากที่สุด โดยพบรูปเคารพของพระศิวะ และพระอุมามากกว่าเทพองค์อื่น ๆ นอกจากนี้ก็ยังนับถือบูชาพระวิष्ณุ ในไวชนวนิกายด้วยและพระพรหมก็มีการนับถือด้วยเช่นกัน

ที่บาหลีมีการนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวะนิกายมากกว่า ไวชนวนิกายส่วนที่สุมาตราและบอร์เนียวก็นับถือไศวะนิกายเป็นลัทธิสูงสุดเหมือนกับบาหลี ซึ่งปัจจุบันที่บาหลีเป็นเกาะที่มีพลเมืองนับถือศาสนาฮินดูมากที่สุด²

ศิลปกรรมที่ปรากฏในอินโดนีเซียนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 สมัยด้วยกันคือ

1. ศิลปะอินเดียน - ชวา คือ ชวามาตกลาง (พ.ศ. 1200 - 1470) เพราะโบราณวัตถุสถานต่าง ๆ ค้นพบทางภาคกลางของเกาะชวา เป็นศิลปะที่มีอิทธิพลของอินเดียสูง แต่ชาวอินโดนีเซียก็รู้จักหรือคัดเลือกเพื่อให้เข้ากับรสนิยมของตน ราชวงศ์ที่ปกครองคือราชวงศ์ไศเลนทร์ (พ.ศ. 1300 - 1400) และราชวงศ์มะตะรามสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์สัณยัษี

¹ เดลิม คำผาย, เรื่องเดิม, หน้า 83 - 85

² Cawce Dawcewarn, op.cit., p. 107 - 115

2. ศิลปะชาวภาคตะวันออกเฉียง (พ.ศ. 1470 - พุทธศตวรรษที่ 2) เป็นศิลปะที่มีอิทธิพลพื้นเมืองมากขึ้น และมีอิทธิพลของศิลปะจีนเข้ามาผสมด้วย ราชวงศ์สำคัญที่ปกครองในสมัยนี้คือ ราชวงศ์ไกรสร (พ.ศ. 1534 ถึงราว พ.ศ. 1592) ราชวงศ์สิงห์บุรี (พ.ศ. 1765 - 1835) และราชวงศ์มัญจาคีรี (พ.ศ. 1836 - พ.ศ. 2056 หรือ พ.ศ. 2071) ในช่วงสมัยนี้ศาสนาพราหมณ์ในอินโดจีนเจริญรุ่งเรืองขึ้นมา

3. ศิลปะสมัยอิสลาม ศาสนาอิสลามแพร่เข้ามายังภาคเหนือของเกาะสุมาตรา ราวพุทธศตวรรษที่ 19 และเข้าถึงเกาะชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือราวพุทธศตวรรษที่ 20 โดยการติดต่อกันด้านการค้าขาย และวัฒนธรรมอิสลามเจริญสูงสุดในประเทศอินโดจีน ราวพุทธศตวรรษที่ 23¹⁰

ในประเทศอินโดจีนศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย ได้รับความนิยมมากกว่า ไวเชษณ์ิกาย และนิยมพระศิวะซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนรูปพระศิวะเช่นเดียวกับในเขมร และจามปา ในรูปมนุษย์พระศิวะในประเทศอินโดจีนจะปรากฏในรูปของมหาเทวะมี 4 กร มีงูคดเกี่ยวเท้าซ้ายหัด มีเนตรที่ 3 บนพระนลาฏ มีกระโหลกและเสี้ยวพระจักร์บนศีรษะ ถือพวงมาลัยลูกดอกและแส้ ส่วนพระศิวะสังหารมูรติที่ได้รับความนิยมในประเทศอินโดจีนชื่อ คือ พระศิวะไกรพโดยรับอิทธิพลมาจากทางใต้ของประเทศไทย คือ พระศิวะไกรพทั้งในอินโดจีนที่สำคัญ ดังนี้

พระศิวะไกรพพบในเทวาลัยใกล้กับจังหวัดสิงห์บุรี (Chandi Singasari) มีชื่อว่า จักร จักร (Chakrachakra) ซึ่งสลักอยู่บนหินอ่อนแห่งหนึ่ง คำว่า จักร จักร นี้มาจากคำเดิมว่า จักรจักรเรศวร (Chakrachadrecvara) ก็ได้เป็นรูปพระศิวะประทับอยู่บนเหนือสุโขทัยทรงเปลือยพระองค์ ยกเว้นเครื่องอาภรณ์ซึ่งประดับด้วยกะโหลกศีรษะ และศีรษะมนุษย์ มี 4 พระกร พระกรขวามือทรงถือตรีศูล พระกรขวาล่างถือดาบ ส่วนพระกรซ้ายมือทรงถือกลองทัดเท้าขว่และพระกรที่เหลือนำมาแตะทำด้วยกะโหลกศีรษะ มีสายกระดิ่ง

¹⁰ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ศิลปะอินโดจีนสมัยโบราณ, (พระนครองค์การ คำของคุรุสภา, 2519), หน้า 1 - 3

วัดอยู่รอบกำแพงองค์ มีวงมลัยกะโหลกศีรษะคล้องพระศอกและกะโหลกศีรษะประดับบนพระเศียร พระองค์ประทับยืนบนบัลลังก์กะโหลกศีรษะมุนท์ (ภาพที่ 81) รูปจักรจักรไฉจมาจากเทวาลัทธิทางทิศใต้ของจำทีสิงห์สำหรับ และมีผู้กล่าวว่ารูปไฉจเป็นประติมากรรมฉลองพระองค์ของพระเจ้ากฤตนครกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์สิงห์สำหรับ หรือพระเจ้าอาทิตย์วรมัน (Adityavarman) กษัตริย์แห่งเกาะสุมาตราก็ได้¹¹ ประติมากรรมสูง 167 เซนติเมตร ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานเลเดน (Leyden Museum)

พระศิวกะโรราหรือมหากาล พงศาวดารว่าเคยมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ทำจากศิลาของภูเขาไฟ ประติมากรรมนี้มีลักษณะเป็นเทพชวา คือการแต่งองค์เหมือนกับพวกเจ้าราชวชิราโรวาณไม่ได้เปลี่ยนกายแต่รูปอื่น ๆ ประทับยืนบนแท่นศิลากลมเรียบ ซึ่งเดิมเคยเป็นส่วนฐานหินขนาดใหญ่กะโหลกศีรษะประดับบนหัวตัดต่างหูปะโหลกและพาหุรัด ซึ่งเครื่องประดับเหล่านี้เมื่อเวลาทรงงานแยกจากกันทรงสวมพวงมลัยกะโหลกศีรษะและพระเศียรสกนทาเป็นลวดลายต่างสวยงาม เทวรูปนี้มี 2 กรแต่พระกรได้หักหายไปแล้ว มีความเชื่อว่าการสร้างเทวรูปนี้ขึ้นมาเพราะเชื่อพระวงศ์ของกษัตริย์มีความต้องการที่จะให้วิญญาณของพงศนาได้อยู่ร่วมกับเขาหลังจากตายไปแล้ว หลังจากการเข้ามาของพวงอิสลามทำให้วัฒนธรรมของหินดูโบราณถูกทำลาย พวงอิสลามได้ทำลายเทวรูปนี้ ด้วยการตัดพระเศียร พระนาสิกและพระโอษฐ์ทิ้ง¹² (ภาพที่ 82)

ในหัวมีความเชื่อเรื่องพระศิวกะโรราในพุทธศาสนาด้วย และมีการสร้างรูปเคารพพระโพธิ์ในพุทธศาสนา คือ ได้พบประติมากรรมศิลาขนาดใหญ่รูปพระโพธิ์สูง 4.41 เมตรจากปดังโรโจ (Padang Rodo) เมืองสุโงลึงสาต (Sungai Langsat) ในฝั่งเหนือของแม่น้ำปะดังหรือปะดังวันออกของเกาะสุมาตรา ปัจจุบันรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑ์

¹¹ Bernet, Komper, Ancient Indonesian Art, (Netherland, 1959), p.27

¹² Museum of Fine Arts, Boston, Asiatic Art in the Museum of Fine Arts, Boston, (USA : Acme Printing, Co, 1936), p.292

สถานกรุงจาการ์ตา เป็นประติมากรรมฉลองพระองค์ของพระเจ้าอาทิตย์วรมันเองดูเหมือนจะเคยทรงผนวชเป็นโหรด้วย เทวรูปองค์นี้กำลังยืนอยู่เหนือรูปบุรุษข้างใต้เป็นฐานแก้วและกะโหลกศีรษะล้อมรอบ 8 กะโหลก ผ้าทรงของพระโหรประดับด้วยกลายกะโหลกศีรษะและจันทร์เสี้ยว ทรงแกะเป็นสังวาลย์ เข็มขัดมีลายหน้ากาลประดับและมีกระดิ่งห้อยอยู่เบื้องล่าง มี 2 กร ทรงถือดาบและภาชนะทำด้วยกะโหลกศีรษะ ทรงพระขม่อม พระกร พระทรวงและพระปรางมีขนนกคลุม พระเศวตเกล้าเป็นมวยขนาดใหญ่เหนือพระเศียร มีรูปพระศรียาในพุทธภักโหมยกะปางมารวิชัยอยู่เหนือมวยพระเศวตซึ่งแสดงให้เห็นว่าเทวรูปองค์นี้อยู่ในพุทธศาสนา มีรัศมีอยู่รอบพระเศียรและ ประภามณฑลล้อมรอบพระองค์ พระเนตรโขน (ภาพที่ 83) นอกจากนี้ยังมีกริชฉลองพระองค์ของพระเจ้าอาทิตย์วรมัน ทำเป็นรูปโหรพอกุหนตัวกริช พงศ์กับกริชของพระมเหสีซึ่งทำเป็นรูปโหรวิ (คือศักดิ์ของพระโหร)¹³

นอกจากนี้ยังพบประติมากรรมรูปพระโหร ประดิษฐานอยู่ในซุ้มหนึ่งซึ่งจะจัดทำจากสิ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าวรมันที่ 7 แห่งราชวงศ์สิงหาสำหรับ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองมาลังตรงกลางของเกาะชวาภาคตะวันออก และพบประติมากรรมอื่น ๆ อีกหลายรูป ประติมากรรมเหล่านี้มีลักษณะคล้ายกับของหลัง แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปปาละจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย¹⁴

คติความเชื่อและรูปเคารพพระอิศวรปางสิงหาบรรพตในประเทศไทย

ดินแดนประเทศไทยในระยะพุทธศตวรรษที่ 10 - 18 นั้นปรากฏหลักฐานการนับถือศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาปะปนกันอยู่ การเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์เข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทยเป็นไปได้หลายทาง ทั้งรับวัฒนธรรมโดยตรงจากประเทศอินเดียซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของอารยธรรมและศาสนา และรับอารยธรรมจากดินแดนที่รับอารยธรรมอินเดียอีกต่อหนึ่งคือ อาณาจักรขอมพูชา

¹³ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, เรื่องเดิม, หน้า 97 - 98

¹⁴ เรื่องเดิม, หน้า 51 - 53

ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเข้ามามีอิทธิพลในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในได้เจริญอยู่ในดินแดนประเทศไทยก่อนหน้าที่ไทยจะเข้าครอบครองนานแล้ว โดยทางภาคกลางของประเทศไทยนี้ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์โดยผ่านเข้ามาทางเขมร ซึ่งมีอิทธิพลทั้งทางการเมืองและทางศิลปะอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อน เขมรนั้นได้รับอิทธิพลอินเดียตั้งแต่วรรพศตวรรษที่ 6 หรือพุทธศตวรรษที่ 7 แล้ว (คืออาณาจักรฟูนัน) อิทธิพลศาสนาพราหมณ์จากเขมรได้ครอบคลุมทั้งบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทย ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมแบบทวารวดีกำลังเจริญอยู่ทางภาคกลางราวพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงพุทธศตวรรษที่ 16 โดยได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะแบบคุปตะในประเทศอินเดีย สำหรับทางภาคใต้ในก็ได้รับอิทธิพลอินเดียเช่นกันแต่ก็ได้รับอิทธิพลจากอินเดียโดยตรงตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 7 ถึงพุทธศตวรรษที่ 8 ศาสนาพราหมณ์นั้นคงนับถือกันแต่เพียงชนชั้นสูงและเป็นศาสนาของทางราชการส่วนประชาชนคงจะนับถือศาสนาพุทธหรืออาจจะนับถือทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ เพราะชาวพื้นเมืองยังมีความเชื่อถือดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสิงเทวดาซึ่งเข้ากันได้ดีกับการนับถือพระเป็นเจ้าของพราหมณ์

จากหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบในประเทศไทยแสดงถึงร่องรอยการนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายของไทยนั้น ปรากฏอยู่เกือบจะทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย รวมทั้งพิธีกรรมและประเพณีที่เนื่องด้วยพราหมณ์ ซึ่งยังเป็นที่นิยมกันอยู่และสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน แต่จะเป็นพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์และราชสำนัก

ทางภาคเหนือของไทย เช่น จังหวัดสุโขทัย มีหลักฐานทางโบราณคดีคือ เทวรูปในศาสนาพราหมณ์หลายองค์ได้แก่ พระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระนริหระและพระพรหม พบเทวสถานเนื่องในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายคือ วัดพระพายหลวงภายในวัดประดิษฐานเศวตึงค์และมีฐานโถงรองรับ และศาลาพาแดงเป็นที่ประดิษฐานเทวรูปพระอิศวร मुख้าหลังประดิษฐานเทวรูปพระนารายณ์ นอกจากนี้ยังพบเทวสถานซึ่งเรียกว่า

¹ สิริธน์ เรืองวงศ์วาร, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), หน้า 27

ศาลพระวิศุварในจังหวัดกำแพงเพชร¹⁶

ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกของประเทศไทยก็มีร่องรอยของการนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย คือ ศาสนสถานต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่เช่น ปราสาทเขาพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้พบเทวรูปต่าง ๆ หลายองค์ประดับอยู่บนเทวสถานแห่งนี้คือ พระกัมภีร์ทรงช้างเอราวัณ, พระยมทรงกระบือ อยู่บนกลีบบนปราสาทประดับศาสนสถาน, รูปพระศิวะและพระอุมาประดับอยู่บนหน้าบัน ที่ปรากฏกลุ่มส่วนต่างอำเภอพุทธไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ท้ายหลังมีรูปพระศิวะเทวราชประดับอยู่ เป็นต้น

ในภาคกลางของไทยพบโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนาพราหมณ์ทั้งไศวนิกายและไวษณวนิกาย จากการขุดแต่งโบราณสถานที่บ้านวัดพระนครศรีอยุธยา (ศาลพระกาล) จากโบราณวัตถุที่พบและการวางเครื่องหมายที่ เรียกว่า ศิลาฤกษ์ ตามแบบพราหมณ์ นักโบราณคดีลงความเห็นว่าโบราณสถานแห่งนี้เป็นของศาสนาพราหมณ์¹⁷

ภาคใต้ของประเทศไทย พบหลักฐานทางโบราณคดี ที่แสดงถึงร่องรอยของศาสนาพราหมณ์ทั้งไศวนิกายและไวษณวนิกาย แหล่งที่นิยมถือนับถือคือบริเวณฝั่งทะเลตะวันออกมีหลายจังหวัด เช่น ในบริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และปัตตานี ซึ่งได้พบศาสนสถานและโบราณวัตถุเนื่องในศาสนาพราหมณ์จำนวนมากโดยเฉพาะศิวลึงค์ ที่เป็นเอกมุขลึงค์ที่เก่าที่สุดในประเทศไทย ลัทธิไศวนิกายทางภาคใต้ของประเทศไทยนิยมบูชาลึงค์มากกว่าเทวรูปพระศิวะ นอกจากนี้ยังพบรูปพระคเณศ พระอุมาอัมพระขันธกุมาร

¹⁶ สิริวัฒน์ คำวันสา, วิถีพลวัฒนธรรมดินแดนในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: อภิศรเจริญทัศน์, 2527), หน้า 177

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 178

จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ที่พบโบราณสถาน และโบราณวัตถุในใควนิกายเป็นจำนวนมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ และมีภาพในเขตอำเภอเมืองประติมากรรมรูปเคารพที่พบนี้เป็นประติมากรรมรูปเคารพที่ประดิษฐานอยู่ในเทวสถาน คือ พระศิวะ ศิวลึงค์ พระนิขณศวร์ ศิวลึงค์ศิลาที่พบมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11 แสดงถึงศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายที่เก่าแก่ที่สุดและเจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุดในราวพุทธศตวรรษที่ 22 - 23 โบราณสถานที่สำคัญคือ โบราณสถานหมายเลข 24 (หอพระอิศวร) ริมถนนราชดำเนิน อำเภอเมืองและโบราณสถานหมายเลข 25 (เทวสถานโบสถ์พราหมณ์) ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ได้พบประติมากรรมรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย¹ ตามที่กล่าวมาแล้ว โบราณสถานหมายเลข 25 นี้ปัจจุบันได้พังทลายไปหมดแล้วเหลืออยู่เพียงหลักฐานที่นักโบราณคดีบางท่านได้บันทึกไว้ เช่น ... โบสถ์พราหมณ์เดิมใช้เป็นที่ประกอบพิธีตามคติในศาสนาพราหมณ์เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพ เช่น ศิวลึงค์ ฐานศิวลึงค์ (โยนีโพธิ์) พระคเณศต่อมาเมื่ออาคารชำรุดไม่ปลอดภัยจึงได้นำรูปเคารพทั้งหมดไปเก็บรวมไว้ในหอพระอิศวร...² เทวสถานโบสถ์พราหมณ์จึงเป็นศูนย์รวมของพราหมณ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อประกอบพิธีกรรมที่สำคัญมาแต่โบราณ โดยเฉพาะพิธีตรีมูปวาย อันเป็นพิธีที่สำคัญมากของพราหมณ์ในลัทธิไศวนิกาย

ชนพื้นเมืองทางภาคใต้ของประเทศไทยมีความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษซึ่งจะอยู่ตามภูเข เมื่อรับศาสนาพราหมณ์เข้ามาก็รวมเข้ากับความเชื่อถือดั้งเดิมนี้ จึงมีการบูชาศิวะและศิวลึงค์ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งภูเขา แต่พระองค์เป็นเทพที่ดุร้ายและทำลายล้าง จึงคงเป็นสาเหตุให้คนภาคใต้นิยมไศวนิกายน้อย โดยเฉพาะพระศิวะปางสังหารมูรติ แต่ในลักษณะที่เป็นศิวลึงค์และโยนีกับแท่นนิยมเคารพบูชาและพบเป็นจำนวนมาก

¹ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช ชุดที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร, 2529), หน้า 106 - 110

² ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, "โบสถ์พราหมณ์", สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ปีที่ 3 ฉบับที่ 28 (มิถุนายน) 2525, หน้าปกหลังด้านใน

พิธีกรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราชส่วนใหญ่ไว้ความเชื่อ และเทพนิยายจากศาสนาพราหมณ์และบางพิธีก็รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์โดยตรง แสดงให้เห็นว่าศาสนาพราหมณ์สามารถสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของบุคคลได้ ทั้งด้านจิตใจและสังคม ตลอดจนเป็นตัวควบคุมและพัฒนาสังคมในระดับหนึ่ง ทำให้ศาสนาพราหมณ์ในรูปของพิธีกรรมและปรัชญาชีวิตยังคงมีอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชจนถึงปัจจุบันนี้²⁰

เทวรูปพระศิวะที่พบในภาคใต้ของประเทศไทยน่าจะมีความสัมพันธ์กับชาว ภาคกลาง โจษะในอินเดียนและอาณาจักรศรีวิชัย สำหรับพระศิวะปางสังหารมูรติในภาคใต้ของประเทศไทยนั้นพบเพียงองค์เดียว แสดงองค์เป็นพระวทุยะไกรพ (Batukalahairava) พบที่ตำบลนาสาร อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 - 16 ²¹

ลักษณะของรูปเคารพ เป็นรูปพระศิวะปางวทุยะไกรพศิลาสูง 51.5 เซนติเมตร เป็นประติมากรรมปูนสูงติดแผ่นหลัง ประทับยืนมีลำเขี้ยวอยู่ด้านหลัง พระเกศาหยายเป็นเกลียวไฟ พระนภศรุตสุราย มีเนตรที่สามยกพระแสงทรวงเกลียวกนก มีมัลลิกะโหลกศีรษะคล้องพระศอกาวลงมาเกือบถึงข้อพระบาท มีงูเป็นเครื่องประดับที่พระศอก ทรวงมี 4 กร พระกรขวาล่างเห็นนิ้วงูไม่ชัด พระกรขวามือทรงถือกลอง 2 หน้า (กลองปัมเขาวัว) พระกรซ้ายยกทรงถือตรีศูลและพระกรซ้ายล่างทรงถือมาฆะท้าวจากกะโหลกศีรษะ (กบาล) มีก้าไลข้อพระบาทท้าวจากกะโหลกศีรษะประดับทั้งสองพระบาท (ภาพที่ 84) ที่คอของสุนัขมีพวงมัลลิกะโหลกศีรษะประดับอยู่ด้วย ประติมากรรมรูปนี้มีลักษณะทางศิลปะคล้ายกับศิลปะอินเดียแบบโจษะตอนต้น ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร

²⁰ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, เรื่องเดิม, หน้า 116

²¹ M.C. Subhadradis Diskul, The Art of Srivijaya.

(Singapore: Dainippon Tien Wah Printing (Pte) Ltd., 1980), p.24

บทที่ 5

บทสรุป

พระศิวะ เป็นเทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่ที่สุดองค์หนึ่ง ของเทพเจ้าสูงสุด 3 องค์ ในศาสนาพราหมณ์พระองค์ทรงเป็นผู้ทำลายที่ยิ่งใหญ่ ได้รับการยกย่องให้เป็นมหาเทพ คือ เป็นเทพที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเหนือเทพองค์อื่น ๆ พระศิวะเป็นเทพที่มีความเก่าแก่มาก ในศาสนาพราหมณ์โดยในสมัยพระเวทนั้น พระองค์ได้รับการยกย่องเป็นเทพเจ้าในชื่อว่า รุกท ต่อมาได้หมดความสำคัญลงมาอยู่ในนามว่าพระศิวะ และมีศาสนาพราหมณ์ไศวนิกายเกิดขึ้นในอินเดีย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 10 - 11 เป็นลัทธิที่ยกย่องและบูชาให้พระศิวะเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่แต่เพียงพระองค์เดียว

พระศิวะทรงมีพระนามมากมายแตกต่างกันออกไปทั้งนี้ โดยขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหรือลักษณะพิเศษของพระองค์เอง โดยมีเรื่องเล่าถึงประวัติความเป็นมาถึงพระนามของพระองค์ต่าง ๆ กัน พระศิวะในปางสังหารมูรติพระองค์ทรงมีลักษณะที่น่ากลัวร้ายทำลายล้างปีศาจร้ายต่าง ๆ รวมทั้งเทพางองค์ด้วย และในปางสังหารมูรตินี้ก็มีหลายลักษณะหลายพระนามคือ คชหารมูรติ, กาลรัมมูรติ, ศารเกษมมูรติ, ตรีปาดคัมมูรติ, วีรภัทรมูรติ, กามานตกมูรติ, महाकालและพรหมคีรีศรเจกมูรติ ซึ่งมีพระนามตามอสูรหรือศัตรูที่พระองค์จะทรงปราบว่าประเภใดชื่ออะไร พระศิวะปางสังหารมูรตินี้เป็นที่เคารพนับถือมากของชาวฮินดู มีความเชื่อว่าการบูชาพระศิวะปางสังหารมูรติจะทำให้หายจากการเจ็บไข้ได้ป่วย และพระองค์จะประทานในสิ่งที่ตนปรารถนา หรือสวดมนต์ขอต่อพระองค์ ดังปรากฏประติมากรรมรูปเคารพพระศิวะในปางสังหารมูรติแพร่หลายทั่วประเทศอินเดีย อันเนื่องมาจากความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายโดยเฉพาะบริเวณแคว้นมัทราสในภาคใต้ของประเทศไทย ในสมัยหลังราชวงศ์คุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 11 - 13) ราชวงศ์ปัลลวะ (พุทธศตวรรษที่ 11 - 13) และสมัยราชวงศ์โจงะ (พุทธศตวรรษที่ 14-19)

ประติมากรรมรูปเคารพพระศิวะในปางสังหารมูรติ ที่สร้างขึ้นตามคติความเชื่อของชาวฮินดูที่ปรากฏในประเทศไทย มีรายละเอียดและองค์ประกอบภาพแตกต่างกัน เนื่องจากความแตกต่างทางศิลปะของสกุลช่างต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการศึกษาความหมายหรือ

ความเข้าใจของช่างแต่ละสกุลช่างที่ตีความจากคัมภีร์ และขึ้นอยู่กับความนิยมของชุมชนแต่ละภูมิภาคของอินเดียด้วย ดังนั้นจึงพบประติมากรรมรูปเคารพที่มีลักษณะ ไม่ตรงตามคัมภีร์ที่กล่าวไว้ พระศิวะทรงมีพระกรตั้งแต่ 2 กร, 4 กร, 6 กร, 8 กร, 10 กร, 12 กร และ 16 กร

นอกจากในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของลัทธิไศวนิกายแล้วพระศิวะยังได้รับการนับถือบูชากันอย่างกว้างขวางในดินแดนแถบเอเชียอาคเนย์ บริเวณที่ศาสนาพราหมณ์แผ่เข้าไปถึง โดยเฉพาะในบริเวณที่ลัทธิไศวนิกายเจริญรุ่งเรือง แต่สำหรับเอเชียอาคเนย์จะนิยมเคารพบูชาศิวลึงค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะมากกว่าพระศิวะในรูปมนุษย์ จึงมีการสร้างศิวลึงค์ขึ้นเป็นจำนวนมาก พระศิวะในปางสังหารมูรติก็เป็นพระศิวะในรูปมนุษย์ ประกอบกับเป็นลักษณะที่ดูร้ายกาจแล้ว จึงได้รับความนิยมน้อยกว่าในประเทศต้นแบบอย่างอินเดีย

ในประเทศกัมพูชาหรืออาณาจักรขอม ปรากฏประติมากรรมรูปพระศิวะปางสังหารมูรติภาพหนึ่ง เป็นภาพสลักบนสูงพระไภรพส่วนในประเทศอินเดียศาสนาพราหมณ์ก็ได้เข้ามาแพร่หลาย ดังจะเห็นจากหลักฐานทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจารึก และมีราชวงศ์สุริยวงศ์ให้การเคารพนับถือบูชาและฟื้นฟูศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายได้สร้างเทวสถานและเทวรูปเนื่องในลัทธิไศวนิกายเป็นจำนวนมากในประเทศอินเดียที่นิยมบูชาศิวลึงค์เช่นเดียวกับกัมพูชาส่วนพระศิวะในรูปมนุษย์ก็พบว่ามีการประติมากรรมรูปเคารพในปางสังหารมูรติจำนวนหลายองค์ ที่สร้างขึ้นโดยรับอิทธิพลมาจากอินเดียและผสมผสานกับลักษณะของพื้นเมือง โดยพบประติมากรรมรูปพระไภรพหลายองค์ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเทวรูปฉลองพระองค์ของกษัตริย์ด้วย และนอกจากพระไภรพในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายแล้วยังมีการสร้างพระไภรพในพุทธศาสนาด้วย โดยมีรูปพระศกยาปุทธกัโหมยะปางมารวิชัยอยู่เหนือมณฑปเยเกศประติมากรรมพระไภรพที่พบในประเทศอินเดียจะมี 2 พระกรและ 4 พระกร

สำหรับประเทศไทย มีร่องรอยของอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ในทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ดังจะเห็นจากหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก รวมทั้งพิธีกรรมและประเพณีที่เนื่องด้วย

พราหมณ์ ซึ่งยังเป็นที่ยอมรับกันอยู่และสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน พระศิวะในปางสังหารมูรติก็ได้รับอิทธิพลเข้ามา โดยพบประติมากรรมรูปพระวศุกะไกรพ เป็นภาพสลักนูนสูงติดแผ่นหลัง พงที่ตำบลนาสาร อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 - 19 พระองค์ทรงมี 4 พระกร ทรงเปลือยกาย พระเกศาสาวยาวเป็นเปลวไฟ พระพักตร์ดูร้าย มีนางมาลัยกะโหลกศีรษะมนุษย์คล้องพระศอยาวลงมาเกือบถึงข้อพระบาท ซึ่งประติมากรรมรูปนี้ไม่ลักษณะทางศิลปะคล้ายกับศิลปะอินเดียแบบโจฬะตอนต้น

จึงอาจสรุปได้ว่า ในดินแดนเอเชียอาคเนย์ พระศิวะในปางสังหารมูรติมีบทบาทมากใน 3 ประเทศคือ ในประเทศอินโดนีเซีย ประเทศไทยและประเทศกัมพูชาตามลำดับ โดยนิยมสร้างประติมากรรมพระไกรพและพระวศุกะไกรพมากกว่าประติมากรรมรูปเคารพในปางอื่น ๆ ของพระศิวะในปางสังหารมูรติ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บรรณานุกรม

ช. ใจเทียม, ความเปิ่นมาแห่งศาสนาของโลก. พระนคร : แพรวพินิจา , 2508

นฤมล ถึงกล้า, " พระลักษมี " สารนิพนธ์ ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, " โบสถ์พราหมณ์ " , สารนครศรีธรรมราช. ปีที่ 3 ฉบับที่ 28

ประยูร อุลลาหะ, เทวโลก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมืองโบราณ, 2530

ผาสุข ถินทรวาด, รูปเคารพในศาสนาฮินดู. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร

พระราชวังสนามจันทร์, 2522

พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, คนกับพระเจ้า. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2523

เพ็ชร สุมิตร, ประวัติวัฒนธรรมอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์, 2520

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้า, พระเป็นเจ้าของพราหมณ์.

กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2517

มาเต้ ทองซัซ, 4 ศาสนาสำคัญของโลกปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์,

2530

เรืองอุไร กุศลาสัย, ความรู้เรื่องอินเดียทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :

คุรุสภาลาดพร้าว, 2516

วิจิตร วาทการ , หลวง , ศาสนาสาเกต. พระนคร : ส. ธรรมกถิต, 2498

วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช.

กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2529

ศิลปากร, กรม, เทวโลก. พระนคร : เจริญรัตน์การพิมพ์, 2513

สัจจาภิรมย์, พระยา (สรวง ศรีเพ็ญ), เทวกำเนิด. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์, 2507

สิริวัฒน์ คำวันสา, อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์, กรุงเทพมหานคร :

อักษรเจริญทัศน์, 2527

สีลา วีรานุโล, ภิกขุ, ประวัติวัฒนธรรมอินเดีย, 2512

สุชีพ บุญญาสุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมืองอักษร,
2516

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศจ.มจ., ประติมากรรมทอม, พระนคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2515

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศจ.มจ., ประวัติย่อศิลปวิทยา ชาว ทอม, นครปฐม : แผนก
บริหารกลางสำนักงานอธิการบดี พระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2522

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศจ.มจ., ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2๕๒๒
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการรัฐมนตรี, 2522

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศจ.มจ., ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรทอม, กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์พิมพ์, 2516

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศจ.มจ., ศิลปในประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร :
กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2518

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศจ.มจ., ศิลปอินเดียสมัยโบราณ, กรุงเทพมหานคร :
องค์การค้าของคุรุสภา, 2518

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศจ.มจ., ศิลปอินเดีย, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2522

สุเมธ เมธวิทยากุล, ศาสนาเปรียบเทียบ, กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, 2525

สมคิด มณีวงศ์, พุทธาในกับอินเดีย, พระนคร : เกษมสันต์การพิมพ์, 25๒5

สมบัติ พลายน้อย, เทวนิยาย, กรุงเทพมหานคร : พิมพ์การพิมพ์, 2519

สมศิริ ม่วงประยูร, "พระศิวนาฏราชในเอเชียอาคเนย์", สารนิพนธ์ ภาควิชาโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 253๐

เสฐียร โกเศศ (พระยาอนุมาราชตบ), ลัทธิศาสนา, กรุงเทพมหานคร :
อมรการพิมพ์, 2516

เสฐียร โกเศศ - นาคะประทีป, ลัทธิของเพื่อน. พระนคร :

โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2507

เสฐียร พันธงศรี, ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : แสงวิเทศ, 2516

อวต กุญชร, ศาสนาสาคร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, 2518

อุดม รุ่งเรืองศรี, "เทวตาพระเวท". ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2523

เอลซา ไชนดิน (เพ็ชรี สุมิตร, แปล), ประวัติศาสตร์อินเดีย. กรุงเทพมหานคร :

ไทยวัฒนาพานิช, 2530

Awasthi, A.R.L., Brahmanica art and Iconography. Lucknow :

Panama Printing Press, 1976

Belasubrahmanyam, S.R., Early Chola temples. New Delhi :

Thomson Press (India) Limited, 1971

Belasubrahmanyam, S.R., Middle Chola temple. New Delhi :

Thomson Press (India) Limited, 1975

Belasubrahmanyam, S.R., Later Chola temple. New Delhi

Thomson Press (India) Limited, 1979

Banerjee, J.N., Religion in art and archaeology : Vaishnavism

and Saivism. Lucknow : The Upper India Publishing

House Limited, 1986

Banerjee, Titendra Nath, Development of Hindu Iconography. ✓

Calcutta : University of Calcutta, 1941

Bernett Kempers, A.J., Ancient Indonesian Art

Netherland, 1959

Bhattacharjee, Arun, Icon and Sculptures of Early and

Medieval Assam. New Delhi : S.P. Printers, 1977

Brinker, Helmut, Treasures from the Rietberg Museum. /

New Delhi : The press of A Colish, 1980

Coomaraswamy, Anandis K., Myths of the Hindus & Buddhist.

U.S.A. : Dover Publication INC. 1967

Dawcearn, Dawee, Brahmanism in South East Asia : from the

earliest time to 1445 A.D. New Delhi : Sterling

Printers, 1982

De Lippe, Aschwin, Indian mediaeval sculpture. Netherland :

Publishing Company, 1978

Desai, Devangana, Erotic sculpture of India. New Delhi :

Tate Magraw - Hilf publishing Co., 1975

Dhavalikar, M.K., Masterpieces of Rashtrokuta Art the Kailas.

Bombay : Typographic, 1983

Diskul , Subhadradis , M.C., The Art of Srivijaya.

Singapore : Dainippon Tien Wah Printing (Pte)

Led , 1980

Doniger O ' Flaherty , Wendy , Asceticism and Eroticism in the

Mythology of Siva. New Delhi : India offset Press , 1973

Doniger O ' Flaherty , Wendy, Siva the Erotic Ascetic.

U.S.A. : Oxford University Press, 1973

Finegan, Jack, The Archaeology of World Religion . U.S.A. :

Princeton University, 1952

Gupta, Shakti M., Legends around Shiva. New Delhi :

Somaiya Publications PVT.LTD., 1970

Jouveau - Dubreuil, Gabriel, Iconography of Southern India. ✓

New Delhi : Delux offset Printers, 1978

Kramrisch, Stella, the Presence of Siva. New Jersey :

Princeton University, 1981

Landon Kenneth Peery, Southeast Asia : crossroad of religions.

Chicago : The University of Chicago Press, 1974

Mitchell, A.G., Hindu Gods and Goddess. London :

Guildford and King ' s Lynn, 1982

Mehta, Rustam J., Masterpieces of Indian Bronzes and

Metal Sculpture. Bombay : Typographic, 1981

Morgan, Kenneth W, The Religion of the Hindus. U.S.A. :

The Ronald Press Company, 1953

Mukerjee Radhakamal, The Flowering of Indian art :

The growth and spread of a civilization.

Bombay : Asia Publishing House, 1964

Mukhopadhyay, Mihir Mohan, Sculpture of Ganga - Yamung. New Delhi :

Printers Pvt. Ltd,

Museum of Fine Arts, Boston, Asiatic Art in the Museum of

Fine Arts, Boston. U.S.A. : Acme Printing Co. , 1936

Nagaswamy, R., Masterpieces of early South Indian bronzes.

New Delhi : Thomson Press (I) Ltd., 1983

Nigam, M.L., Sculptural art of Andhra. New Delhi : Print

India , 1980

- Rao , T.A. Gopinatha, Element of Hindu Iconography
Volume II Part I . New Delhi : Indological
 Publizhers, 1968
- Rawson , Philip , Introducing Oriental art, London :
 Hamlyn , 1973
- Rawson , Philip , The art of Southeast Asia. Great Britain :
 Jarrold and Sons LTD Norwich , 1967
- Sahai , Bhagwant, Iconography of Minor Hindu and Buddhist Deities
 New Deihl : Wishal Printers , 1975
- Sastri , H. Krishna , South India Image God & Goddess.
 New Delhi : Asian Educational Services , 1986
- Singh , Sheo Bahadur, Brahmanical Icons in Northern
Indian. New Delhi : B.K. Sagar at Sagar
 Publication , 1977
- Sinha , Binod Chander, Hinduism & Symbol Worship.
 New Delhi : B.N. Printers, 1983
- Sivaramamurti , Calambur, The Art of Indian, New York :
 Harry N . Abrams , 1977
- Srinivasan , P.R. , Bronzes of South India. Madras :
 Indian Press , 1963
- Vernica Icons , Indian Mythology. Italy : O.G. AM.
 Veronica , 1967
- Vitsaxis , Vassils , Hindu Epics , Myths and Legends in Popular
Illustrations. New Delhe : Oxford University Press ,
 1979

ภาพที่ ๑ คชหารมูรติ จากไกรลาสถา (Kailasanthra)
เมืองกัญจิปุรัม (Kanchipuram)

ภาพที่ 2 กษณารมูรติ จากถ้ำสุ่ม (Darasram)

ภาพที่ 3 คชหารมูรติ จากติรฉเนกัตตันคู (Tiruchengattangudi)

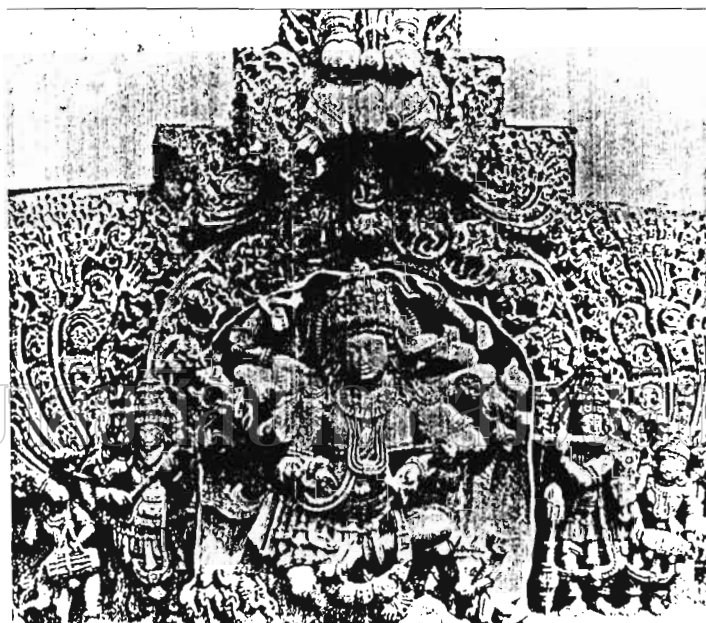
ภาพที่ 4 คชหารมูรติ จากวัลรุ (Valarun)

ภาพที่ 5 กษัตริย์มูรติ จากมูรติ มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 22

ภาพที่ ๕ คชหารมูรติ ที่อมฤตปุระ (Amritapura) แคว้นไมซอร์

ภาพที่ 7 คชหารมูรติ จากฮาเลบิถ (Halebid) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 18

ภาพที่ 8 กาลวิมูติ ในน้ำทาศวตาร (Dasavatara) ที่น้ำเอลูรา

ภาพที่ 9 กาลวิมูรติ ที่ถ้ำไกรลาส ที่ถ้ำเอลสุรา

ภาพที่ 10 กาลวิมูรติ จากพิพิธภัณฑ์สถานของนายสโตนี (Mr. R. F. Stoney)

เมืองมฤรา

จากหนังสือ Element of Hindu Iconography Volume II Part I

ภาพที่ 11 กาลิมุรติ จากปัตติศวารัม (Pattisvaram) เมืองตันจอร์
(Tanjour)

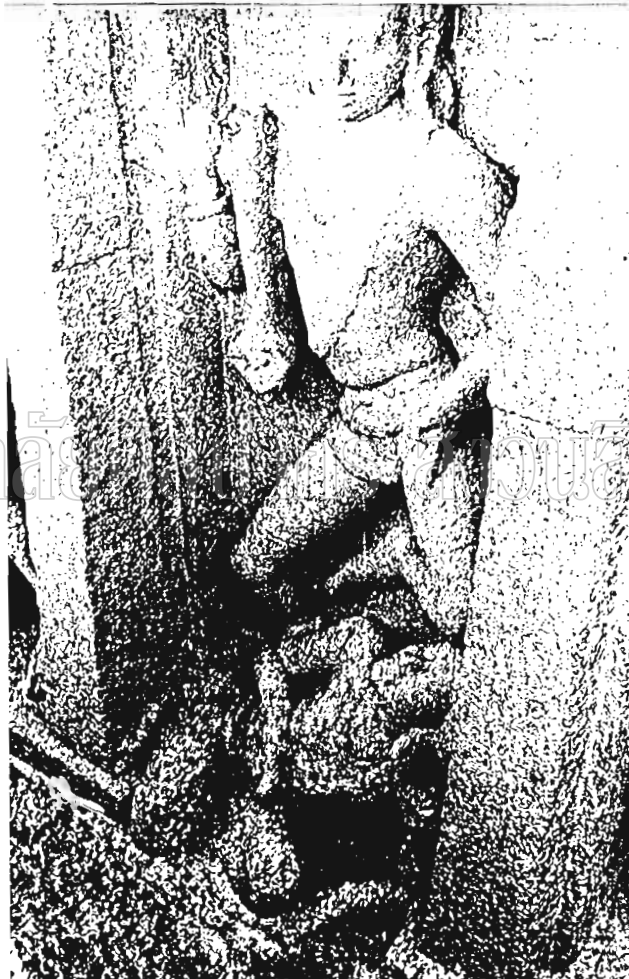
ภาพที่ 12 กาลิมุรติ จากติรุจเจนคัตตันกูดี (Tiruchchengattangudi)

ภาพที่ 13 กาลิมุรติ จากมูวาร์โกวิล (Muvarkovil) เมืองโกทุมบalur
(Kodumbalur) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 14

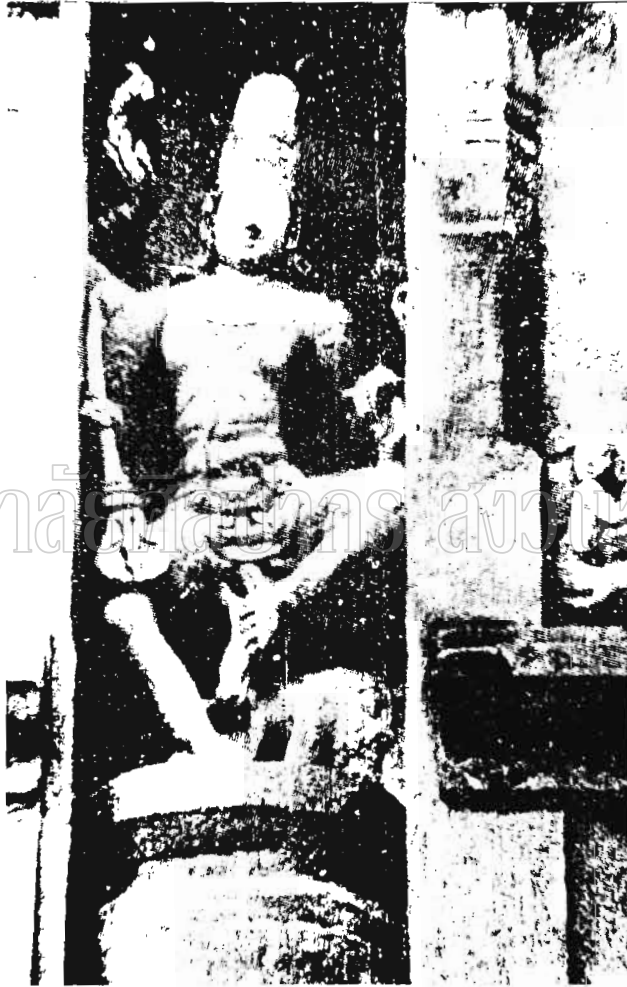

ภาพที่ 14 กาลิรมูรติ จากธรรมราชรัฐ (Dharmarajastha) เมืองมามัลปุรัม (Mamallapuram) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12

จากหนังสือ Indian mediaeval sculpture

ภาพที่ 15 กาลิมุรติ จากเทวาลัยภรทิสวร (Brhadisvara) เมืองตันชอร์

ภาพที่ 16 กาลิมีวติ จากติรูกกาทุระ (Tirukkadavur) เมืองตันชอร์ อายุ
ประมาณพุทธศตวรรษที่ 22

จากหนังสือ The Development of Hindu Iconography

ภาพที่ 17 ภาลวิมุติ จากวัดคิหเตศวรที่การันตตันกูทิ (Karuntat tangudi)

จากหนังสือ Early Chola temples

ภาพที่ 18 ศารเกษมรติ จากวัดวิกรม ไคลศวรัม อุทัย
(Vikrama Solisvaram Udaiyar temple) ที่ตักกัชชี (Takkachchi)

จากหนังสือ Late Chola temples

ภาพที่ 19 ศารเกษมูรติ จากวัดไอรวาตศวร (Airavatesvarar temple) ที่
ทรสุรัม ปัจจุบันอยู่ที่ฝรั่งเศส

ภาพที่ 20 ศิวลึงค์จากวัดกัมพูเรศวร (Kampharesvarar temple)
ที่ตริภูวนัม (Tribhuvanam)

จากหนังสือ Late Chola temples

ภาพที่ 21 ตริปรัณตะมูรติ อายุอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 14

จากหนังสือ Bronze of South India

ภาพที่ 22 ตวีปรีนตคมูรตี จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรุงนิวเดลี ศิลปกรรมสมัย
โจละ พุทธศักราช 1513

จากหนังสือ Masterpieces of early South Indian bronzes

ภาพที่ 23 ตริปรันตคัมรติ จากติรุเฌอเปอ์ (thiruneipper) เมืองทาจวูร
(Thanjavur) ศิลปินเดียสมัยราชวงศ์ปัลลวะตอนปลายประมาณ พ.ศ. 1418 ปัจจุบันอยู่ที่วัด
ทยาครราช (Thyagaraja temple) เมืองทาจวูร

จากหนังสือ Masterpieces of early South Indian bronzes

ภาพที่ 24 ตริปรัณตคัมรติ จากเมืองทานจัวร์ ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานจัวร์
ศิลปะอินเดียสมัยราชวงศ์โจละตอนต้น ประมาณ พ.ศ. 1493

จากหนังสือ Masterpieces of early South Indian bronzes

ภาพที่ 25 ตีปรันเตคมูรติ จากโกดุมุดิ (Kodumudi) เมืองคอมบัตอเร
(Combatore) อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 15

จากหนังสือ Bronze of South India

ภาพที่ 26 ตีรีปรีนตคัมรติ จากวัดอุมามเหศวรที่โกเนิรราชปุรัม
(Konerirajapuram) ศิลปินเค็ลสมัยราชวงศ์โจงะ พ.ศ. 1512 - พ.ศ. 1519

จากหนังสือ Indian mediaeval sculpture

ภาพที่ 27 ตริปรัเทศมูรติ ปัจจุบันเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑ์เมต์ ประเทศฝรั่งเศส อายุ
ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 28 ตริปรันตมูรติ จากวัดมายูรนาทาสวามิ (Mayuranathasvami) ที่มายูรัม (Mayuram) เมืองตันชอร์ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 16

จากหนังสือ Bronze of South India

ภาพที่ 29 ตักรัปรำเศศมูรติ จากหมู่บ้านภนวิไลเตนภัตติ (Ponvilainlampatti)
เมืองทาจวูร์ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะทาจวูร์ ศิลปอินเดียสมัยราชวงศ์ปัลลวะตอนปลาย พ.ศ. 1418

ภาพที่ ๓๑ ตริปรัณตมูรติ จากจิทัมพรัม (Chidambaran) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 15

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จากหนังสือ Masterpieces of early South Indian bronzes

ภาพที่ 31 ตริปุรันตคมูรติ จากวัดในเมืองตันชอร์ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะตันชอร์
(Janjore Art Gallery)

ภาพที่ 32 ตริปรัตนอมูรติ จากจิทัมพรัม

จากหนังสือ South India Image God & Goddess

ภาพที่ ๓๓ ตริปุรัตนคัมรติ จากเมืองสารนาถ ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑ์เมืองสารนาถ

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุรักษ์ศิลปกรรม

จากหนังสือ Sculpture of Ganga - Yamuna

ภาพที่ 34 ตริปรัณตคมุรติ ประทับยืนบนราชรถที่ฉ่ำไกรลาส ที่ฉ่ำเอลสุรา

ภาพที่ 35 ตีรูปรันตคมูรติ ประทับยืนบนราชรถที่ผนังด้านตะวันออกในถ้ำไกรลาส
ที่ถ้ำเอลูร่า

ภาพที่ 36 ตริปรัตนมุรติ ประทับยืนบนราชรถที่คนเขี้ยวรัม (Conjeevaram)

ภาพที่ 37 ตรีปุราเตศมูรติ ประทับยืนบนราชรถประติมากรรมบนผนังด้านใต้ของ
วิหารรูपालะ ศงกะเมศวร (Rupale Sangamesvara)

ภาพที่ 38 ตริปรัณตมูรติ ประทับยืนบนราชรถในถ้ำทศารทารา (Dasarata) ที่ถ้ำเอลูรา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13

จากหนังสือ Element of Hindu Iconography Volume II Part I

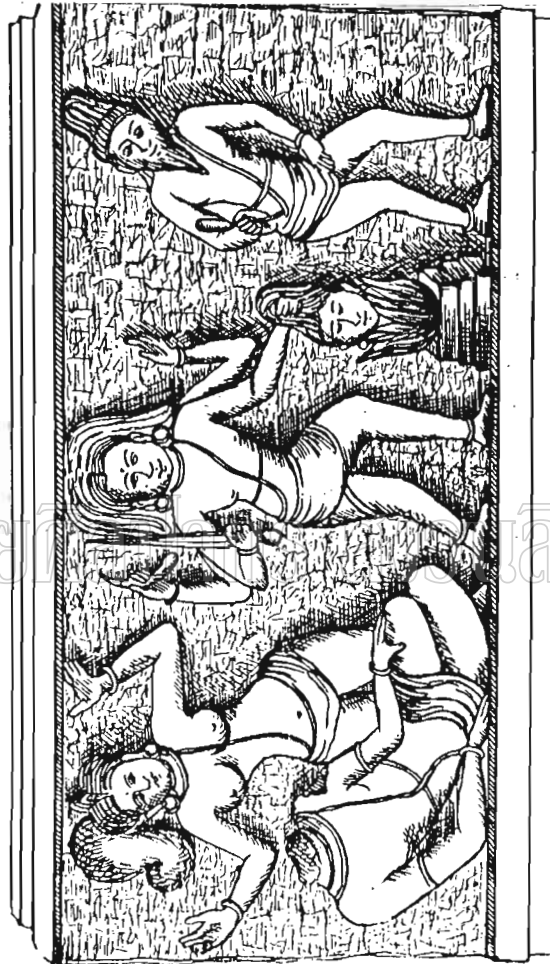
ภาพที่ 39 ภาพวาดลายเส้นของภาพที่ 38

มหาวิทยาลัยศิลปากร

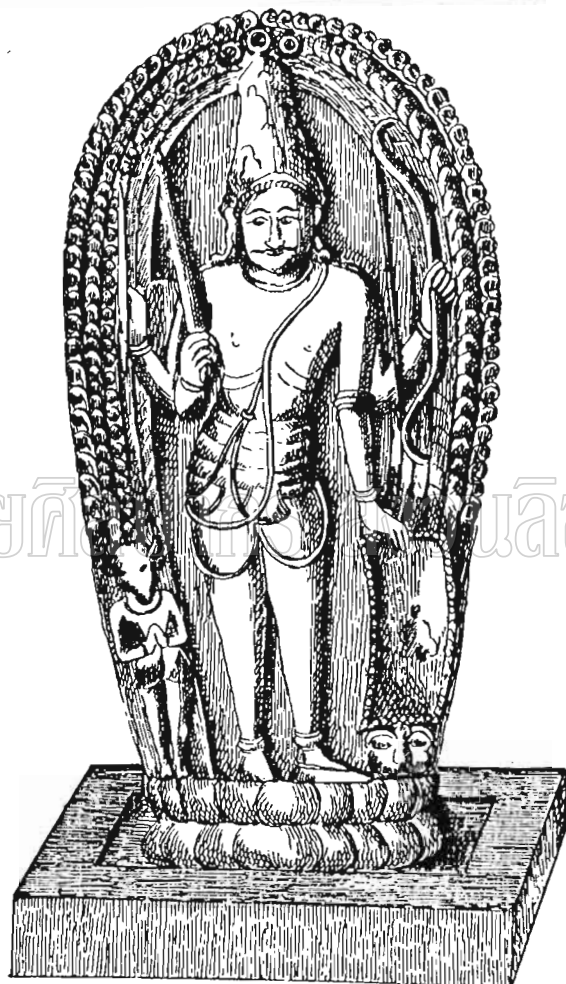
ภาพที่ 40 วิรภัทรมูรติ 4 กร จากไกรหนทีศวร (Brihadisvara temple)

เมืองตันเชอร์

จากหนังสือ South India Image God & Goddess

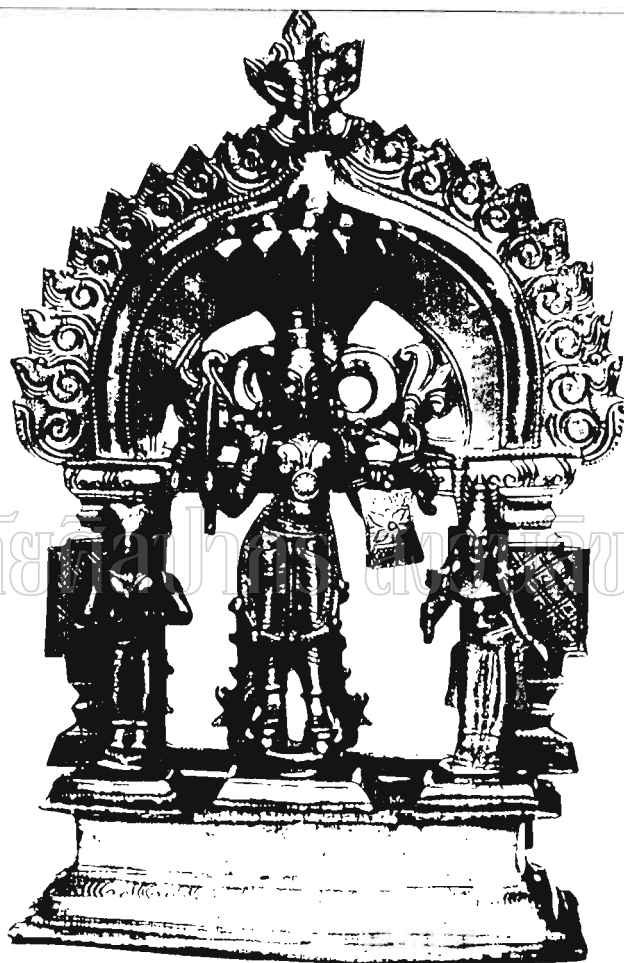
ภาพที่ 41 วีรภัทรมูรติ 4 กร จากมุกโคณฑาม (Mudigondam) คอมมโตเร

ภาพที่ 42 วีรภัทรมูรติ 4 กร จากแคว้นโอริสสะ (Orissa)

ภาพที่ 43 วิรภัทรมุรติ 4 กร ประติมากรรมทองเหลืองจากเมืองมถุรา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 44 วีรภัทรมูรติ 6 กรในวิหารไกรลาสเทท (Kailasanthha) ที่กาญจิปุรัม
(Kanchipuram) สถาปัตยกรรมสมัยราชวงศ์ปัลลวะ

ภาพที่ 45 วีรภัทรมุรติ 8 กร ศิลปะทมิฬ

ภาพที่ 46 วีรภัทรมูรติ 8 กร จากพิพิธภัณฑ์ เมืองมฤรา

ภาพที่ 47 วิรภัทรมุรติ 10 กร ประติมากรรมบนหัวเสาหน้าเทวสถานพระสิวะที่เทน-
กาซี (Tenkasi) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20

ภาพที่ 48 กามาเตกมูรติ ที่ทรลัวร์ (Derasuram) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 16

ภาพที่ 49 กามานตกมูรติ ที่วัดกาญไคณฑโคละปุรัม (Gangaikondacolapuram)
เมืองตันชอร์ อิศรณพลศิลปะ

ภาพที่ 50 มหากาล 4 กร ในพิพิธภัณฑ์อินเดีย เมืองคัลคัตตา

จากหนังสือ Masterpieces of early South Indian bronzes

ภาพที่ 51 มหากาล จากพิพิธภัณฑ์อินเดีย เมืองคัลกัตตา

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุสาขาสีทึบ

ภาพที่ 52 พระไกรพ ประติมากรรมศิลาจากพิพิธภัณฑ์ของราชวงศ์ เมืองบอมเบย์

(Bombay)

จากหนังสือ Element of Hindu Iconography Volume II Part I

ภาพที่ 53 พระไภรพ 4 กรจากวัดที่มูขหิงคาม (Mukhalingam) อายุประมาณ
พุทธศตวรรษที่ 15 - 16

ภาพที่ 54 พระไกรพ 4 กรประติมากรรมสูงที่กำแพงทางทิศใต้ของวิหารกามขะ
(Kamakhya) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 - 15

ภาพที่ 55 พระไกรพ 4 กร ประติมากรรมสำริดจากวัดภีรวมารุนตีศวร
(Piravamaruntisvara) ที่ติรุทราปุนดิ (Thiruthuraipundi) เมืองทานจัวร์
พ.ศ. 1468 สูง 79 เซนติเมตร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จากหนังสือ Masterpieces of early South Indian bronzes

ภาพที่ 56 พระไกรพ 4 กร ประติมากรรมสำริดจากหมู่บ้านโครุไก
(Korukkai) เมืองทาจวูร์ ศิลปินเตียสมียราชวงศ์โจณะตอนต้น ประมาณ พ.ศ. 1543

จากหนังสือ Masterpieces of early South Indian bronzes

ภาพที่ 57 พระไกรพ 4 กร จากวิหารกามชยะที่เกาหติ (Gaohati) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 - 16

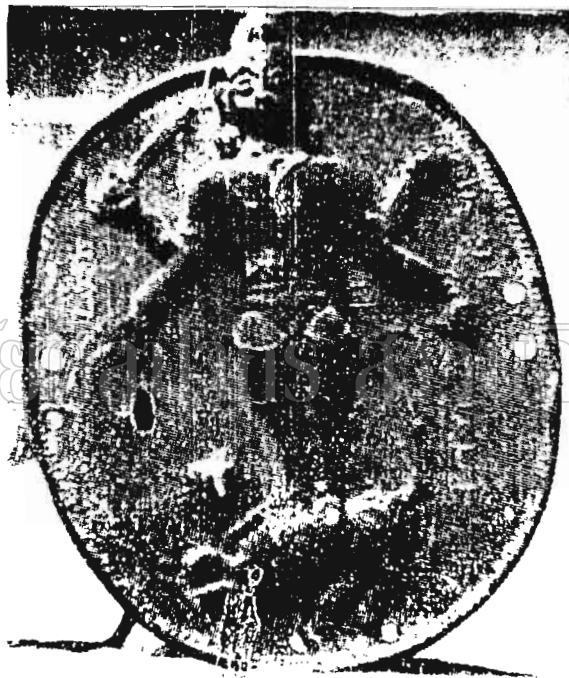
จากหนังสือ Icons and Sculptures of Early and Medieval Assam

ภาพที่ 58 พระไกรพ 4 กร จากไหญยะ (Haibaya) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่
16 ปัจจุบันอยู่ที่มหาวิทยาลัยโซฮกปุร (Maharaja of Sohagpur)

จากหนังสือ The art of Indian

ภาพที่ 59 พระไกรพ 4 กร ภาพนูนสูงบนเหรียญสำริดที่กาฬิปปาระ
(Kahilipara) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 - 15

จากหนังสือ Icons and Sculptures of Early and Medieval Assam

ภาพที่ ๕๑ พระไภรพ 4 กร จากพิพิธภัณฑ์อินเดียเมืองคัลคัตตา ศิลปะอินเดียเหนือ
สมัยราชวงศ์จาร์กยะ (Chalukya)

ภาพที่ 61 พระไกรพ 4 กร จากพิพิธภัณฑ์เมืองมฤรา

จากหนังสือ Element. of Hindu Iconography Volume II Part I

ภาพที่ 62 พระไกรพ 4 กร จากอินเดียเหนือ

จากหนังสือรูปเคารพในศาสนาฮินดู

ภาพที่ 63 พระไภรพ 4 กร จากเทวาลัยพญาศิว เมืองตันซอว์ศิลปหิมยอนตัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

ภาพที่ 64 พระไภรพ 4 กร ประติมากรรมหินทรายสีเทาจากขุขันธ์
(Kha-jurabo) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 สูง 58 เซนติเมตร กว้าง 33 เซนติเมตร

จากหนังสือ Treasures from the Rietberg Museum

ภาพที่ 65 พระไกรพ 8 กร ประติมากรรมที่ผนังถ้ำทาสวตารา ประมาณพุทธ
ศตวรรษที่ 14

จากหนังสือ The Flowering of Indian art.

ภาพที่ ๕๖ พระไกรพ ๘ กร จากวกะตากะ (Vakataka) ถ้ำเอเลฟันตะ อายุ
ประมาณพุทธศตวรรษที่ 14

จากหนังสือ The art of Indian

ภาพที่ 67 พระไภรพ 8 กร จากอชันดา (Gajantaka) อายุประมาณพุทธศตวรรษ
ที่ 14 - 15 ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์อินเดีย เมืองคัลคัตตา

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม

ภาพที่ 68 พระไกรพ 8 กร จากเมืองมฤรา

ภาพที่ 69 พระไกรพ 8 กร จากติรุเวนคาทุ (Tiruvankadu) เมืองตันเชอร์
ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอายูระมาณฑุคศวรรรที่ 16

จากหนังสือ Bronze of South Indian

ภาพที่ 70 พระไกรพ 8 กร ประติมากรรมศิลาจากวัดกาญไคโกณฑะโคชครัม
(Gangaikondacholapuram) ศิลปอินเดียสมัยราชวงศ์โจฬะตอนกลาง

จากหนังสือ Middle Chola temples

ภาพที่ 71 พระไภรพ 8 กร จากทักเคีย (Khiching)

ภาพที่ 72 พระไกรพ 8 กร ปรีติมากรรมสำริดจากกาละหะหตี (Kalahasti)
เมืองชิตตอร์ (Chittor) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติของอินเดีย

ภาพที่ 73 พระไกรพ 10 กร จากวัดราชาเชศวรัม (Rajara, jesvaram temple) เมืองทาจวูร

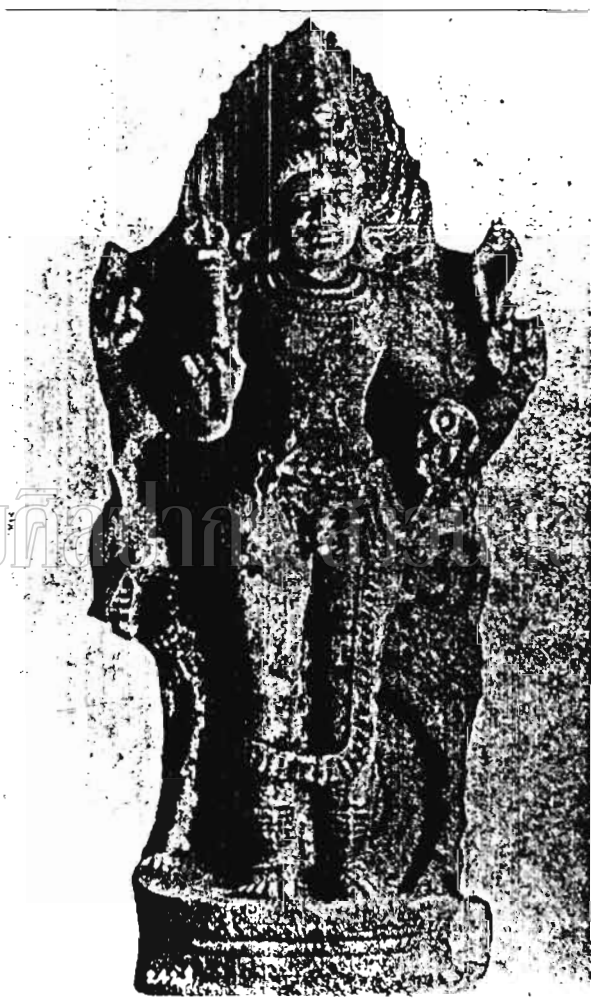

จากหนังสือ Middle Chola temples

ภาพที่ 74 พระไกรพ วุฑเฑ 4 กร จากวายุรวัน (Vayiravan)

ภาพที่ 75 พระวฤกะไกรพ 4 กร จากปัตติศวรัม (Pattisvaram) ศิลปอินเดีย
สมัยราชวงศ์โจฬะตอนปลาย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 - 18

ภาพที่ 76 พระวฤกะไกรพ 4 กร ประติมากรรมสำริดจากวัดมารูรัย - วรเทศวร
(Merrurai - Varadesvarar) ที่ไตรวาตี (Tiruvati) ศิลปะอินเดียสมัยราชวงศ์โจฬะตอนกลาง

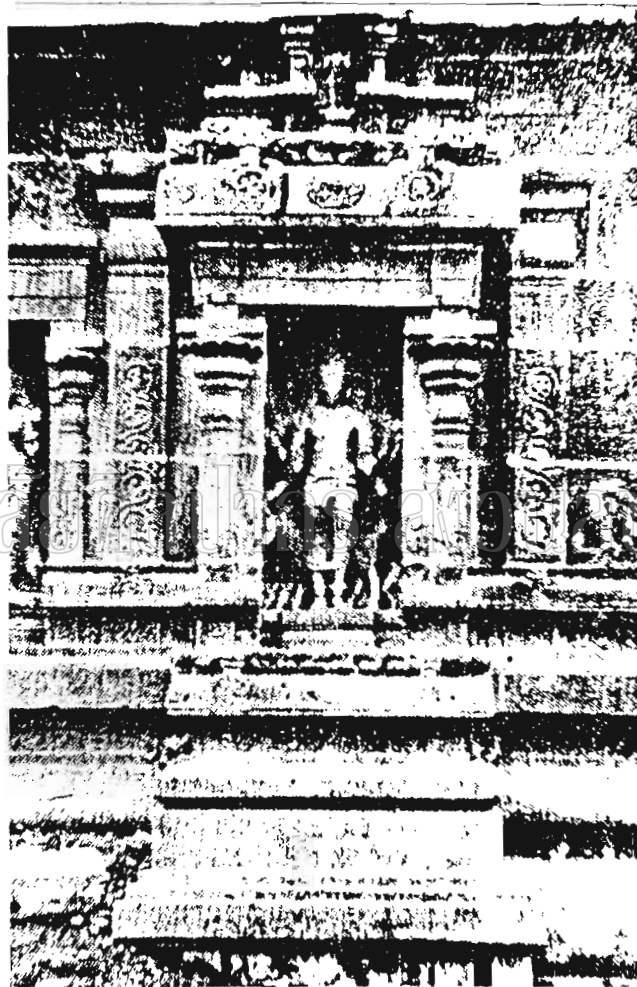
ภาพที่ 77 พระวาทะไกรพ 4 กร ประติมากรรมจากพิพิธภัณฑ์เมืองจสุไท

(Asutosh Museum)

จากหนังสือ Development of Hindu Iconography

ภาพที่ 78 พระวฤกะไกรพ 4 กร ประติมากรรมนูนสูงในซุ้มที่เมืองจัมบรัม
(Chidambaram) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 18

จากหนังสือ Iconography of Southern India

ภาพที่ 79 พระวศุหะไกรพ 4 กร ประติมากรรมทองเหลืองจากอินเดียใต้ อายุ
ประมาณพุทธศตวรรษที่ 24 สูง 8 เซนติเมตร

ภาพที่ 80 พระวฤกะไกรพ 10 กร ประติมากรรมสำริดจากตันซอร์ อายุประมาณ
ต้นพุทธศตวรรษที่ 21 สูง 14 เซนติเมตร

จากหนังสือ Bronze of South India

ภาพที่ 81 จักร จักร ไกรพ ประติมากรรมจากสิงหลาหรี (Sinyasari)
ประเทศอินโดนีเซีย อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 18

ภาพที่ 82 พระไกรพ ประติมากรรมจากชาวภาคตะวันออกเฉียง
อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 สูง 198 เซนติเมตร

จากหนังสือ Asiatic Art in the Museum of Fine Arts, Boston

ภาพที่ 83 พระไกรพ ศิวะพุทธร ประติมากรรมจากปดังรัตโซ (Padang Rotojo)
เมืองสุโขทัย (Sungai Langsat) เกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย สูง 4.41 เมตร

จากหนังสือศิลปอินโดนีเซียสมัยโบราณ

ภาพที่ 84 พระวชิระไกรพ ประติมากรรมศิลา ตำบลนาสาร อำเภอเวียงสระ
จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 - 16 สูง 51.5 เซนติเมตร ใ้จุบัน
อยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร

จากหนังสือ Southeast Asia : crossroad of religions